

PĒTĪJUMS “ATBALSTA POLITIKAS INSTRUMENTI MAZIEM UN VIDĒJIEM UZŅĒMUMIEM VIDZEMES REĢIONĀ COVID-19 PANDĒMIJAS SEKU MAZINĀŠANAI”

GALA ZIŅOJUMS

2022. GADA MARTS

SATURA RĀDĪTĀJS

Satura rādītājs	2
Tabulu saraksts	3
Attēlu saraksts	4
Saīsinājumu un terminu saraksts	5
Kopsavilkums.....	6
Summary	8
Ievads	10
1. COVID-19 pandēmijas ekonomiskā ietekme uz tautsaimniecību un pētāmajām nozarēm	11
1.1 COVID-19 pandēmijas ekonomiskā ietekme uz Latvijas tautsaimniecību.....	11
1.1.1 Vispārējās ekonomiskās ietekmes sekas	11
1.1.2 COVID-19 pandēmijas ekonomiskās ietekmes mehānisms.....	11
1.2 COVID-19 pandēmijas ekonomiskā ietekme uz pētāmajām nozarēm	16
1.2.1 Tūrisms	17
1.2.2 Sabiedriskā ēdināšana.....	21
1.2.3 Mazumtirdzniecība	22
1.2.4 Kultūra un radošās nozares	24
2. COVID-19 pandēmijas radītās problēmas nozaru MVU saimnieciskai darbībai.....	27
2.1 Finances.....	28
2.2 Mārketinga aktivitātes	29
2.3 Digitalizācija	29
3. Nozaru MVU pieejamie atbalsta instrumenti un to efektivitātes izvērtējums.....	31
3.1 Nozarēs strādājošo MVU pieejamie atbalsta instrumenti	31
3.1.1 COVID-19 pandēmijas seku mazināšanai un novēršanai mērķētie atbalsta instrumenti	31
3.1.2 Inovāciju kapacitātes paaugstināšanai mērķētie atbalsta instrumenti	40
3.2 Atbalsta instrumentu efektivitātes izvērtējums	44
3.2.1 Valsts atbalsts Latvijā kopumā.....	44
3.2.2 Valsts atbalsts Vidzemes reģionā.....	46
3.3 Atbalsta instrumentu labās prakses piemēri	48
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	49

TABULU SARAKSTS

1–1. tabula. Iebraucošo ārvalstu tūristu un vietējo iekšzemes tūristu raksturojošo rādītāju vērtību izmaiņas, 2020. gads pret 2019. gadu.....	18
1–2. tabula. Kultūras iestāžu pasākumu apmeklētāju skaita un amatiermākslinieku kolektīvu dalībnieku skaita izmaiņas, 2020. gads pret 2019. gadu	25
2–1. tabula. Pētāmajās nozarēs strādājošo MVU īpatsvars no kopējā MVU skaita Latvijā un Vidzemes reģiona, 2020. gads	27
3–1. tabula. Vidzemes reģiona pašvaldības teritorijās reģistrēto uzņēmumu skaits un uzņēmumu, kas saņēmuši valsts atbalstu, īpatsvars	47

ATTĒLU SARAKSTS

1-1. attēls. Sezonāli izlīdzināts Latvijas iKP pa ceturkšņiem, 2018.-2021. gads (2015. gada salīdzināmajās cenās)	11
1-2. attēls. Bruto pievienotās vērtības izmaiņas Latvijas NACE red. 2 nozarēs, 2020. un 2021. gadā	17
1-3. attēls. Izmitināšanas un ceļojumu biroju, tūrisma biroju nozaru produkcijas apgrozījuma ceturkšņu indeksi, 2015.-2021. gads	20
1-4. attēls. Ēdināšanas pakalpojumu nozares produkcijas apjoma indekss pa mēnešiem periodā no 2019. gada janvārim līdz 2021. gada decembrim (sezonāli izlīdzināti dati, 2015=100)	22
1-5. attēls. Mazumtirdzniecības uzņēmumu kopējā apgrozījuma indeksi pa ceturkšņiem periodā no 2017. gadam līdz 2021. gadam (sezonāli izlīdzināti dati; 2015=100)	24
3-1. attēls. Tautsaimniecības nozaru apgrozījuma dinamika 2019.-2021. gadā (%)	44
3-2. attēls. Valsts atbalsts uzņēmumiem laika periodā no 2020. gada marta līdz 2021. gada septembrim (miljoni EUR un % no nozares apgrozījuma)	45
3-3. attēls. Uzņēmumu naudas līdzekļu dinamika 2019.-2021. gadā nozaru griezumā	45
3-4. attēls. Valsts atbalstu saņēmušo uzņēmumu skaits Vidzemē sadalījumā pa atbalsta veidiem	46

SAĪSINĀJUMU UN TERMINU SARAKSTS

Saīsinājums, termins	Skaidrojums
Altum	AS "Attīstības finanšu institūcija Altum"
AS	Akciju sabiedrība
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
EK	Eiropas Komisija
ERAF	Eiropas reģionālās attīstības fonds
ES	Eiropas Savienība
IKP	Iekšzemes kopprodukts
LIAA	Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra
MK	Ministru kabinets
MVU	Mazie un vidējie uzņēmumi
NACE	Saimniecisko darbību statistiskā klasifikācija Eiropas Kopienā (franču val. <i>Nomenclature statistique des activités économiques dans la Communauté Européenne</i>)
Pētījums	Pētījums "Atbalsta politikas instrumenti maziem un vidējiem uzņēmumiem Vidzemes reģionā COVID-19 pandēmijas seku mazināšanai"
Pētījuma Autori	SIA "Ardenis"
PTAC	Patērētāju tiesību aizsardzības centrs
SIA	Sabiedrība ar ierobežotu atbildību
SKDS	Pētījumu centrs SKDS
VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
VIAA	Valsts izglītības attīstības aģentūra
VID	Valsts ieņēmumu dienests
VPR	Vidzemes plānošanas reģions
VSAOI	Valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas

KOPSAVILKUMS

Pandēmijas izraisītā ekonomiskā lejupslīde bija strauja, taču nebija ilgstoša, tamdēļ mēroga ziņā nav salīdzināma ar finanšu krīzes perioda recesiju. Pandēmijas sākuma posmā ekonomisko aktivitāti lielākoties slāpēja iedzīvotāju patēriņa uzvedības maiņa, izvairoties no epidemioloģiskajiem riskiem. Turpmāk tautsaimniecības produktīvo potenciālu lielākoties noteica valdības ieviestie ierobežojumi, kas ietekmēja gan ekonomikas pieprasījuma, gan arī piedāvājuma faktoros. Atšķirībā no 2009.-2011. gada ekonomiskās recesijas šī brīža krīzes laikā nozīmīgu artavu lejupslīdes pārvarēšanā sniedza valdības īstenotā anticikliskā rīcībpolitika, kura tika mērķēta uz seku mazināšanu smagāk skartajās nozarēs, kā arī uz vispārējo vērtību aprites veicināšanu ekonomikā, masveidā īstenojot ātrās gatavības investīciju projektus.

Vērienīgākais ekonomiskās aktivitātes samazinājums bija vērojams nozarēs, kuras sniedza sekundārās nepieciešamības pakalpojumus un kurām bija ierobežotas tehniskās spējas īstenot saimniecisko darbību attālināti. Tās ir šī pētījuma uzdevumā definētais nozaru kopums: no tūrisma pieprasījuma sevišķi atkarīgās izmitināšanas iestādes un ceļojumu biroji, sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumu sniedzēji, specializētie otršķirīgās nepieciešamības preču mazumtirgotāji, kultūras un radošo pakalpojumu sniedzēji. Novēroti šo nozaru uzņēmumu centieni pielāgoties epidemioloģisko ierobežojumu diktētai tirgus situācijai, attīstot jaunajiem sabiedriskās veselības standartiem atbilstošus noieta kanālus (gatavo ēdienu un preču e-komercija), kā arī paplašinot ārtelpās sniedzamo pakalpojumu klāstu (jauni dabas tūrisma apskates objekti, kultūras un radošie pasākumi ārtelpās). Apgrozījuma indeksa dati liecina, ka šiem pasākumiem bija vien daļējas sekmes līdzšinējās saimnieciskās darbības mēroga saglabāšanai. Nebūtiskas izmaiņas šo nozaru uzņēmumu skaitā 2020. gadā norāda, ka valdības atbalsta pasākumi ļauj izvairīties no masveida maksātnespējas vilņa nozarē un liecina par perspektīvu nozarēm saglabāt ilgtermiņa piedāvājuma aktīvus un sekmīgi atsākt līdzšinējo saimniecisko darbību pēc ierobežojumu mīkstināšanas.

Pievēršoties pandēmijas radītajam problēmām MVU darbībai, galvenais izaicinājums saistās ar to, ka pandēmijas seku izraisītās pieprasījuma potenciāla saraušanās un uzliktie ierobežojumi uzņēmumiem pilnvērtīgi apmierināt šo pieprasījumu, MVU kontekstā pārvēršas par rentabilitātes un negatīvas naudas plūsmas problēmām. Šādos krīzes apstākļos uzņēmumiem ir pieejamas četras stratēģiskās rīcības alternatīvas, no kurām trīs ir pozitīva rakstura stratēģijas, kuras paredz pielāgošanos situācijai un pat krīzes radīto iespēju izmantošanu tirgus daļas palielināšanai, savukārt viena izpaužas kā saimnieciskās darbības pārtraukšana, nespējot realizēt nevienu no alternatīvajām stratēģijām. Pozitīvās stratēģiskās iniciatīvas un to realizācijas izaicinājumi skatītas trīs uzņēmējdarbības funkcionālo jomu griezumā: finanses, mārketinga un digitalizācija. Izdevumu optimizācija ir vairumam uzņēmumu pašsaprotama un patstāvīgi īstenojama krīzes aktivitāte, taču visbūtiskākās grūtības MVU sagādā finanšu resursu akumulēšana mārketinga pasākumu īstenošanai (jaunu vai uzlabotu produktu un pakalpojumu virzīšana tirgū), kā arī izpratnes trūkums par tirgus inovāciju un digitālo risinājumu sniegtajām iespējām MVU konkurētspējas un finansiālās dzīvotspējas veicināšanai paaugstinātu uzņēmējdarbības risku apstākļos.

Pētījuma ietvaros tiek izdalītas divas uzņēmumu atbalsta instrumentu grupas:

1. Speciāli izveidotas programmas, pasākumi COVID-19 pandēmijas izraisīto seku mazināšanai vai novēršanai;
2. Citi pieejamie atbalsta instrumenti, kas mērķēti uz inovāciju kapacitātes paaugstināšanu (inovatīvu produktu vai procesu ieviešanu).

COVID-19 pandēmijas izraisīto seku mazināšanai vai novēršanai paredzēto atbalsta instrumentu grupā aprakstīti:

- Atbalsts algu subsīdijai;
- Grants apgrozāmajiem līdzekļiem;
- Nodokļu samaksas termiņa pagarināšana vai sadalīšana nomaksas termiņos uz laiku līdz 3 gadiem;
- Apgrozāmo līdzekļu aizdevumi;
- Garantijas banku kredītu brīvdienām;
- Eksporta kredītu garantijas;
- Atbalsts kultūras nozares komersantiem;
- Atbalsts COVID-19 krīzes skartajām kultūras, atpūtas un izklaides vietām;
- Atbalsts COVID-19 krīzes skartajiem sporta centriem;
- Atbalsts COVID-19 krīzes skartajiem tirdzniecības centriem;
- Atbalsts operacionālo izmaksu segšanai viesnīcām;
- Starptautiskās konkurētspējas un eksporta veicināšana;

- Atbalsts eksportējošiem uzņēmumiem darba samaksas kompensēšanai;
- Atbalsts tūrisma uzņēmumiem darba samaksas kompensēšanai;
- Atbalsts individuālo aizsardzības līdzekļu sertifikācijai;
- Apmācības nodarbināto prasmju pilnveidei;
- Atbalsts tūrisma operatoriem repatriācijas izmaksu segšanai;
- Atbalsts nomas maksas segšanai (valsts un pašvaldību iestādes, kapitālsabiedrības).

Inovāciju kapacitātes paaugstināšanai paredzēto atbalsta instrumentu grupā aprakstīti:

- Inovāciju vaučeru atbalsta pakalpojumi;
- ES struktūrfondu finansējums Pētniecībai, tehnoloģiju attīstībai un inovācijām;
- Granti inovatīvu produktu izstrādei.

Izvērtējot atbalsta pasākumu efektivitāti varam secināt:

- Būtisks uzņēmumu naudas līdzekļu pieaugums bankas kontos daudzās tautsaimniecības nozarēs liecina par uzņēmumu piesardzību investēt. Investīciju kūtrums arī ir viens no iemesliem, kādēļ uzņēmumu kredītēšana ir gausa. Vāja investīciju aktivitāte rada konkurētspējas pasliktināšanās riskus un kavē atgūšanos no krīzes.
- Naudas līdzekļu pieaugums liecina, ka turpmākajiem valsts atbalsta pasākumiem COVID-19 pandēmijas laikā jābūt ļoti mērķētiem uz krīzes visbūtiskāk skartajiem uzņēmumiem.
- Lielākais naudas līdzekļu īpatsvara pieaugums aktīvos vērojams tirdzniecības un apstrādes rūpniecības nozarēs, kas absolūtā izteiksmē saņēma visvairāk valsts atbalsta līdzekļu, bet visintensīvāk atbalstītajās (t.i., ar lielāko atbalsta pasākumu īpatsvaru kopējā apgrozījumā) un COVID-19 krīzes vismagāk skartajās nozarēs naudas līdzekļu īpatsvars aktīvos nav pieaudzis, to finansiālā ievainojamība aizvien ir augsta.
- Visbiežāk atbalsts piešķirts uzņēmumu dīkstāvē esošajiem darbiniekiem, subsīdijām darbinieku algām un apgrozāmo līdzekļu plūsmas nodrošināšanai, kā arī nokavēto nodokļu nomaksas termiņa atlikšanai vai pagarinājumam.
- Līdzīgi kā valstī kopumā, arī Vidzemē visbiežāk valsts atbalstu saņēmuši uzņēmumi no mazumtirdzniecības, sabiedriskās ēdināšanas sektoriem, kā arī komersanti, kas sniedz individuālos pakalpojumus, piemēram, skaistumkopšanas pakalpojumus. Starp nozarēm, kurām valsts atbalsts piešķirts visbiežāk, Vidzemē un arī Latvijā kopumā ierindojas arī transporta un izmitināšanas pakalpojumu jomās strādājošās firmas.

SUMMARY

The economic downturn caused by the pandemic was rapid, but not lasting, so the scale is not comparable to the recession experienced during the financial crisis. At the beginning of the pandemic, economic activity was largely dampened by changing consumption behaviour of population, avoiding epidemiological risks. Further into the pandemic crisis, the productive potential of the economy was largely impacted by restrictions imposed by the government, which affected both economic demand and supply factors. Unlike the 2009-2011 economic recession, during the current crisis, the government's anti-cyclical policies were more present and have been aimed at mitigating the effects of the more heavily affected sectors, as well as promoting the general economic activity through mass deployment of fast-readiness investment projects.

The most profound decline in economic activity was seen in sectors that provided secondary-needs services and which had limited technical capacity to carry out economic activities remotely. These are a set of economic sectors defined in this research assignment: particularly on tourism dependent accommodation facilities and travel offices, catering providers, specialized retailers of secondary necessities, cultural and creative service providers. Efforts have been made by companies in these sectors to adapt to the market situation dictated by epidemiological constraints, by developing channels that meet the new public health standards (e-commerce of instant-consumption food and goods), as well as by extending the scope of outdoor services (new nature tourism sites, cultural and creative outdoor activities). Data from the turnover index show that these measures had only a partial success in maintaining the volume of pre-pandemic economic activity. Minor changes in the number of companies in these sectors in 2020 indicate that government support measures allow for the avoidance of mass insolvency wave within these sectors and indicate the prospect for industries to maintain long-term supply assets and to successfully resume their former economic activity after the expected relaxation of the restrictions.

Addressing the problems for SMEs, aforementioned macroeconomic tendencies of shrinking demand potential caused by the effects of the pandemic and the constraints imposed on businesses to fully meet this demand, in the context of SMEs, translates into profitability and negative cash flow problems. In such times of crisis, four strategic response alternatives are available to companies, three of which are positive strategies, which act on adaptation to the lower market volumes and even the use of the opportunities created by the crisis to increase market share, while one takes the form of a cessation of economic activity without being able to implement any of the alternative strategies. The positive strategic initiatives and their implementation challenges are addressed in the three operational areas of business: finance, marketing and digitalization. Cost optimization is for most companies a self-evident and independently implemented crisis activity, but the most significant difficulties for SMEs are the strategies, which involves the seizing of market opportunities, since this usually implies the availability of surplus financial resources or possibility to obtain loan in order to develop new or enhanced product and promote in the market, as well as the lack of awareness regarding the practical benefits innovation and mindful integration of digital solutions brings to competitiveness and financial viability of SMEs during the period of increased market volatility.

Within the framework of the research, two groups of business support instruments are distinguished:

1. Specially designed programs, measures to reduce or prevent the consequences of the COVID-19 pandemic
2. Other available support instruments aimed at increasing innovation capacity (introduction of innovative products or processes).

Within the group of support instruments for mitigating or preventing the effects of the COVID-19 pandemic the following instruments are described:

- Wage subsidies
- Grant for current assets
- Suspension of tax payments for a period of up to 3 years
- Working capital loans
- Guarantees for bank credit holidays
- Export credit guarantees
- Support for culture sector enterprises
- Support for cultural, recreational and leisure sites affected by the COVID-19 crisis
- Support for sports centres affected by the COVID-19 crisis

- Support for shopping centres affected by the COVID-19 crisis
- Support to cover operating costs for hotels
- Promotion of international competitiveness and exports
- Wage compensation for exporting companies
- Wage compensation for tourism sector companies
- Support for certification of personal protective equipment
- Training to improve the skills of employees
- Support for tour operators to cover repatriation costs
- Support to cover rental costs (state and municipal institutions).

Within the group of support instruments for increasing innovation capacity the following instruments are described:

- Innovation voucher support services
- EU Structural Funds funding for Research, Technological Development and Innovation
- Grants for the development of innovative products.

Evaluating the effectiveness of support measures, it can be concluded:

- The significant increase in corporate funds in bank accounts in many sectors of the economy indicates the hesitation of companies to invest. Slow investment is also one of the reasons why corporate lending is slow. Weak investment activity risks deteriorating competitiveness and hampering recovery from the crisis.
- The increase in cash reserves suggests that future state aid measures during the COVID-19 pandemic should be highly targeted at the companies most affected by the crisis.
- The largest increase in the share of cash in assets is observed in the trade and manufacturing sectors, which received the most state aid in absolute terms, but in the most intensively supported (i.e., with the largest share of support measures in total turnover) and the sectors most affected by the COVID-19 crisis their financial vulnerability remains high.
- The most frequent types of state support are subsidies for temporary idle employees, wage subsidies for employees, grants for cash flow stabilising, as well as suspension of tax payments.
- As in Latvia as a whole, also in Vidzeme state support most often was granted to companies from the retail and catering sectors, as well as businesses that provide individual services, such as beauty care services. In Vidzeme and also in Latvia as a whole the most supported sectors are also transport and accommodation services.

IEVADS

Vidzemes plānošanas reģions (turpmāk – VPR) no 2016. gada aprīļa līdz 2020. gada martam piedalījās *Interreg Europe* programmas līdzfinansētā projekta "Reģionālie pasākumi darbības programmu inovācijai" (turpmāk – RATIO) realizācijā.

Projekta mērķis bija uzlabot reģionālo politiku un darbības programmas mazo un vidējo uzņēmumu (turpmāk – MVU) inovāciju atbalstam.

Šī mērķa sasniegšanai tika īstenoti šādi pasākumi:

- Pieredzes un zināšanu apmaiņas pasākumi starp projekta partneriem;
- Labās prakses piemēru identificēšana;
- Izpēte par inovācijas politiku lauku teritorijās;
- Inovatīvo uzņēmumu apzināšana un to inovāciju kapacitātes novērtēšana, izmantojot uzņēmumu inovācijas procesa novērtēšanas instrumentu (angļu val. *Innovation Health Care Check*);
- Reģionālā līmeņa politisko plānošanas dokumentu analīze un rekomendācijas inovācijas politikas uzlabošanai;
- Rīcības plāna izstrāde darbības programmu inovācijai;
- Rīcības plāna izstrāde klasteru un starptautiskās sadarbības alianses izveidei;
- Projekta rezultātu publicitātes nodrošināšana.

Pēc sākotnējā RATIO projekta noslēguma 2020. gadā *Interreg Europe* programma apstiprināja projekta pagarinājumu ar mērķi īstenot aktivitātes, lai kopīgi meklētu risinājumus COVID-19 krīzes radīto seku mazināšanai MVU sektorā lauku teritorijās.

COVID-19 krīze ir smagi ietekmējusi Eiropu un pasauli. Pandēmija un tās radītie ierobežojumi visvairāk skāruši tādas nozares kā tūrisms, viesmīlības pakalpojumi, mazumtirdzniecība, kultūras un radošās industrijas, kurām ir tiešs kontakts ar klientiem un auditoriju. Šīm nozarēm ir nepieciešami inovatīvi mehānismi, lai palīdzētu atgūties, pielāgot savu biznesu šīm jaunajām pārmaiņām (patērētāju uzvedība, tirgus tendences, jauni darba un saziņas veidi, veselības ierobežojumi).

Lai gan valsts ir īstenojusi novatoriskas darbības, lai veicinātu krīzes novēršanu, mācīšanās no citiem reģioniem ir lieliska iespēja palīdzēt MVU pandēmijas radītās krīzes pārvarēšanā un inovāciju radīšanā.

Pagarinājuma projekta ietvaros paredzēts īstenot šādus pasākumus:

- Pieredzes apmaiņas pasākumi:
 - labās prakses identificēšana reģionā (inovāciju atbalsta instrumenti MVU inovāciju veicināšanai);
 - sadarbība ar projektā iesaistītajām pusēm – MVU, pašvaldībām, inovāciju politikas veidotājiem un atbalsta organizācijām, izglītības un pētniecības institūcijām.
- Partnervalstu labās prakses iepazīšana un nodošana partneriem.

Pagarinājuma projekta ietvaros VPR ir paredzēts veikt pētījumu "Atbalsta politikas instrumenti maziem un vidējiem uzņēmumiem Vidzemes reģionā COVID-19 pandēmijas seku mazināšanai" (turpmāk – Pētījums).

Pētījuma mērķis ir novērtēt atbalsta instrumentus MVU tūrisma, ēdināšanas, mazumtirdzniecības, kultūras un radošajās nozarēs Vidzemes reģionā COVID-19 pandēmijas ierobežojumu radīto seku mazināšanai vai novēršanai un izcelt labās prakses piemērus.

VPR 2022. gada 18. janvārī noslēdza pakalpojumu līgumu Nr. 1.12/5 ar SIA "Ardenis" (turpmāk – Pētījuma Autori) par Pētījuma veikšanu.

Bez tam Pētījuma Autori sadarbībā ar VPR identificēja un aprakstīja divus labās prakses piemērus Vidzemes reģionā – atbalsta instrumentus, kas veicina inovācijas:

- VPR sniegto pakalpojumu "Inovāciju brokeris";
- AS "Attīstības finanšu institūcijas Altum" (turpmāk – ALTUM) administrēto atbalsta programmu "Atbalsts kultūras nozares komersantiem".

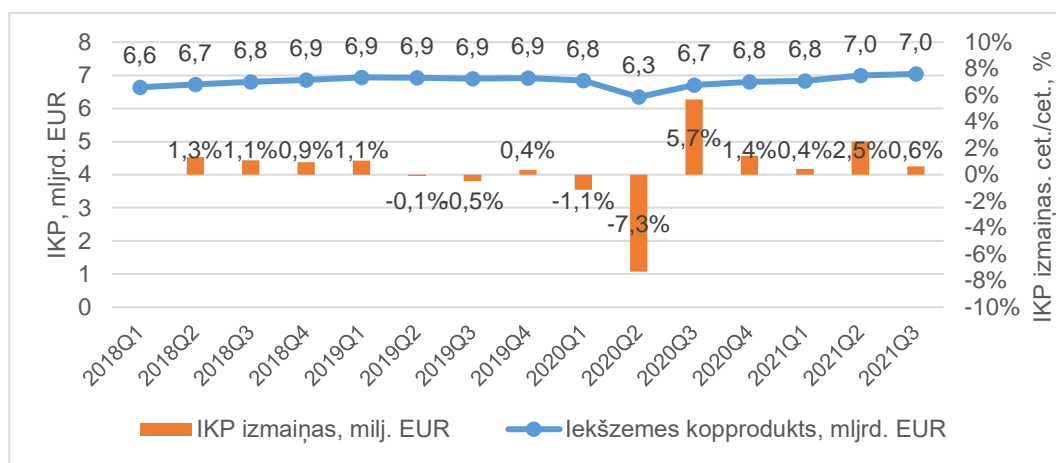
Par šiem atbalsta instrumentiem tika sagatavots arī informatīvs videomateriāls.

1. COVID-19 PANDĒMIJAS EKONOMISKĀ IETEKME UZ TAUTSAIMNIECĪBU UN PĒTĀMAJĀM NOZARĒM

1.1 COVID-19 PANDĒMIJAS EKONOMISKĀ IETEKME UZ LATVIJAS TAUTSAIMNIECĪBU

1.1.1 VISPĀRĒJĀS EKONOMISKĀS IETEKMES SEKAS

COVID-19 pandēmijas kopējās ekonomiskās ietekmes ilustrēšanai 1-1. attēlā zemāk ietverti Centrālās statistikas pārvaldes (turpmāk – CSP) ceturkšņu dati par sezonāli izlīdzinātām Latvijas iekšzemes kopprodukta (turpmāk – IKP) izmaiņām laika posmā no 2018. gada līdz 2021. gada trešajam ceturksnim (pēdējais ceturksnis, par kuru publicēti dati) 2015. gada salīdzināmajās cenās:

1-1. ATTĒLS. SEZONĀLI IZLĪDZINĀTS LATVIJAS IKP PA CETURKŠŅIEM, 2018.-2021. GADS (2015. GADA SALĪDZINĀMAJĀS CENĀS)

Avots: CSP

1-1. attēla dati parāda, ka pandēmijas negatīvais ekonomiskais šoks bija relatīvi spēcīgs, taču īslaicīgs – IKP kritums reģistrēts tikai 2020. gada otrajā ceturksnī. Turpmākos ceturkšņos IKP izmaiņas bija ar pozitīvu zīmi un, sākot ar 2021. gada otro ceturksni, kopējais IKP apjoms pārsniedza pirms-pandēmijas ceturkšņu līmeni. Salīdzinājumam iepriekšējās ekonomiskās krīzes laikā IKP samazinājums ceturkšņu griezumā bija mazāks (vidēji -4,1% ceturksnī), taču šāda apjoma samazinājums bez pārtraukumiem ilga sešus ceturkšņus no 2008. gada otrā ceturkšņa līdz 2009. gada trešajam ceturksnim (turpmākos ceturkšņos IKP dinamika kļuva svārstīga, bet zemākais krīzes punkts sezonāli izlīdzināta IKP 2015. gada salīdzināmo cenu izteiksmē tika sasniegts 2011. gada 1. ceturksnī), tādējādi summāri IKP kritums norādītajā laika posmā bija ievērojami lielāks – -22%.

Nākamajā apakšsadaļā skaidroti, kādi pandēmijas ierosinātie ekonomiskie procesi noteica aprakstīto IKP dinamiku.

1.1.2 COVID-19 PANDĒMIJAS EKONOMISKĀS IETEKMES MEHĀNISMS

Pandēmijas ekonomiskais šoks Latvijā un citviet pasaulē izriet gan no pašas saslimšanas ar COVID-19, gan no cilvēku masveidīgas uzvedības maiņas – retākas pulcēšanās un pastiprinātas fiziskās distancēšanās (vienojošs jēdziens – sociālā distancēšanās), kas vērsta uz inficēšanās iespējamības mazināšanu.

Uzvedības maiņa bija gan brīvprātīga, gan ierobežojumu veidā uzspiesta no valdības puses. Atbilstoši maksājumu karšu norēķinu datiem¹ pirmajā pandēmijas vilnī (laika periods no 12.03.2020 līdz 09.06.2020., kad bija spēkā Ministru kabineta (turpmāk – MK) rīkojums par ārkārtas situāciju valstī) ekonomiskā šoka pamatā bija iedzīvotāju patstāvīga izvēle (pirkumu apjoms samazinājās vēl pirms tirdzniecības ierobežojumu ieviešanas), ko izskaidro bailes no neziņas par vīrusa radītā veselības apdraudējuma pakāpi. Šie paši dati parāda, ka otrajā un trešajā pandēmijas vilnī dominējošais uzvedības maiņas cēlonis savukārt bija valdības ieviestās sociālās distancēšanās normas.

¹ Pieejams vietnē: [Ko maksājumu karšu norēķini var pastāstīt par pandēmijas ekonomisko ietekmi? \(makroekonomika.lv\)](https://www.makroekonomika.lv)

Saslimstības un tās apkarošanas procesi ietekmē gan ekonomikas piedāvājuma puses, gan ekonomikas pieprasījuma puses aspektus.

1.1.2.1 PIEDĀVĀJUMA PUSES SATRICINĀJUMI

Piedāvājuma puses šoks no pieprasījuma puses satricinājuma atšķiras ar to, ka sākotnējais ekonomiskās aktivitātes izmaiņas cēlonis ir tautsaimniecības mērogā nozīmīgas uzņēmumu daļas nespēja apmierināt pieprasījumu līdzšinējā apjomā. Izdala tiešus un netiešus piedāvājuma pusi ietekmējošus pandēmijas faktorus.

Tiešās ietekmes faktori

Uzņēmumu izlaides apjoma samazināšanos pandēmijas apstākļos ierosināja gan galvenā pandēmijas izpausme – darbinieku saslimšana un tam sekojošā darbnespēja, gan dažāda rakstura un mēroga sociālās distancēšanās pasākumi, kuriem pēc pētnieku vērtējuma bija noteicošā loma piedāvājuma puses ekonomiskās aktivitātes reducēšanai².

Viens no šādiem sociālās distancēšanās pasākumiem izriet no situācijas, kad darbinieks sasirgst, taču uz mājas karantīnu tiek nosūtīti arī kolēģi, kuriem bija saskarsme ar saslimušo darbinieku. Inficēšanās un kontaktpersonu izolēšanās pasākumi rada darbaspēka trūkumu, kas limitē uzņēmumu saimnieciskās darbības kapacitāti. Līdzīgu darbaspēka piedāvājuma trūkuma efektu rada, sākot ar 2021. gada 15. decembri MK noteiktā prasība visiem sabiedriskā sektorā strādājošajiem un klātienē strādājošajiem privātā sektora darbiniekiem (ar dažiem izņēmumiem) būt ar spēkā esošajiem COVID-19 vakcinācijas vai pārslimošanas sertifikātiem³. Ņemot vērā, ka 2021. gada beigās ceturtdaļa Latvijas iedzīvotāju vecumā virs 18 gadiem bija nevakcinēti un vakcinēšanās tempa stagnēšanu⁴, šāda valdības prasība rada zināmus darbaspēka pieejamības draudus teju visu nozaru uzņēmumiem.

Pārējo epidemioloģiskās drošības pasākumu ietekme uz uzņēmumu izlaides kapacitāti bija atkarīgi no tiem uzlikto ierobežojumu pakāpes un nozares tehniskā potenciāla veikt saimniecisko darbību epidemioloģiski drošā veidā (t.i., attālināti).

Nozarēs, kuru saimnieciskās darbības raksturs, izmantojot digitālos palīg līdzekļus (datorus, tīmekli, videokamera un programmatūra telekonferencēm), pieļauj to bez būtiskām produktivitātes izmaiņām īstenot attālināti, epidemioloģisko pasākumu radītie piedāvājuma puses traucējumi bija relatīvi maznozīmīgi. Viskrasāk negatīvā ietekme izpaudās sākotnēji, kad uzņēmumi un iestādes saskārās ar izaicinājumiem efektīva attālinātā darba organizēšanā, ko radīja darbinieku digitālo kompetenču trūkums un tehnisko līdzekļu nepietiekamība tirgū saistībā ar strauji pieaugošo pieprasījumu un pārrāvumiem piegādes ķēdēs.

Arī primārās nepieciešamības preces un pakalpojumus nodrošinošās nozares epidemioloģiskās drošības ierobežojumi skāra salīdzinoši nebūtiski. Lejupvērstu ietekmi uz šo nozaru ražīgumu radīja papildu izmaksas paaugstinātu dezinfekcijas normu izpildei un darbinieku neērtības saistībā ar individuālās aizsardzības līdzekļu pielietošanu. Papildu tam, mazumtirdzniecības uzņēmumu produktīvo kapacitāti limitēja ierobežojumi saistībā ar vienlaicīgi uzņēmuma telpās apkalpojamo klientu skaitu.

Visbūtiskākos saimnieciskās darbības traucējumus epidemioloģiskie ierobežojumi atstāja uz sekundārās nepieciešamības preču un pakalpojumu nodrošināšanā nozarēm, kuru saimnieciskā darbība tradicionāli paredz patērētāju apkalpošanu klātienē (tādējādi radot epidemioloģiskās drošības riskus). Pie šīm nozarēm pieskaitāmas tūrisma, izmitināšanas, sabiedriskās ēdināšanas, skaistumkopšanas, kultūras un izklaides nozares. Līdz iedzīvotāju masveida vakcinācijas procesa uzsākšanai atkarībā no saslimstības rādītāju svārstībām tika epizodiski noteikts liegums sniegt klātienē vairumu no šo nozaru pakalpojumiem, vai arī noteikti tādi klientu apkalpošanas nosacījumi, kad daļai nozaru uzņēmumiem izdevīgāk bija atteikties no saimnieciskās darbības turpināšanas.

Jāatzīmē, ka ierobežojumu traucējošā ietekme bija mazāk izteikta tajās sekundārās nepieciešamības pakalpojumu sniedzošajās nozarēs, kuras nodarbojās ar pārvietojamu otršķirīgas nepieciešamības preču (piemēram, apģērbi, apavi, būvmateriāli) un produktu (no sabiedriskās ēdināšanas iestādēm) tirdzniecību, jo ierobežoto pakalpojumu sniegšanu klātienē ļāva daļēji kompensēt e-komercija un pēdējās jūdzes piegādes⁵.

Netiešās ietekmes faktori

Tiešās izcelsmes satricinājumi ekonomikā, ņemot vērā ekonomisko subjektu (pamatā uzņēmumu) savstarpējo funkcionālo mijiedarbību piegāžu ķēžu ietvaros, ierosina arī netiešās jeb "ķēdes reakcijas" ietekmes, kad

² Pieejams vietnē: https://academic.oup.com/oxrep/article/36/Supplement_1/S94/5899019#207811363

³ Pieejams vietnē: [Vakcinācijas sertifikāts un nodarbinātība | COVID-19 \(covid19.gov.lv\)](https://vakcinacija.gov.lv/)

⁴ Pieejams vietnē: [COVID-19 Vaccine Tracker | European Centre for Disease Prevention and Control \(europa.eu\)](https://ecdc.europa.eu/en/covid-19/vaccine-tracker)

⁵ Sabiedriskās ēdināšanas gadījumā kompensējošu ietekmi nodrošināja arī iespēja maltīti izsniegt līdzņemšanai.

saimnieciskās darbības traucējumi vienā uzņēmumā radīja ražošanas faktoru trūkumu un likumsakarīgu izlaides jaudu kritumu pārējiem vērtību ķēdes uzņēmumiem. Netiešo piedāvājuma puses šoku radīja ne tikai Latvijā noteiktie ierobežojumi, bet arī šo ierobežojumu sekas ārējās tirdzniecības partnervalstīs, kuru uzņēmumi to iespējams nebija spējīgi apmierināt Latvijas un citu valstu uzņēmumu pieprasījumu pēc izejvielām un izejmateriāliem.

1.1.2.2 PIEPRASĪJUMA PUSES SATRICINĀJUMI

Pieprasījuma puses šoks rodas situācijā, kad salīdzinoši īsā laika griezumā tautsaimniecības mērogā nozīmīga ekonomisko subjektu daļa veic līdzīga rakstura izmaiņas savos patēriņa lēmumos. Pandēmijas apstākļos izdalāmas trīs pieprasījuma izmaiņu veidu kategorijas:

- COVID-19 pandēmijas tiešā ietekme uz pieprasījumu;
- Patēriņa paradumu pakārtošana epidemioloģisko risku mazināšanai;
- Patēriņa paradumu pielāgošana iztrūkstošajam piedāvājumam;
- Valdības ierobežojumu ietekme uz vispārējo pieprasījuma apjomu;
- Pieprasījuma izmaiņu netiešā ietekme.

COVID-19 pandēmijas tiešā ietekme uz pieprasījumu

Izplatoties saslimstībai ar COVID-19, pieauga pieprasījums pēc infekcijas slimības diagnosticēšanai un ārstēšanai paredzētajām precēm un pakalpojumiem.

2020./2021. gadu mijā un 2021. gada pēdējā ceturksnī veselības aprūpes sistēma saskārās ar strauju ar COVID-19 inficēto pacientu pieaugumu, kas atspoguļojās pieaugošajā pieprasījumā pēc COVID-19 testēšanas pakalpojumiem, kā arī pēc ambulatorās aprūpes un ārstniecības iestāžu stacionāru pakalpojumiem. Par pieprasījuma izmaiņu ārkārtējo raksturu liecina tas, ka šim pieprasījuma kāpuma atbilstošu resursu nodrošināšanai, periodā no 2020. gada 12. marta līdz 2022. gada 11. februārim veselības aprūpes sistēmai no valsts budžeta programmas "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem" tika kopumā piešķirti papildu 654 milj. EUR⁶.

Lēšams, ka saslimstības pieaugums noteiktā mērā izskaidro arī farmaceitisko un medicīnas piederumu preču mazumtirdzniecības apgrozības indeksa pieauguma tempa paātrināšanos 2020. un 2021. gadā⁷.

Patēriņa paradumu pakārtošana epidemioloģisko risku mazināšanai

Epidemioloģisko risku mazināšanas ietekme uz tautsaimniecības pieprasījuma aspektiem izpaudās gan mājsaimniecību un uzņēmumu brīvprātīgajā patēriņa paradumu maiņā, gan ievērojot valdības noteiktos ierobežojumus.

Kā tika minēts, pandēmijas pirmajā vilnī tieši pieprasījuma puses faktori radīja pirmo ar pandēmiju saistīto ekonomisko satricinājumu. To apliecina maksājumu karšu dati, kad dažu dienu laikā pēc pirmās ārkārtējās situācijas izsludināšanu 2020. gada 12. martā maksājumu vērtības apjoms krities par 10-15%, lai gan salīdzinājumā ar turpmākajiem diviem ārkārtas stāvokļiem, pirmās ārkārtas situācijas noteikumu projekts (kopumā ar 14. marta un 25. marta grozījumiem) paredzēja relatīvi mērenus ierobežojumus pakalpojumu sniedzēju darbībai⁸. Tai pašā laikā, valdībai izsludinot otro ārkārtas situāciju, patēriņa apjomi saglabājās ievērojami apjomīgāki nekā pirmās ārkārtas situācijas laikā un pat pieauga īsi pirms mājāsēdes noteikšanas brīvdienās un svētku dienās. Šie dati norāda uz vienu no pandēmijai raksturīgajām mājsaimniecību patēriņa paradumu izmaiņām, kad iedzīvotāji tendēti vajadzības apmierināt, pēc iespējas minimizējot ar to saistītos epidemioloģiskos riskus.

Izdalāmi trīs kanāli, kā tiekšanās mazināt inficēšanās riskus maina mājsaimniecību un uzņēmumu patēriņa paradumus.

Pirmkārt, tas izpaužas, mazinot patēriņu no sekundārās nepieciešamības pakalpojumu sniegšanas vietām, ko uzskatāmi parāda apģērba mazumtirdzniecības uzņēmumu apgrozījuma izmaiņas marta mēnesī salīdzinājumā

⁶ Pieejams vietnē: [Piešķirto līdzekļu sadalījums un izlietojums | COVID-19 \(covid19.gov.lv\)](https://www.covid19.gov.lv)

⁷ Atbilstoši CSP 2020. gada datiem par farmaceitisko un medicīnas piederumu mazumtirdzniecības uzņēmumu apgrozījuma indeksu šo uzņēmumu apgrozījums pieauga par 11,6 punktiem. Tai pašā laikā, vidējais apgrozījuma indeksa gada pieauguma temps 2012.-2019. gada periodā bija 2,9 punkti.

⁸ Ierobežojumi pamatā attiecās uz pulcēšanās iegrožošanu publiskajā telpā, attālinātajām mācībām un ieeļošanu no ārvalstīm. Pieejams vietnē: [Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu - Latvijas Vēstnesis \(vestnesis.lv\)](https://www.vestnesis.lv); [Zaudējis spēku - Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 12. marta rīkojumā Nr. 103 "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu" \(likumi.lv\)](https://www.zaudējis-speku.lv)

ar februāra mēnesi, kad apgrozījuma apjoms samazinājās par 37%, lai gan mēreni ierobežojumi⁴ šo preču tirdzniecībai tika ieviesti vien 25. martā⁹.

Otrkārt, mājsaimniecību pieprasījuma struktūra mainījās par labu epidemioloģiski drošākiem preču un pakalpojumu patēriņa veidiem. Uz to norāda ar norēķinu kartēm veikto maksājumu par kurjera pakalpojumiem kāpums uzreiz pēc pirmās ārkārtējas situācijas izsludināšanas. Sevišķi uzskatāmi tieksmi pēc epidemioloģiski droša patēriņa parāda CSP dati par e-komercijas pakalpojumus izmantojušo iedzīvotāju īpatsvaru, kas iegādājās pārtikas produktus no nespecializētajiem plašpatēriņa veikaliem, kuru darbība netika būtiski ierobežota – to īpatsvars pieauga no 12,3% 2020. gadā līdz 22,9% 2021. gadā.

Kā papildu indikators pieprasījuma puses pārmaiņām par labu inficēšanās ziņā mazāk riskantiem patēriņa veidiem kalpo transporta nozares rādītāji. Šai nozarei netika uzlikti būtiski izlaides kapacitāti ietekmējoši ierobežojumi, tāpēc tie ļauj spriest par patērētāju pārvietošanās preferenču maiņu pandēmijas apstākļos. Reģionālajos autobusu maršrutos pārvadāto pasažieru skaits 2020. gadā attiecībā pret 2019. gadu samazinājās par 32%, laikā kad satiksmes intensitāte (bez kravas autotransporta) 2020. gadā attiecībā pret 2019. gadu uz valsts galvenajiem autoceļiem samazinājās vien par 4,5%. Pilsētu kontekstā par pārvietošanās paradumu maiņu liecina Pētījumu centra SKDS (turpmāk – SKDS) 2021. gada septembra aptaujā fiksētā tendence Rīgas iedzīvotājiem pēdējo 12 mēnešu laikā arvien biežāk pārvietoties ar kājām un individuāliem pārvietošanās līdzekļiem (velosipēdu, skrejriteņiem, personīgo autotransportu)¹⁰. Atsevišķi elektrisko skrejriteņu tirgotāji ziņo par pārdošanas apjoma pieaugumu no 20% līdz 60% apmērā 2020. gada pirmajā pusgadā¹¹. Tai pašā laikā pasažieru apgrozība epidemioloģiski nedrošajā pilsētu sabiedriskajā transportā (tramvaju un trolejbusu maršrutos) 2020. gadā salīdzinājumā ar 2019. gadu samazinājās par 35%.

Atzīmējams, ka autosatiksmes intensitāti un pasažieru apgrozījumu, sākoties pandēmijai, ietekmēja arī augoša tendence atsevišķu nozaru uzņēmumu un iestāžu saimniecisko darbu organizēt attālināti - 2020. gada aprīlī un, maijā attālināti, strādājošo īpatsvars pieauga līdz 18%, salīdzinājumā ar 3% īpatsvaru 2019. gada. Papildu tam, būtisku ietekmi uz sabiedriskā transporta pasažieru apgrozījumu radīja izglītības iestāžu pāreja uz attālinātām mācībām.

Treškārt, daļēji pēc iedzīvotāju/uzņēmumu patstāvīgās iniciatīvas, daļēji valdības prasību iespaidā pandēmijas apstākļos palielinājās pieprasījums pēc individuālās aizsardzības līdzekļiem, piemēram, sejas maskām un dezinfekcijas līdzekļiem. Tas atspoguļojās attiecīgā profila tekstilrūpniecības un ķīmiskās rūpniecības uzņēmumu noieta pieaugumā, kā arī šo preču izplatīšanu saistīto mazumtirgotāju, piemēram, aptieku, apgrozījumā⁴.

Patēriņa paradumu pielāgošana iztrūkstošajam piedāvājumam

Pandēmijai ieilgstot un iedzīvotāju vidū mazinoties bažām par saslimšanas draudu pakāpi veselībai, izvairīšanās no inficēšanās riskiem palika arvien mazāk aktuāla. Tai pašā laikā, reaģējot uz arvien lielāku slimnīcu noslodzi, ko rada COVID-19 slimnieku pieplūdums, valdība, sākot ar otro ārkārtas situācijas izsludināšanu, sāka stingrāk ierobežot sekundārās nepieciešamības preču un pakalpojumu pieejamību. Rezultātā veidojās duāla situācija, kad no vienas puses mājsaimniecības arvien vairāk sāka atgriezties pie ierastajiem preču un pakalpojumu patēriņa paradumiem, taču valdības ieviestie papildu piedāvājuma puses ierobežojumi neļāva šo pieprasījumu pilnvērtīgi apmierināt.

Aprakstīto tendenču kombinācija radīja augsni pieprasījuma aizvietošanas efektam, kad mājsaimniecības sāk intensīvāk apmierināt patēriņa vajadzības ar pieejamajām preču un pakalpojumu alternatīvām. Uz šādu tendenci norāda pārtikas veikalu mazumtirdzniecības apgrozījuma pozitīvā dinamika, kura, tiek lēsts, zināmā mērā aizvietoja sabiedriskās ēdināšanas iestāžu piedāvājuma deficītu¹². Papildu tam, mazumtirdzniecības mājsaimniecību preču segmentā novērots ievērojams patēriņa kāpums salīdzinājumā ar pirms-pandēmijas periodu, kas varētu būt saistīts ar līdzekļu pārvirzīšanu no ierobežotā rekreācijas piedāvājuma uz mājsaimniecību labiekārtošanas precēm un pakalpojumiem. Tūrisma jomā savukārt tiek atzīmēts dabas tūrisma popularitātes pieaugums¹³, kas visticamāk izskaidrojams ar alternatīvu ceļošanas iespēju (piem., publisko pasākumu, ceļošana uz ārvalstīm) trūkumu.

Pievēršanās preču un produktu iegādei tiešsaistē pēc pirmās ārkārtas situācijas beigām lielākoties arī bija ierobežotā piedāvājuma inducētā patēriņa paraduma maiņa.

⁹ Liegums tirdzniecības centros esošajiem apģērbiem un apavu veikaliem strādāt brīvdienās un svētku dienās. Pieejama vietnē: [Grozījumi Ministru kabineta 2020. gada 12. marta... - Latvijas Vēstnesis \(vestnesis.lv\)](#)

¹⁰ Pieejams vietnē: <https://rdsd.lv/jaunumi/2021/09/aptauja-gada-griezuma-covid-19-ietekme-parvietosanas-paradumi-mainijusies-2-3-ridzinieku#>

¹¹ Pieejams vietnē: [COVID-19 izraisītais elektrisko skrejriteņu bums ir sācies. Vai tas būs vienīgais? | LA.LV](#)

¹² Pieejams vietnē: <https://research.stlouisfed.org/publications/economic-synopses/2020/05/20/is-the-covid-19-pandemic-a-supply-or-a-demand-shock>

¹³ Pieejams vietnē: <https://www.makroekonomika.lv/turisma-turpinas-sasalums-tomer-cerigs-skats-uz-nakotni>

Piedāvājuma ierobežojumi ierosina arī krājumu veidošanas efektu¹. Mazumtirdzniecība dati parāda, ka izteiktākie pieprasījuma pīķi bija īsi pirms pirmās ārkārtas situācijas izsludināšanas 2020. gadā 12. martā (gaidās no pandēmijas radītās ekonomiskās krīzes) un īsi pirms 2020. gada 19. decembra, kad stājas spēkā otrās ārkārtas situācijas grozījumi ar stingrākiem ierobežojumiem (preču iepirkšana Ziemassvētkiem). Pirms trešās ārkārtas situācijas sevišķi stingro ierobežojumu perioda (21.10.2021-16.11.2021) patēriņa kāpums nebija tik izteikts, jo bija lielāka skaidrība par stingro ierobežojumu ilgumu.

Apģērbu veikalu norēķinu karšu maksājumu dati varētu norādīt arī uz atliktā pieprasījuma fenomena klātbūtni, proti, pēc pirmās un otrās ārkārtas situācijas pārtraukšanas pirkumu apjoms pārsniedza to apjomu, kas bija novērojams pirms iepriekšējo stingro ierobežojumu perioda sākuma. Lēšams, ka analogiska parādība bija spēkā arī attiecībā uz ārvalstu ceļojumiem, kad sāka darboties vakcinācijas sertifikātu sistēma, tomēr šī fenomena apstiprināšanu ar statistikas datiem (apkalpoto skaits gaisa pārvadājumos, Latvijas iedzīvotāju braucienu skaits uz ārvalstīm) liedz fiksēt liels nevakcinēto iedzīvotāju īpatsvars, kuriem bija ierobežotas iespējas ceļot ārpus valsts.

Visbeidzot piedāvājuma trūkums, kā arī bažas par ekonomiskās situācijas pasliktināšanos, daļai mājsaimniecību lika novirzīt līdzekļus nevis alternatīvām patēriņa iespējām, bet gan noguldījumu uzkrāšanai¹⁴, kā arī atlikt luksusa preču (piemēram, auto)¹⁵ iegādi.

Valdības ierobežojumu ietekme uz vispārējo pieprasījuma apjomu

Daļa no valdības īstenotajiem pandēmijas izplatības ierobežošanas pasākumiem samazināja vispārējo patēriņa potenciālu valsts ekonomikā. Pie šādiem pasākumiem attiecināmi:

- Ierobežojumi ārvalstu tūristu ieceļošana valstī, kas sašaurināja tūrisma aģentūru, izmitināšanas, ēdināšanas, mazumtirdzniecības un transporta nozarēm pieejamo noieta tirgus daļu;
- Epizodiski ieviestais komandantstundas režīms, kura laikā nebija iespējams patērēt lielāko daļu no pakalpojumiem;
- Iedzīvotāju masveida vakcinācijas procesa uzsākšana un sadarbspējīga vakcinācijas sertifikāta sistēmas ieviešana. Šīs sistēmas ieviešana noteica, ka Latvijas mājsaimniecību patērēt-spēju faktiski noteica vakcinācijas aptvere. Ņemot vērā, ka uz 2022. gada 22. februāri vakcinācijas kursu izgājušo iedzīvotāju īpatsvars sasniedza vien 66%, vakcinācijas sertifikātu sistēma uzskatāma par pieprasījumu pamazinošu faktoru;
- Iepriekšminētie piedāvājuma puses pasākumi, kuri mērķēti uz atsevišķu nozaru saimnieciskās darbības maksimālu ierobežošanu. Lai arī šo ierobežojumu primārais mērķis ir mazināt inficēšanās izplatības ātrumu sabiedrībā, tie neizbēgami apdraud šo nozaru uzņēmumu ienākumus, kas atspoguļojas to pieprasījuma apjomā pēc citu uzņēmumu precēm un pakalpojumiem (starppatēriņš). Uzņēmumu apgrozījuma samazināšanās savukārt ietekmē arī darbinieku atalgojuma fondu. Tā kā darbinieki vienlaikus pārstāv tautsaimniecības mājsaimniecību sektoru, šis process neizbēgami reducē ievērojamas mājsaimniecību daļas patērēt-spēju, tādējādi funkcionējot kā vēl viens pieprasījumu iegrozojošs kanāls.

Pieprasījuma izmaiņu netiešā ietekme

Neskatoties, ka iepriekš sadaļā tika izcelti gan negatīvi, gan arī pozitīvi patēriņa satricinājumi, sadaļas sākumā aplūkoti dati liecina, ka lejupvērstās pieprasījuma likumsakarības neapšaubāmi prevalēja. Mājsaimniecību (tostarp, ārvalstu viesu) tēriņi un uzņēmumu starppatēriņš brīvpriekšējo lēmumu un valdības sociālās distancēšanās pasākumu iespaidā samazinājās, kas ierosina vērtību apriti mazinošu ķēdes reakciju, samazinot citu uzņēmumu noieta un finansiālo kapacitāti iegādāties preces un pakalpojumus tālākos piegādātāju ķēdes posmos. Kā tika aprakstīts iepriekš, uzņēmumu apgrozījuma samazināšanās negatīvi ietekmē arī darbaspēka ieņēmumu līmeni visā piegādes ķēdē, bet caur to patēriņa samazināšanos krīt uzņēmumu un mājsaimniecību ieņēmumi arī citās piegāžu ķēdēs, kuras primāri apkalpo mājsaimniecību vajadzības.

1.1.2.3 VALDĪBAS ANTICIKLISKĀS RĪCĪBPOLITIKAS FAKTORS

Atbilstoši 1-1. attēla datiem pandēmijas ierosinātā ekonomiskā lejupslīde ceturkšņu griezumā bija vērienīgāka nekā 2008.-2009. gada ceturkšņos, taču kritums reģistrēts tikai vienā ceturksnī. Finanšu krīzes laikā savukārt lejupslīde ilga sešus ceturkšņus pēc kārtas, tāpēc kumulatīvi vairākkārt pārsniedza pašreizējās ekonomiskās krīzes dziļumu. Ievērojamu lomu sākotnējā ekonomiskā šoka tālākā multiplikatīvā efekta slāpēšanai bija valdības īstenotajam anticiklisko pasākumu kopumam.

¹⁴ Pieejams vietnē: [Pandēmija mudina uzkrāt \(makroekonomika.lv\)](https://www.pandemija.mudina.ukrat)

¹⁵ Pieejams vietnē: <https://www.luminor.lv/lv/prognozes/ekonomikas-atkopsanas-no-covid-19-ierobezojumiem-un-pareja-uz-zalo-ekonomiku>

No vienas puses, eiro zonas centrālās bankas (tātad arī Latvijas) īstenoja stimulējošās monetārā politikas pasākumus, kas mērķēti uz mājsaimniecību un uzņēmumu kreditēšanas veicināšanu.

No otras puses, uz valsts budžeta deficīta rēķina tika realizēta arī stimulējošā fiskālā politika. Laika posmā no 2020. gada 12. marta līdz 2022. gada 11. februārim šīs politikas ietvaros Latvijas ekonomikā ieplūda papildu 2,9 miljrd. EUR⁶. Šie līdzekļi tika izlietoti šādu četru pasākumu kopumam¹⁶:

- Īstermiņa aizdevumu un garantiju nodrošināšana (pamatā uzņēmumu īstermiņa likviditātes uzlabošanai);
- Nodokļu samaksas termiņa pagarināšana, avansa maksājumu atcelšana;
- Pabalsti strādājošajiem (piemēram, dīkstāves pabalsti, bezdarbnieku pabalsti, subsidētās darbavietas) un mājsaimniecībām;
- Mērķēts nozaru finansiālais atbalsts:
 - pandēmijas negatīvi skartajām nozarēm (piemēram, tūrisms, kultūra, sports, transports);
 - nozarēm, kuras saskaras ar papildu slodzi (veselības aprūpe, sabiedriskā kārtība);
 - nozarēm, kuras veicina līdzekļu apriti ekonomikā (papildu būvniecības pasūtījumi no valsts un pašvaldību puses).

Papildus šiem fiskālajiem pasākumiem ar Eiropas Savienības (turpmāk – ES) fondu regulu grozījumiem tika paplašināts izdevumu attiecināmības tvērums, kas ļāva spēkā esošā ES daudzgadu budžeta struktūrfonda līdzekļus efektīvāk pārdalīt pandēmijas ekonomisko seku apkarošanai.

Aprakstīto monetāro un fiskālo pasākumu rezultātā tika no vienas puses mazināta pandēmijas negatīvi skarto uzņēmumu ekonomiskā šoka izplatība uz citiem vērtību ķēdē iesaistītajiem uzņēmumiem, kā arī radīts pozitīvs ekonomiskais šoks, kas radīja papildu līdzekļu apriti ekonomikā.

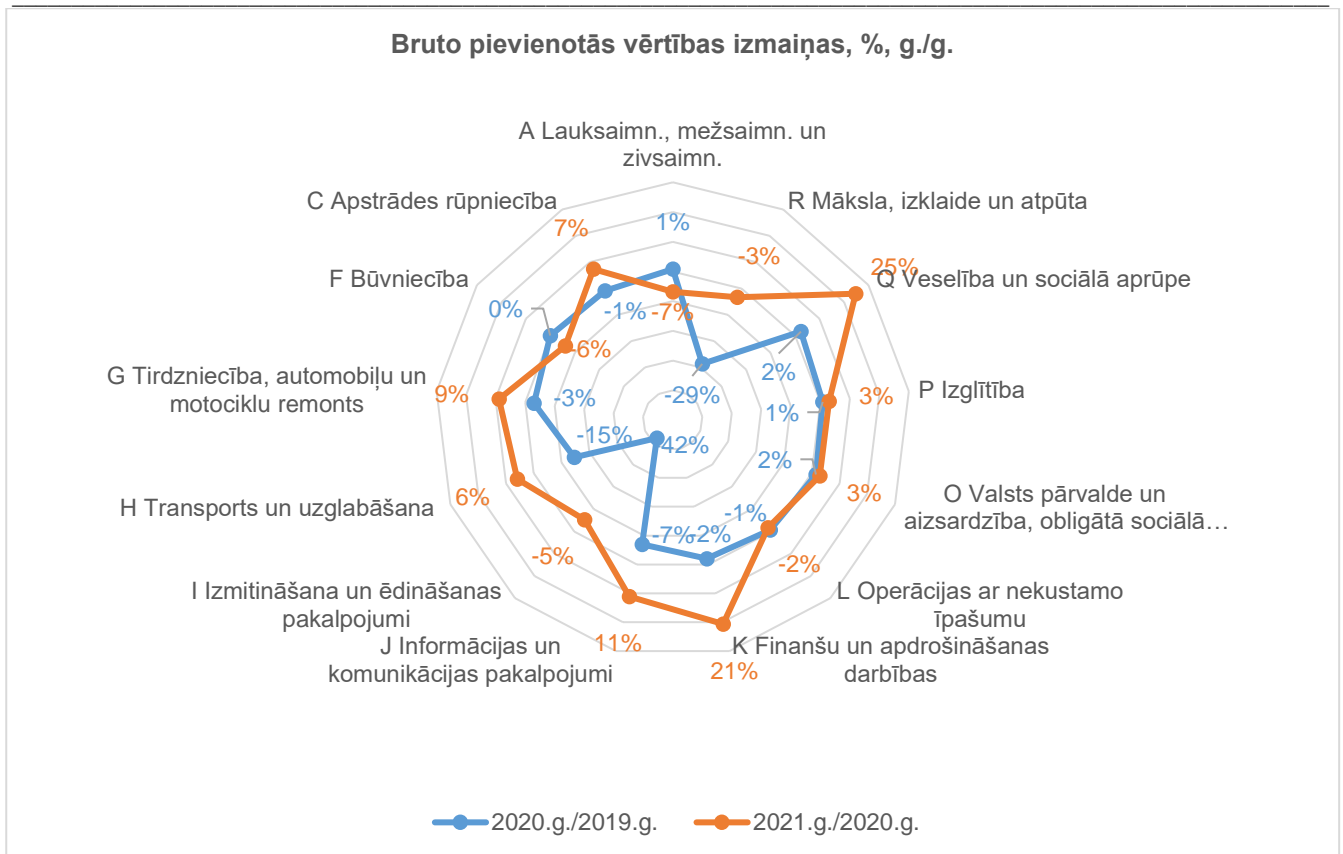
1.2 COVID-19 PANDĒMIJAS EKONOMISKĀ IETEKME UZ PĒTĀMAJĀM NOZARĒM

Šī Pētījuma mērķis ir novērtēt atbalsta instrumentus maziem un vidējiem uzņēmumiem (MVU) tūrisma, ēdināšanas, mazumtirdzniecība, kultūras un radošās nozarēs. Šīm nozarēm atbilst šādas saimniecisko darbību statistiskās klasifikācijas Eiropas Kopienā (turpmāk – NACE) red. 2 klasifikācijas nozares (1. līmenis):

- G Tirdzniecība, automobiļu un motociklu remonts (mazumtirdzniecība, izņemot automobiļus un motociklus);
- I Izmitināšana un ēdināšanas pakalpojumi;
- R Māksla, izklaide un atpūta.

1-2. attēlā parādīts, kā izmainījās šo un pārējo tautsaimniecības nozaru bruto pievienotā vērtība (pietuvināts IKP rādītājam) 2020. un 2021. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu:

¹⁶ Pieejams vietnē: [Likuma "Par valsts budžetu 2021.gadam" paskaidrojumi, 2.nodaļa Fiskālais apskats \(fm.gov.lv\)](#)

1-2. ATTĒLS. BRUTO PIEVIENOTĀS VĒRTĪBAS IZMAIŅAS LATVIJAS NACE RED. 2 NOZARĒS, 2020. UN 2021. GADĀ

Piezīmes: iztrūkst 2020. un 2021. gada datu par šādām NACE red. 2 klasifikatora nozaru grupām: B leguves rūpniecība un karjeru izstrāde, D Elektroenerģija, gāzes apgāde, siltumapgāde un gaisa kondicionēšana, E Ūdens apgāde, notekūdeņu, atkritumu apsaimniekošana un sanācija, M Profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi, N Administratīvo un apkalpojošo dienestu darbība, S Citi pakalpojumi, T Mājsaimniecību kā darba devēju darbība, pašpatēriņa preču ražošana un pakalpojumu sniegšana individuālajās māsaimniecībās

Avots: CSP

Atbilstoši 1-2. attēla datiem izraudzītajās nozarēs pievienotā vērtība 2020. gadā samazinājās par 10%. Salīdzinājumam pārējās nozarēs rādītājs samazinājās par 3%. 2021. gadā gan pētāmās, gan pārējās nozares kopumā uzrādīja pieaugumu, taču pētāmo nozaru ekonomiskā aktivitāte bija mazāk tendēta atgriezties 2019. gada līmenī. Izmītināšanas un ēdināšanas nozaru grupa, kā arī mākslas, izklaides un atpūtas nozaru grupa ir divas no trijām nozarēm, kurās samazinājums turpinājās arī 2021. gadā, 2020. un 2021. gada summā uzrādot straujāko pievienotās vērtības lejupslīdi Latvijas ekonomikā.

1.2.1 TŪRISMS

Saskaņā ar Pasaules tūrisma organizāciju par tūrismu definējamas aktivitātes, kas saistītas ar izbraukšanu uz vietām ārpus savas tradicionālās atrašanās vietas un uzturēšanos šajās vietās, lai pavadītu brīvo laiku, darba darīšanas, vai citu noteiktu iemeslu dēļ, bet ne ilgāk kā vienu gadu bez pārtraukuma.

1.2.1.1 PIEPRASĪJUMS

Tūrisma nozarē pieprasījumu rada ceļotāji. 1-1. tabulā zemāk apkopoti Latvijas tūrisma pieprasījuma puses rādītāju izmaiņas 2020. gadā salīdzinājumā ar 2019. gadu.

1–1. TABULA. IEBRAUCOŠO ĀRVALSTU TŪRISTU UN VIETĒJO IEKŠZEMES TŪRISTU RAKSTUROJOŠO RĀDĪTĀJU VĒRTĪBU IZMAIŅAS, 2020. GADS PRET 2019. GADU

Rādītāji	Kopā	Ārvalstu ceļotāji	Latvijas ceļotāji	Latvijas ceļotāji (Vidzemes reģions)
Kopējā braucienu skaita izmaiņas	-50%	-62%	-41%	-40%
Vairāku dienu ceļotāju braucienu skaita izmaiņas	-55%	-67%	-45%	-51%
Vienas dienas ceļotāju braucienu skaita izmaiņas	-49%	-60%	-40%	-36%
Vairāku dienu braucienos vidējais pavadīto nakšu skaits	+10%	+5%	+29%	+14%
Vidējais viena ceļotāja diennaktī patērēto līdzekļu apjoms, EUR		-23%	-13%	-12%

Avots: CSP

No 1-1. tabulas kopējo datu slejas secināms, ka kopējais tūristu veikto braucienu skaits samazinājās uz pusi, taču vairāku dienu braucienu skaits samazinājās straujāk nekā vienas dienas braucienu skaits. Vairāku dienu braucienu vidējais ilgums toties pieauga par 10%.

Salīdzinot ārvalstu ceļotāju un Latvijas ceļotāju datus, izceļams, ka ārvalstu ceļotāju braucienu skaits (gan vienas dienas, gan vairāku dienu) un diennaktī patērējamo līdzekļu apjoms samazinājās straujāk nekā Latvijas ceļotājiem, bet ārvalstu ceļotāju vairāku dienu braucienu ilgums 2020. gadā pieauga lēnāk nekā Latvijas ceļotājiem.

Dati par Latvijas iedzīvotāju ceļojumiem uz Vidzemes reģionu liecina, ka vienas dienas braucienu apjoms samazinājās mazāk nekā pārējā Latvijā, taču vairāku dienu braucienu skaits uz Vidzemi samazinājās straujāk nekā Latvijā kopumā. Izdevumu apmēra samazinājums bija līdzvērtīgs Latvijas rādītājam.

Pēc Latvijas Bankas ekspertu domām vājāka vietējā tūrisma aktivitāte tieši no Latvijas iedzīvotāju puses skaidrojama ar šādu faktoru kopumu¹⁷:

- ar vakcinācijas progresu (visticamāk, Latvijas iedzīvotāji drošāk jūtas citās valstīs, kur sasniegts augstāks vakcinācijas līmenis);
- saslimšanas gadījumu mazināšanos vairākās ārvalstīs;
- vēlmi izrauties no ikdienas;
- cilvēku gatavību doties tālākos un eksotiskākos ceļojumos, realizējot neīstenotā patēriņa radītos uzkrājumus iepriekšējā gadā;
- radusies iespēja apmeklēt valstis ar mazākiem ierobežojumiem izklaidei;
- aktīvākie ceļotāji jau 2020. gada vasarā apceļoja dzimto zemi, un 2021. gadā viņu interese par Latvijas apceļošanu mazinājās.

2021. gadā salīdzinājumā ar 2020. gadu zemāka bija arī ienākošā ārvalstu viesu interese par Latviju, kā tūrisma galamērķi, tostarp vasarā, kad bija vismazāk ierobežojumu. Latvijas Bankas eksperti šo situāciju skaidro ar to, ka trūka iespējas iebrucējiem nodrošināt tūrisma pakalpojumus (ēdināšana un ekskursijas) grupās un ka Latvija ES kontekstā bija zemāka vakcinācijas aptvere un augstāka mirstība, kas tūristu skatījumā Latviju padarīja par augstāka riska galamērķi.

Latvijas Bankas speciālisti secina arī, ka COVID-19 pandēmija ir ieviesusi nopietnas korekcijas ne tikai ārvalstu tūristu plūsmā, bet arī struktūrā. Pirms pandēmijas 2018. un 2019. gadā ārvalstu tūristu īpatsvars veidoja 69% no kopējā tūristu skaita Latvijā, bet pandēmijas laikā šis rādītājs nokrita līdz 32% no kopējā tūristu skaita. Pirms pandēmijas Latviju apmeklējušo ārvalstu tūristu vidū visbiežāk bija sastopami Krievijas un Vācijas ceļotāji, bet 2020. un 2021. gadā Latviju pamatā apmeklēja vietējie tūristi, kā arī tūristi no Lietuvas un Igaunijas. 2021. gada vasarā Igaunijas tūristu interese par Latviju mazinājusies, savukārt pieaugusi vāciešu vēlme apmeklēt Latviju, un 9 mēnešos viesu skaits no Vācijas apsteidzis iebrucēju skaitu no Igaunijas.

Runājot par pandēmijas ierosinātajām pieprasījuma izmaiņām pēc tūrisma pakalpojumiem, Latvijas Bankas ieskatā aktuālākie un pieprasītākie tūrisma pakalpojumi Latvijā bija nelielas naktsmītnes un ēdināšana, mierīga atpūta dabā – pastaigas, pirts un SPA pakalpojumi – viss, kas saistīts ar veselīgu dzīvesveidu, nošķirtību un dabu.

Zemāk uzskaitīti Latvijas Bankas ieskatā "pandēmijas laika" tūristam raksturīgās ceļošanas preferences:

¹⁷ Pieejams vietnē: [Tūrismā turpinās "sasalums", tomēr cerīgs skats uz nākotni \(makroekonomika.lv\)](https://www.makroekonomika.lv)

- **Tuvāk.** Daudzās valstīs iekšzemes tūrisms ir uzrādījis pozitīvu izaugsmi un jaunu produktu rašanos, jo daudzi cilvēki izvēlas īsākus un tuvākus ceļojumus. Ceļotāji šobrīd labprāt dodas nakšņot un atpūsties netālu no mājām.
- **Veselība.** Galvenās patērētāju bažas ir saistītas ar epidemioloģisko drošību.
- **Daba.** Daba, lauku tūrisms un ceļojumi ar privātajiem transportlīdzekļiem.
- **Pēdējā minūte.** Būtiski palielinājies pēdējā brīža rezervāciju skaits, kas saistīts ar pandēmiju saistīto notikumu nepastāvības un ceļošanas ierobežojumu lielās mainības dēļ.
- **Gados jauni ceļotāji ar mugursomu.** Pandēmijas ietekmē tūrismā ir vērojamas būtiskas demogrāfiskās izmaiņas: ceļojumu atjaunošanās ir bijusi straujāka tieši gados jaunāku cilvēku vidū, kas izvēlas fiziski aktīvākus un izmaksu ziņā lētākus ceļojumus. Pirms-pandēmijas laikā lielāko tūristu īpatsvaru veidoja gados vecāki cilvēki, kas arī tērēja vairāk.
- **Atbildība.** Ilgtspējība, autentiskums un lojalitāte šobrīd raksturīga vairumam ceļotāju, jo arvien lielāka nozīme tiek piešķirta pozitīvai ietekmei uz tūrisma galamērķa valsts vietējās kopienas dzīvesveidu un sadzīvi, kā arī vairāk tiek meklēts autentiskums.

1.2.1.2 PIEDĀVĀJUMS

Tūrisma pieprasījumu apmierina primārie un sekundārie tūrisma produkti. Primārie tūrisma produkti rada motivāciju tūrisma galamērķa apmeklēšanai. Visbiežāk tie ir dabas un pilsētībūvniecības/arhitektūras, nemateriālās kultūras objekti, kuri pamatā nerada vai rada niecīgus monetārus ienākumus tūrisma industrijai. Lielāko daļu no ienākumiem nodrošina sekundārie tūrisma produkti, kas nodrošina tūristus ar ceļojumu organizēšanu, pārvietošanos un uzturēšanos galamērķī nepieciešamo pakalpojumu grozu: ceļojumu biroju pakalpojumi, transports, izmitināšana, sabiedriskā ēdināšana, mazumtirdzniecība u.c. Šī Pētījuma ietvaros par tūrisma sektora piedāvājuma nodrošinātājiem tiek izvirzīta izmitināšanas un ceļojumu biroju nozare.

Izmitināšanas un ceļojumu biroju pakalpojumu ekonomisko aktivitāti nelabvēlīgi iespaidoja sociālās distancēšanās nosacījumi uzturēšanai naktsmītnēs, kā arī ierobežojumi primāro tūrisma produktu patērēšanai, piemēram, aizliegums rīkot tūrisma pasākumus klātienē (konferences, semināri) un liegums sniegt izklaides pakalpojumus bāros, naktsklubos, diskotēkās, akvaparkos, pirtīs, SPA, slidotavās, spēļu zālēs, bērnu viesību organizēšanas vietās, izklaides un atrakciju centros un tamlīdzīgās iestādēs.

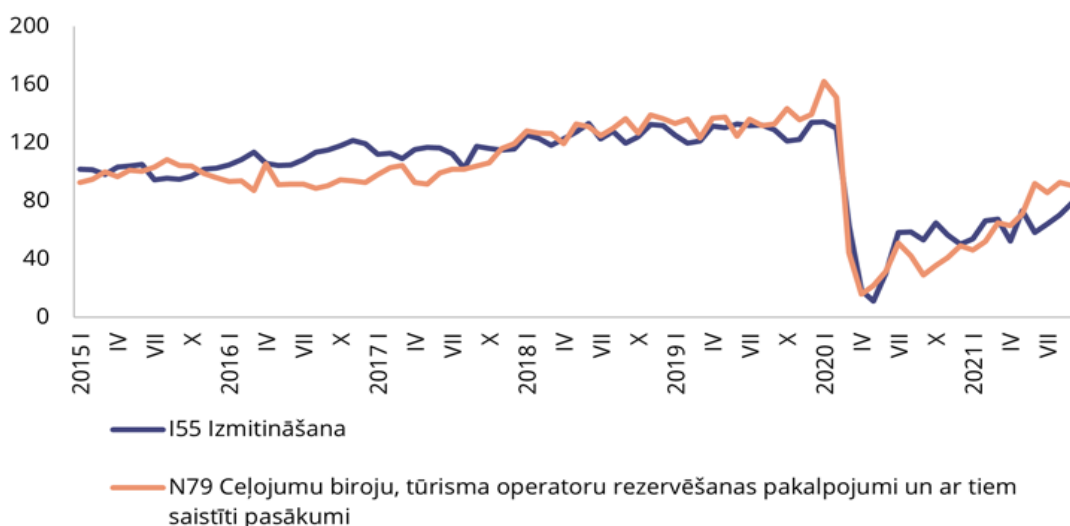
Lai mazināto šo ierobežojumu negatīvo ietekmi uz tūrisma nozaru ekosistēmu, tūrisma uzņēmumi ieguldīja līdzekļus to tūrisma produktu attīstībai, kuri bija pakļauti mazākiem ierobežojumiem. Šajā sakarā Latvijā 2020. gadā izveidoti vairāki jauni tūrisma produkti, kas pamatā mērķēti iepriekšminētā dabas tūrisma popularitātes pieauguma satveršanai, piemēram, tūrisma maršruti "Militārais mantojums", "Sidra ceļš", "Maizes ceļš", "Aizraujošs ceļojums piļu un muižu parkos", "Mežtaka", "ZTornis", "Sajūtu čiekuri", "Gardēžu tūrisma ceļš", "Taste Hanseatica", "Lost in Latgale Kayaking" u.c. Šie tūrisma produkti vairāk ir tendēti uz vietējo iedzīvotāju auditoriju un viesiem no tuvējām kaimiņvalstīm.

Savukārt darījumu un pasākumu tūrisma nišā pandēmijas ietekmē ir radusies hibrīdpasākumu jeb digitālu pasākumu nišas uzņēmējdarbība, kur pasākuma organizēšana notiek klātienē, bet skatītāji un lektori var pieslēgties tiešsaistē.

1.2.1.3 TIRGUS LĪDZSVARS

Tūrisma sektora pieprasījuma un piedāvājuma izmaiņu rezultātvā ietekme analizēta vien to NACE red. 2 klasifikatora nozaru griezumā, kuru ienākumi ir vistiešāk atkarīgi no tūristiem, proti, ceļojumu biroju, tūrisma operatoru rezervēšanas pakalpojumi un ar tiem saistīti pasākumi un izmitināšana.

Pandēmijas iespaidā samazinājies vietējo un ārvalstu ceļotāju veikto braucienu un diennaktī patērējamo līdzekļu apjoms skaidri atspoguļojas 1-3. attēlā ilustrētajos CSP datos par produkcijas apgrozījuma indeksa izmaiņām izmitināšanas un ceļojumu biroju apakšnozarēs:

1-3. ATTĒLS. IZMITINĀŠANAS UN CEĻOJUMU BIROJU, TŪRISMA BIROJU NOZARU PRODUKCIJAS APGROZĪJUMA CETURKŠŅU INDEKSI, 2015.-2021. GADS

Avots: makroekonomika.lv

Zemāk CSP dati pa šajās nozarēs strādājošo uzņēmumu skaita izmaiņām 2020. gadā:

- Izmitināšana:
 - Latvija (+1%);
 - Vidzemes reģions (-1%).
- Ceļojumu biroju, tūrisma operatoru rezervēšanas pakalpojumi:
 - Latvija (-14%);
 - Vidzemes reģions (-3%).

Kā izriet no šiem datiem, izmitināšanas nozare 2020. gadā bija noturīgāka pret pandēmijas radīto satricinājumu nekā ceļojumu operatoru nozare. Tas ir skaidrojams vai nu ar šo nozaru uzņēmumu noturīgāku finansiālo stāvokli, pamatojoties ar to, ka šīs ceļojumu biroju galvenais ienākumu avots ir izceļojošais tūrisms, kuru pandēmija iegrožoja viskrasāk, savukārt naktsmītnēm lielāku ienākumu īpatsvaru veido vietējie tūristi un Baltijas kaimiņvalstu ieceļotāji, vai arī tiem sniegts vērienīgāks valsts atbalsts krīzes pārvarēšanai. Vidzemes reģiona ceļojumu biroju relatīvā noturība Latvijas mērogā varētu būt skaidrojama ar to, ka Vidzemes reģiona uzņēmumi ir vairāk specializējušies vietējo vai arī Baltijas reģiona tūristu apkalpošanai.

Nedaudz atšķirīgu ainu par izmitināšanas nozares reakciju uz pieprasījuma izmaiņām rāda CSP dati par tūristu mītnēm. Vidzemes reģiona naktsmītnu profils 2019. gadā:

- Vidzemes reģionā atradās 18% (731) no visām Latvijas tūrisma mītnēm un 11% (20,9 tūkst.) no visu Latvijas tūrisma mītnu gultasvietām;
- Vidēji vienā novadā darbojās 28 naktsmītnes un tajās bija pieejamas vidēji 807 gultasvietas;
- Vislielākais naktsmītnu skaits (96) bija Madonas novadā, bet lielākais gultasvietu skaits – Smiltenes novadā;
- Vismaz 5% no kopējā reģiona tūrisma mītnu skaita koncentrējās astoņos novados, bet mazākais 5% no kopējā reģiona naktsmītnu gultasvietu skaita bija 10 novados. Šie astoņi novadi summāri veidoja 62% no kopējā naktsmītnu skaita reģionā, bet 10 novadi ar lielāko gultasvietu skaitu – kopumā 75% no reģionā pieejamo gultasvietu skaita.
- Atbilstoši CSP Strenču un Jaunpiebalgas novados nebija nevienas oficiāli strādājošas naktsmītnes;

Divu pandēmijas gadu (2020. un 2021. gads) laikā salīdzinājumā ar 2019. gadu vērojamas šādas izmaiņas Vidzemes tūrisma mītnu datos:

- Vidzemes reģiona tūrisma mītnu skaits samazinājās par 6% (Latvijā par 14%), bet gultasvietu skaits pieauga par 1% (Latvijā samazinājās par 18%);

- Novadu griezumā naktsmītnu skaits visstraujāk pieauga Lubānas novadā (par 100%) un Strenču novadā, kurā 2019. gadā nebija nevienas tūrisma mītnes, bet sākot ar 2020. gadu tajā darbojās astoņas šāda veida iestādes. Gultasvietu skaita ziņā savukārt straujākais pieauguma temps pēc Strenču novada novērojams Mazsalacas novadā (+262%) un Valkas novadā (+104%);
- Visstraujākais naktsmītnu skaita samazinājums reģistrēts Varakļānu novadā (-50%) un Ērgļu novadā (-38%), savukārt straujākais gultasvietu skaita samazinājums reģistrēts Burtnieku novadā (-44%) un minētajā Ērgļu novadā (-34%);
- Absolūtā izteiksmē apjomīgākais tūrisma mītnu skaita pieaugums saskan ar novadiem ar straujāko pieauguma tempu. Gultasvietu skaita ziņā vērienīgākais piedāvājuma paplašinājums reģistrēts Priekuļu novadā (+566) un Valmierā (+387). Tiem seko Valkas novads un Strenču novads ar attiecīgi 256 un 252 papildu gultasvietām;
- Apjomīgākais naktsmītnu skaita samazinājums novērots Madonas novadā (-20), bet apjomīgākā gultasvietu skaita reducēšanās bija Burtnieku (-381), Madonas (-286) un Ērgļu (-268) novados.

Pozitīva atšķirība starp Latviju un Vidzemes reģiona tūrisma mītnu darbības rādītājiem novērojama arī rādītājā par šajās iestādēs pavadīto nakšu skaitu: Vidzemes reģionā tas samazinājās par 21% jeb par 36 procentpunktiem mazāk nekā Latvijā kopumā.

1.2.2 SABIEDRISKĀ ĒDINĀŠANA

Atbilstoši NACE red. 2 klasifikatoram sabiedriskās ēdināšanas nozari pārstāv uzņēmumi, kuri sniedz ar ēdienu un dzērienu nodrošināšanu saistītus pakalpojumus, piedāvājot ēdienus un dzērienus, kas paredzēti tūlītējam patēriņam. Šos pakalpojumus sniedz tradicionālie restorāni, pašapkalpošanās restorāni vai restorāni ar ēdienu pārdošanu līdzņemšanai, kā arī pastāvīgas vai īslaicīgas ēdināšanas vietas ar vai bez sēdvietām.

1.2.2.1 PIEPRASĪJUMS

Pieprasījuma avots pēc sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumiem daļēji pārklājas ar iepriekšējā apakšsadaļā apskatīto pieprasījuma avotu pēc Latvijas kā tūrisma galamērķi. Kā tika minēts, tūrisma braucienā un diennaktī patērēto līdzekļu skaits pandēmijas ietekmē samazinājies, norādot, ka ēdināšanas uzņēmumu ienākumu apjoms no šī patērētāju segmenta arīdzan saruka.

Dati, kas objektīvi ilustrēto par pārējo patērētāju segmentu patēriņa izmaiņas pēc ēdināšanas uzņēmumu pakalpojumiem, nav pieejami, taču pieejama informācija par faktoru kopumu, kas varēja atstāt ietekmi uz šo patērētāju ekonomisko uzvedību:

- Pieprasījumu samazinoši faktori:
 - Pirmās ārkārtas situācijas laikā pieprasījums pēc ēdināšanas pakalpojumiem kritās saistībā ar iedzīvotāju patvaļīgu reakciju uz šķietamajiem COVID-19 draudiem;
 - Liegums klientus apkalpot klātienē vai atrašanai terasē nepiemēroti laikapstākļi, tāpēc ēdieni tika izsniegti tikai līdzņemšanai, kas samazināja ēdināšanas iestāžu pakalpojumu pievilcību;
 - Sākoties iedzīvotāju masveida vakcinācijai un, ieviešot vakcinācijas un pārslimošanas sertifikātu sistēmu, sertifikāta īpašnieki drīkstēja būt apkalpoti klātienē, taču klientu pieplūdumu ierobežoja nepilnīga iedzīvotāju vakcinācijas aptvere;
 - Negatīvais ekonomiskais šoks, kas daļai māsaimniecību samazināja to pirkjspēju.
- Pieprasījuma samazinājumu daļēji kompensēja iedzīvotāju pievēršanās e-komercijas un kurjeru pakalpojumu izmantošanai, kas būtiski samazina ar patstāvīgu pasūtījuma izņemšanu saistītās neērtības, taču rada papildu izmaksas un pieprasa zināmu digitālās prasības līmeni. 2021. gadā salīdzinājumā ar 2020. gadu par 16 procentpunktiem (87%) Latvijā un par 11 procentpunktiem Vidzemes reģionā (210%) pieauga tiešsaistes pircēju īpatsvars, kas tīmeklī pasūtīja preces no ēdināšanas iestādēm.

1.2.2.2 PIEDĀVĀJUMS

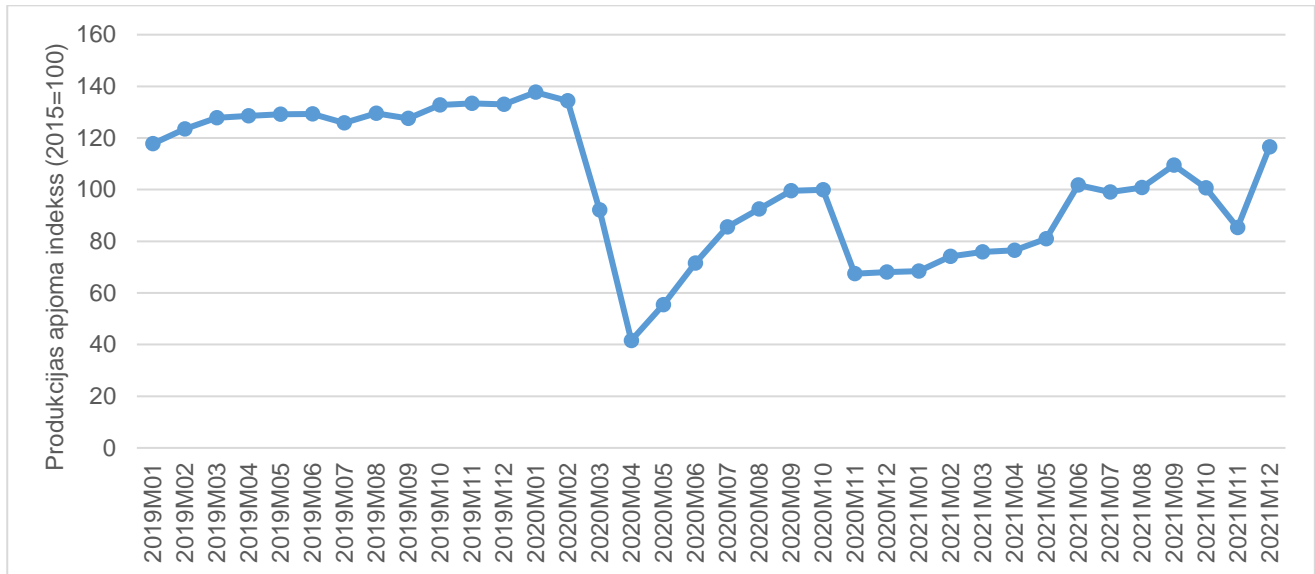
Piedāvājuma pusē ēdināšanas uzņēmumus lielākoties ierobežoja valdības noteiktie limiti attiecībā uz klātienē vienlaicīgi apkalpojamo klientu skaitu, proti, periodos, kad apkalpošana klātienē bija pieļaujama tikai āra terasē (nebija pieejama visiem ēdināšanas uzņēmumiem), vai arī pandēmijas periodos, kad apkalpošanai iekšējās bija jānodrošina noteikta platība uz vienu apmeklētāju.

Statistikas datus novērojama tendence ēdināšanas uzņēmumiem pielāgoties augošajam pieprasījumam pēc ēdiena piegādēm. Saskaņā ar CSP datiem, 2020. gadā salīdzinājumā ar 2019. gadu par 5 procentpunktiem

pieauga ēdināšanas uzņēmumu īpatsvars, kas snieguši pakalpojumus tiešsaistē (vidējais īpatsvara pieauguma temps 2014.-2019. gada periodā bija 1,7 procentpunkti), sasniedzot 19,8% rādītāju. Tomēr tā ir tikai piektdaļa no visiem uzņēmumiem, tāpēc vismaz pirmajā pandēmijas gadā ēdināšanas uzņēmumu noieta kanālu kapacitāte bija būtiski ierobežota un pašāvās tikai uz klientu gatavību saņemt ēdienu līdzņemšanai.

1.2.2.3 TIRGUS LĪDZSVARS

Summārā pieprasījumu reducējošo faktoru un uzņēmumu kapacitāti samazinošu nosacījumu ietekme uz vidējais ēdināšanas uzņēmumu mēneša produkcijas apjoma indeksu redzama zemāk 1-4. attēlā:

1-4. ATTĒLS. ĒDINĀŠANAS PAKALPOJUMU NOZARES PRODUKCIJAS APJOMA INDEKSS PA MĒNEŠIEM PERIODĀ NO 2019. GADA JANVĀRIM LĪDZ 2021. GADA DECEMBRIM (SEZONĀLI IZLĪDZINĀTI DATI, 2015=100)

Avots: CSP

Atbilstoši 1-4. attēla datiem 2020. gadā attiecībā pret 2019. gadu ēdināšanas iestāžu sniegto pakalpojumu vērtība samazinājās par 32%. 2021. gadā produkcijas apjoms pieauga, taču par 71% atpalika no 2019. gada vidējā līmeņa.

Uzņēmumu skaita ziņā vērā ņemamas izmaiņas 2020. gadā nedz Latvijā, nedz Vidzemes reģionā nav reģistrētas.

1.2.3 MAZUMTIRDZNICĪBA

Saskaņā ar NACE red. 2 klasifikatoru mazumtirdzniecībā ietilpst jaunu un lietotu preču tālākpārdošana (pārdošana bez pārveidošanas) galvenokārt plašai sabiedrībai personiskam vai māsaimniecības patēriņam vai izmantošanai, ko veic lielveikalos, kioskos, stendos, kā arī mazumtirdzniecība, ko veic uzņēmumi, kas nodarbojas ar tirdzniecību pa pastu vai interneta veikalos, apkārtceļojošie sīktirgotāji, ielu tirgotāji, patērētāju kooperatīvi u.c.

1.2.3.1 PIEPRASĪJUMS

Mazumtirdzniecības pakalpojumu noieta absolūto apjomu, līdzīgi kā sabiedriskās ēdināšanas nozari, nelabvēlīgi ietekmēja iebraukošo ārvalstu ceļotāju apsīkums, tomēr mazumtirdzniecības gadījumā tas ir ievērojami mazāk nozīmīgs patērētāju segments kā ēdināšanai. Vietējo patērētāju segmentā pieprasījuma apjoma izmaiņas nebija tika viennozīmīgas. To galvenokārt nosaka mazumtirdzniecības nozares saliktā struktūra, kurā ietilpst gan primārās, gan sekundārās nepieciešamības preču tirgotāji.

Pirmās ārkārtas situācijas periodā (2020. gada otrajā ceturksnī) apgrozījuma samazinājumu mazumtirdzniecības nozarē noteica pieprasījuma puses faktori. Bažās par savu veselību iedzīvotāji tiecās pašierobežoties no epidemioloģiski nedrošo mazumtirdzniecības iestāžu apmeklēšanas. Sevišķi krasi šis samazinājums skāra sekundārās nepieciešamības preču patēriņu. Savukārt šajā laika posmā strauji pieauga pieprasījums pēc mazumtirdzniecības pakalpojumiem ārpus veikaliem, stendiem un tirgiem, kurās ir zemāks risks inficēties.

Vēlākos pandēmijas periodos pieprasījums pēc sekundārās nepieciešamības precēm, piemēram, apģērbiem, apaviem, māsaimniecības precēm, rotaslietām u.c. precēm periodiski samazinājās klātienē iepirkšanai uzlikto ierobežojumu un no tā izrietošo neērtību dēļ, taču primārās nepieciešamības preču patēriņš caurmērā pieauga.

2021. gada otrajā pusē vispārējo pieprasījuma līmeni pēc otršķirīgās nepieciešamības un tirdzniecības centros izvietotajiem mazumtirdzniecības pakalpojumiem iegrožoja prasība apmeklētājiem uzrādīt sadarbspējīgu vakcinācijas/pārslimošanas sertifikātu.

CSP dati apliecina, ka izvairīšanās no epidemioloģiskajiem riskiem atspoguļojās arī citu pieprasījuma aspektu izmaiņās. Pandēmijas apstākļi veicināja vispārējo farmaceitisko un medicīnas piederumu preču noietu. Tāpat šajā sakarā un valdības noteikto klātienē klientu apkalpošanas ierobežojumu dēļ (ārkārtas situācijas un mājāsēdes periodos) Latvijā pieauga teju visu preču kategoriju tiešsaistes iegāžu apjomi. Visstraujāk 2021./2020. gadu mijā pieauga nespecializēto pirmās nepieciešamības produktu (pārtika, higiēnas preces) pirkumu apjomi internetā (attiecīgi par 86% un 70%). Īpatsvara izteiksmē visbūtiskākais pieaugums 2021./2020. gadu mijā bija apģērbu un apavu preču kategorijā. Vidzemes reģionā, lai arī kopējais iedzīvotāju īpatsvars, kas preces pērk internetā ir zemāks nekā vidēji Latvijā, arī šeit straujākais tiešsaistes pirkumu apjoms pieauga veikalos tirgojamo ēdienu un dzērienu preču kategorijā, bet vērienīgākais īpatsvara pieaugums analogiskajā periodā novērots apģērbu un apavu preču kategorijā. No atšķirīgā jāizceļ to, ka Vidzemes reģionā par 11 procentpunktiem pieauga e-veikalu klientu īpatsvars, kas iegādājas mēbeles un citus mājāsaimniecības piederumus, kā arī par pieciem procentpunktiem samazinājās Vidzemē dzīvojošo tiešsaistes pircēju īpatsvars, kas tīmeklī pasūta elektropreces.

Jāatzīmē, ka pastiprināta apģērbu un apavu pasūtīšana tiešsaistē 2021. gadā varētu būt izskaidrojama arī ar vakcinācijas un pārslimošanas sertifikāta nepieciešamību, lai iepirktos tirdzniecības centros, liekot nevakcinētajiem patērētājiem veikt tradicionāli tirdzniecības centrā pieejamo preču iegādi internetā.

Valdības uzliktie saimnieciskās darbības ierobežojumi otršķirīgās nozīmēs precēm un pakalpojumiem ierosināja ne tikai pieprasījuma apjoma, bet arī strukturālo izmaiņu virkni, kas atspoguļojās mazumtirdzniecības uzņēmumu darbībā. Pirmkārt, patērētāji bija tendēti aizvietot iztrūkstošo sabiedriskās ēdināšanas piedāvājumu ar plašpatēriņa veikalu produktiem. Otrkārt, epizodiska atsevišķu preču tirdzniecības ierobežošana noveda pie atliktā pieprasījuma efektiem jeb pastiprināta šo preču grupu patēriņa pēc uzlikto ierobežojumu mīkstināšanas (šo parādību apstiprina apģērbu un apavu veikalu norēķinu karšu maksājumu dati). Tāpat tiek lēsts, ka aizvietošanas efekta (ceļošanas un izklaides iespēju trūkumu iespaidā) un atlikto iegāžu efekta kombinācija atspoguļojās iedzīvotāju tēriņos ar mērķi veikt mājāsaimniecību labiekārtošanas darbus - 2021. gada otrajā un trešajā ceturksnī novērots straujš apgrozījuma indeksa pieaugums mājāsaimniecību preču specializētajos tirdzniecības uzņēmumos. Treškārt, ziņas par plānotajiem ierobežojumiem inducēja krājumu veidošanas efektu, kas bija skaidri fiksējams norēķinu karšu maksājumos plašpatēriņa un mājāsaimniecības preču veikalos īsi pirms stingro ierobežojumu ieviešanas (mājāsēdes periodiem).

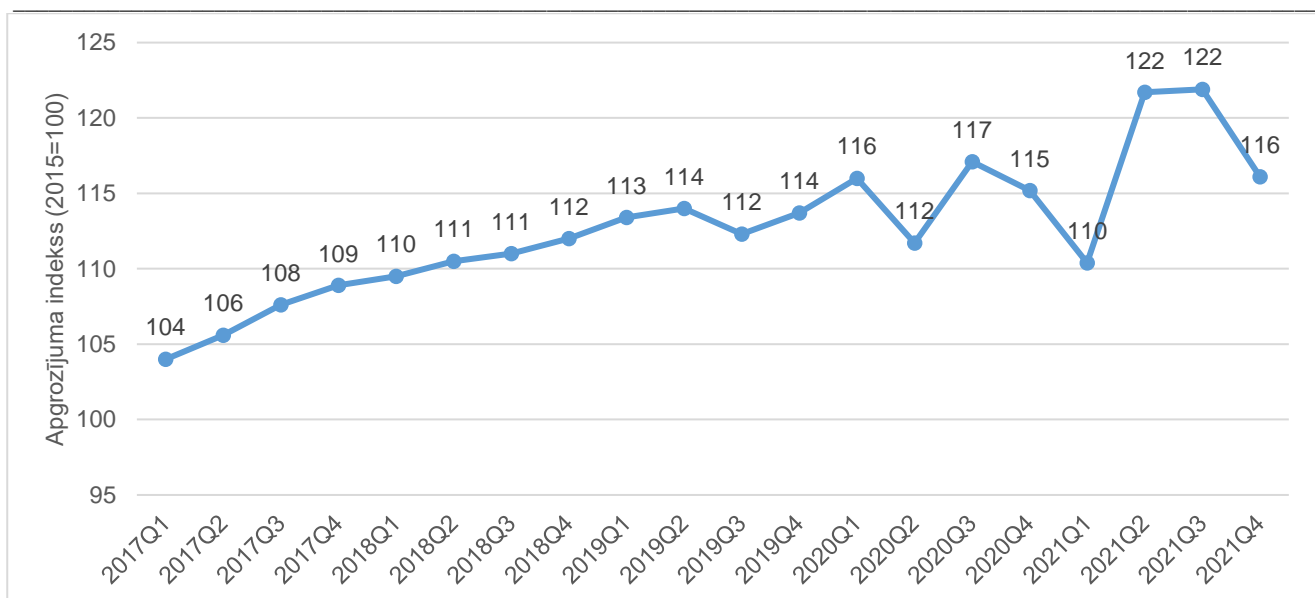
1.2.3.2 PIEDĀVĀJUMS

Mazumtirdzniecību no piedāvājuma puses, neatkarīgi no pārdodamo preču kategorijas, nelabvēlīgi ietekmēja klātienē vienlaicīgi apkalpojamo klientu skaita ierobežojumi, kas ierobežoja diennakts laikā apkalpojamo klientu skaita kapacitāti. Tomēr tādiem sekundārās nepieciešamības preču mazumtirdzniecības uzņēmumiem, kuri tirgo apģērbus, apavus, mājāsaimniecības preces, rotaslietas u.c. preces, papildu tam periodiski bija liegts sniegt pakalpojumus klātienē. Šādu ierobežojumu apstākļos smagāk skarto preču tirgotājiem nācās vai nu audzēt e-komercijas noieta kapacitāti, vai arī pārtraukt saimniecisko darbību.

Mazumtirdzniecības uzņēmumu centieni iedzīvināt e-komercijas pārdošanas kanālus saskatāmi CSP datos par Latvijas uzņēmumu īpatsvaru, kas pārdevuši preces vai pakalpojumus internetā. To īpatsvars 2020. gadā salīdzinājumā ar 2019. gadu pieauga par 10 procentpunktiem. Vidējais šādu mazumtirdzniecības uzņēmumu īpatsvara pieauguma temps desmitgadē pēc finanšu krīzes bija vien divi procentpunkti gadā.

1.2.3.3 TIRGUS LĪDZSVARS

Aprakstīto pieprasījuma un piedāvājuma faktoru iespaidā veidojās 1-5. attēlā zemāk redzamais mazumtirdzniecības pakalpojumu tirgus līdzsvars, kas ilustrēts nozares uzņēmumu apgrozījuma indeksa datos:

1-5. ATTĒLS. MAZUMTIRDZNIECĪBAS UZŅĒMUMU KOPĒJĀ APGROZĪJUMA INDEKSI PA CETURKŠŅIEM PERIODĀ NO 2017. GADAM LĪDZ 2021. GADAM (SEZONĀLI IZLĪDZINĀTI DATI; 2015=100)

Avots: CSP

1-5. attēla datus redzami apgrozījuma apjoma kritumi 2020. un 2021. gada ceturkšņos, kad tika ieviesti stingrie epidemioloģiskie ierobežojumi. Tomēr, neskatoties uz šīm lejupslīdēm, gada griezumā nozares apgrozījums gan 2020. gadā, gan arī 2021. gadā pieauga. Mazumtirdzniecības apakšnozaru griezumā toties tendences atšķiras.

Kopējo nozares pozitīvo dinamiku 2020. gadā noteica nespecializētie un degvielas mazumtirdzniecības uzņēmumi. Savukārt apgrozījuma samazinājums reģistrēts (dilstošā secībā): mazumtirdzniecība stendos un tirgos; mazumtirdzniecība ārpus veikaliem, stendiem un tirgiem; citu preču mazumtirdzniecība, kā arī IT preču mazumtirdzniecība. 2021. gadā nevienā apakšnozarē nebija fiksēts apgrozījuma samazinājums, taču visstraujāk auga tās, kuras pērnajā gadā saskārās ar apgrozījuma kritumu (izņemot NACE red. 2 apakšnozari "Citu preču mazumtirdzniecība", kuras ienākumu līmenis stagnēja).

Salīdzinot apgrozījuma apjoma datus ar mazumtirdzniecības uzņēmumu skaita datiem, jāsecina, ka ienākumu kritumam uz iepriekšminētajiem mazumtirdzniecības segmentiem īstermiņā bija būtiskāka ietekme uz komersantu skaita izmaiņām nozarē – mazumtirdzniecības uzņēmumu kopskaits 2020. gadā Latvijā samazinājās par 4,2%, bet Vidzemes reģionā – par 3,2%. Mazāks kritums Vidzemes reģionā visdrīzāk izskaidrojams ar to, ka reģionā ir mazāk pārstāvētas mazumtirdzniecības nozares, kuras 2020. gadā visvairāk cieta no pandēmijas apstākļiem.

1.2.4 KULTŪRA UN RADOŠĀS NOZARES

NACE red. 2 klasifikatorā šīs nozares ietilpst sadaļā "Māksla, izklaide, atpūta", kura ietver tādas darbības, kuras apmierina plašas sabiedrības kultūras, izklaides un atpūtas intereses, tostarp izrāžu, koncertu un priekšnesumu rīkošana, muzeju darbība un atpūtas pasākumi. Pētījuma tvērumā neietilpst šī statistiskā klasifikatora sadaļā ietilpstošās azartspēles un derības, kā arī sporta aktivitātes.

1.2.4.1 PIEPRASĪJUMS

Vispārējo pieprasījuma apjomu pēc šī sektora pakalpojumu sniedzējiem pandēmijas laikā negatīvi ietekmēja ārvalstu un vietējo tūristu plūsmas apsīkums. Līdzīgi kā pārējo pētāmo nozaru gadījumā, tūrisma faktoru papildina arī pirmajam COVID-19 vilnim raksturīgā iedzīvotāju patstāvīgā tendence izvairīties no epidemioloģiskajiem riskiem, pirmām kārtām atsakoties no sekundārās nepieciešamības un augstam inficēšanās riskam pakļauto pakalpojumu patēriņa, pie kuriem pieder šī sektora sniegtie pakalpojumi. Ārkārtas situācijas posmos vairumam šī sektora uzņēmumiem tika liegta iespēja sniegt pakalpojumus tradicionālā veidā – iekštelpās. Šis nosacījums daudzu kultūras un mākslas iestāžu gadījumā būtiski pazemināja to piedāvājuma pievilcību, ko vien daļēji spēja kompensēt zemāk piedāvājuma sadaļā aprakstītās epidemioloģiski drošās pasākumu organizēšanas alternatīvas.

Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījumā¹⁸, balstoties uz 2019. gada oktobra – 2020. gada oktobra aptaujas rezultātiem, secināts, ka, lai gan kopumā 80% iedzīvotāju pēdējā gada laikā ir apmeklējuši kultūras pasākumus un aktivitātes, būtiski palielināties ir to īpatsvars, kuri gada laikā nav bijuši nevienā kultūras pasākumā – ja iepriekšējos gados tādu bija 5%-8%, tad šogad 20%.

Kultūras patēriņa kritums īpaši izteikti novērojams attiecībā uz pasākumu apmeklēšanu savā reģionā – ja iepriekš 57% iedzīvotāju bija devušies uz pasākumiem savā reģionā (ārpus savas dzīves vietas), tad šogad tikai 26% ir bijuši pasākumos savā reģionā. Būtiski samazināties arī to īpatsvars, kuri uz pasākumiem devušies uz Rīgu (iepriekš 56%, šogad tikai 35%).

Tomēr pieprasījuma potenciāls pēc šāda veida pakalpojumiem saglabājās, tāpēc cilvēki meklēja alternatīvus vajadzību apmierināšanas avotus. Digitālie kultūras, mākslas un izklaides aktivitāšu aizvietotāji kļuva par pašsaprotamu izvēli. Pētījuma dati liecina, ka izteikti pieaudzis digitālais kultūras patēriņš: par 32% pieauga Latvijas filmu skatījumi tiešsaistē, par 23% palielinājusies ārvalstu filmu skatīšanās, savukārt par 22% - mūzikas klausīšanās tiešsaistē.

Runājot par valdības ietekmes svirām atgriezt saimniecisko darbību nozarē pirms-pandēmijas līmenī, pētījumā tiek atzīmēts, ka tikai 26% iedzīvotāju norāda, ka Covid-19 ierobežojumu samazināšana pamudinātu viņus apmeklēt kultūras pasākumus. Tikmēr 40% apgalvo, ka tikai Covid-19 ierobežojumu pilnīga atcelšana būtu pamudinājums kultūras patēriņam (dažādu citu faktoru ietekme tiek norādīta daudz retāk, piemēram, brīvā laika pieejamību norāda 38%, lielāku pasākumu izvēli 14%). Tas liecina, ka kultūras patēriņa "atdzīvināšanai" izšķiroša ir kopējā pandēmijas attīstības situācija, nevis atsevišķu ierobežojumu atcelšana vai maiņa. Tādēļ paredzams, ka pandēmijas tiešā un netiešā ietekme kultūras patēriņā ir un būs ilgstoša. Šo prognozi pastiprina līdzšinējais vakcinācijas progress, kas, lai arī veicina vakcinētās iedzīvotāju daļas kultūras pakalpojumu patēriņu, taču relatīvi zemais vakcinēto īpatsvars apgrūtina valdības iespējas atcelt visus ierobežojumus.

1.2.4.2 PIEDĀVĀJUMS

Arī šo nozaru uzņēmumi mēģināja pārvarēt valdības uzliktās klātienē apmeklētāju apkalpošanas ierobežojumus, pielāgojot savu piedāvājumu pandēmijas laika epidemioloģiskās drošības prasībām. Kultūras un izklaides pasākumi tika organizēti ārtelpās. Šis pasākumu organizēšanas formāts kļuva par stūrakmeni kultūras un radošo nozaru darbības turpināšanas iespējošanai pandēmijas laikā. Papildu tam teātra un operas izrādes, kuras apgrūtinoši organizēt ārtelpās, tika piedāvāts skatītājiem vērot tiešraides tīmeklī, tādējādi norādot uz mēģinājumiem veikt pakalpojuma noieta diversifikāciju, izmantojot digitālos risinājumus.

Vidzemes reģionā par uzskatāmu Covid-19 pandēmijas laika kultūras projekta piemēru uzskatāma Vidzemes mākslinieku organizētā digitālā mākslas izstāde "145 metri virs jūras līmeņa" Gulbenē¹⁹.

1.2.4.3 TIRGUS LĪDZSVARS

1-2. tabulā apkopoti dati, kas atspoguļo pandēmijas radīto pieprasījuma un piedāvājuma faktoru mijiedarbību uz kultūras iestāžu pakalpojumu patēriņu un iedzīvotāju iesaisti amatieru mākslinieku kolektīvos:

1–2. TABULA. KULTŪRAS IESTĀŽU PASĀKUMU APMEKLĒTĀJU SKAITA UN AMATIERMĀKSLINIEKU KOLEKTĪVU DALĪBNIEKU SKAITA IZMAIŅAS, 2020. GADS PRET 2019. GADU

Kultūras iestādes un radošie kolektīvi	Izstāžu (muzejos) / Izrāžu (teātros) / koncertu skaits	Apmeklētāju skaita izmaiņas, 2020. gads pret 2019. gadu
Muzeji	-23%	-53%
Valsts teātri	-49%	-60%
Valsts koncertu organizāciju priekšnesumi	-49%	-53%
Mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi		-28%

Avots: CSP

1-2. tabulas dati liecina, ka samazinājās gan kultūras iestāžu rīkoto pasākumu, gan arī apmeklējumu skaits. Apmeklētāju skaits samazinājās par vairāk nekā pusi salīdzinājumā ar pirms-pandēmijas apjomu. Visstraujākais apmeklētāju skaita samazinājums bija teātru segmentā. Mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi savukārt saskārās ar ievērojami mazāku dalībnieku skaita samazinājumu. Pašu kolektīvu skaits saruka vēl mazāk – par 8%.

¹⁸ Pieejams vietnē: <https://www.km.gov.lv/lv/media/11801/download>

¹⁹ Pieejama vietnē: <https://latviainside.com/explore/tours/art/gulbene145m/index.htm>

2020. gadā reģistrētais kultūras pasākumu apmeklētāju skaita samazinājums neatspoguļojās šo pasākumu rīkotāju skaita izmaiņās:

- Muzeju skaits pieauga par 3%;
- Radošas, mākslinieciskas un izklaides darbību tirgus sektora vienību skaits:
 - Latvijā pieauga par 21%;
 - Vidzemē pieauga par 8%.

Šie dati saskan ar statistisko ainu pārējās nozarēs un ļauj secināt, ka viens gads ir nepietiekami garš statistiskā novērojuma periods, lai īstermiņa tirgus svārstības ietekmētu ilgtermiņa piedāvājuma (uzņēmumu skaita) apjomu.

2. COVID-19 PANDĒMIJAS RADĪTĀS PROBLĒMAS NOZARU MVU SAIMNIECISKAI DARBĪBAI

Atbilstoši EK regulas Nr.651/2014 1. pielikuma 2. pantam MVU kategorijā ietilpst uzņēmumi, kuriem ir mazāk nekā 250 darbinieku un kuru gada apgrozījums nepārsniedz EUR 50 miljonus un/vai gada bilances kopsumma nepārsniedz EUR 43 miljonus.

2020. gadā Latvijā šai uzņēmumu kategorijai atbilda 171 499 tirgus sektora ekonomiski aktīvo vienību jeb 99,87% no visiem Latvijas tirgus sektora ekonomiski aktīvajām vienībām. Vidzemes reģionā šajā pašā gadā ekonomiski aktīvi bija 16 260 tirgus sektora MVU jeb 99,95% no kopējā ekonomisko aktīvo tirgus vienību skaita reģionā.

Pētāmajās nozarēs Latvijā 2020. gadā darbojās 13,4% no visiem MVU, bet Vidzemes reģionā – 10,7% no visiem MVU. 2-1. tabulā redzams MVU īpatsvara sadalījums nozaru griezumā:

2-1. TABULA. PĒTĀMAJĀS NOZARĒS STRĀDĀJOŠO MVU ĪPATSVARS NO KOPĒJĀ MVU SKAITA LATVIJĀ UN VIDZEMES REĢIONĀ, 2020. GADS

NACE red. 2 nozares	Latvija	Vidzemes reģions
I55 Izmitināšana/ N79 Ceļojumu biroju, tūrisma operatoru rezervēšanas pakalpojumi un ar tiem saistīti pasākumi (Tūrisms kopā)	0,7%/0,5% (1,2%)	0,9%/0,2% (1,1%)
I56 Ēdināšanas pakalpojumi	1,8%	1,2%
G47 Mazumtirdzniecība, izņemot automobiļus un motociklus	7,1%	5,6%
R Māksla, izklaide un atpūta *	3,4%	2,8%

Piezīme: * neskaitot R92 "Azartspēles un derības" nozares MVU

Avots: CSP

Iepriekšējās sadaļās tika aprakstīts pandēmijas negatīvā ekonomiskā šoka mehānisms, kas dažādā pakāpē ietekmēja visu nozaru MVU. Pieprasījuma pusē figurēja tādi patēriņu pamazinoši faktori, kā:

- ledzīvotāju izvairīšanās no epidemioloģiskajiem riskiem (izteikti raksturīgs pirmajam pandēmijas vilnim);
- lebraucošo ārvalstu tūristu un vietējo iekšzemes tūristu ceļošanas intensitātes reducēšanās;
- Mājsēdes periodi;
- Prasība pēc vakcinācijas/pārslimošanas sertifikāta esamības klienta apkalpošanai klātienē (nepilnīgas vakcinācijas aptveres kontekstā);
- Pandēmijas ierobežojumu smagāk skartajās nozarēs strādājošo mājāsaimniecību ieņēmumu līmeņa samazināšanās.

Savukārt piedāvājuma pusē uzņēmumu saimniecisko darbību iegrožoja šādi faktori:

- Prasība pēc saslimušo darbinieku un to kontaktpersonu izolēšanas;
- Prasība pēc vakcinācijas/pārslimošanas sertifikāta esamības klātienē strādājošajiem darbiniekiem;
- Prasība uzņēmumiem darbu pēc iespējas organizēt attālināti (sagādā problēmas darba organizācijas pārejas periodā);
- Periodisks liegums sekundārās nepieciešamības pakalpojumu sniedzējiem apkalpot klientus klātienē;
- Sastrēgumi piegādes ķēdē;
- Nenoteiktība par epidemioloģiskās situācijas attīstības prognozi un valdības plānotajiem sociālās distancēšanās pasākumiem.

Šo faktoru kopums vienlaikus samazina gan pieprasījuma potenciālu, gan arī atlikušā pieprasījuma potenciāla pilnvērtīgas apmierināšanas kapacitāti. Tā rezultātā MVU saskārās ar ienākumu apjoma kritumu.

Ienākumu novirzes no plānotajiem apjomiem, kas saskaņoti ar plānoto izdevumu apjomu, pirmkārt, apdraud uzņēmumu rentabilitāti (ienākumu un izdevumu attiecību). Otrkārt, nelabvēlīgas izmaiņas ienākumu plūsmā ietekmē uzņēmumu naudas plūsmas stabilitāti, kas savukārt apdraud uzņēmumu likviditāti (spēju nokārtot savas īstermiņa parādsaistības).

Savā pētījumā *Wenzel et al. (2020)* izdala četras stratēģiskas iniciatīvas, kā uzņēmumiem atbildēt uz aprakstītām krīzes ietekmēm²⁰:

1. Uzņēmuma pašreizējā *status quo* noturēšana;
2. Uzņēmuma iekšējo procesu optimizācija, izmaksu līmeņa pielāgošanu mazākam ienākumu apjomam;
3. Jaunu ienākumu avotu apgūšana;
4. Saimnieciskās darbības pārtraukšana.

Turpmāk sadaļā tiks aplūkoti pirmo trīs stratēģiskās reakciju izaicinājumi trīs funkcionālo jomu griezumā, kurās šīs stratēģiskās reakcijas tiek īstenotas: finanses, mārketingu un digitalizācija.

2.1 FINANSES

AS "Luminor" 2020./2021. gada mijā veiktā 750 uzņēmumu aptaujā²¹ secināts, ka viens no būtiskākajiem izaicinājumiem pērn bija saistīts ar uzņēmuma finanšu jautājumiem. Aptaujā iezīmējas, ka vidēji katram trešajam nācās pārplānot un pielāgot finanšu plūsmu mainīgajai situācijai. Finanšu plūsmas plānošanu būtiski apgrūtina nenoteiktība par epidemioloģiskās situācijas attīstību un valdības atbildes reakcijas raksturu uz epidemioloģiskās situācijas izmaiņām.

Situāciju ar pandēmijas radīto finansiālo grūtību pakāpes sadalījumu uzņēmumu starpā raksturo šādi secinājumi no veiktās aptaujas:

- Gandrīz katram piektajam Baltijas uzņēmējam būtu nepieciešams vairāk nekā gads darbības atjaunošanai, lai pilnībā atlabtu pēc pandēmijas radītās krīzes;
- Vidēji katram trešajam MVU Baltijā būs vajadzīgi vismaz 6 līdz 12 mēneši,
- Piektdaļa uzņēmēju paredz 3 līdz 6 mēnešus;
- Trešdaļa uzņēmēju ir pozitīvi noskaņoti, paredzot, ka pilnībā no krīzes varētu atgriezties pie pirms-pandēmijas biznesa rādītājiem 1-3 mēnešu laikā;
- Neliela daļa MVU Latvijā (4%), Lietuvā (5%) un Igaunijā (2%) ir pesimistiskāki un uzskata, ka to uzņēmējdarbība, iespējams, nekad nesasnies pirms-pandēmijas rezultātus un apjomus.

Vairums uzņēmēju, kas apgalvo, ka visātrāk atgūsies no lejupslīdes, vienlaikus uzskata, ka tiem izdosies palielināt ienākumu apjomu.

Finanšu vadības jomā pie *status quo* saglabāšanas kategorijas varētu pieskaitīt MVU centienus uzturēt pozitīvu naudas plūsmu, izmantojot pieejamās naudas rezerves. Tomēr, ņemot vērā, ka vairumam MVU uz pandēmijas sākumu līdzekļu rezerves ir nepietiekošas²², vērojama tendence uzņēmumiem pagarināt rēķinu apmaksas termiņus, kas rada finanšu sloga pārnesei uz citiem uzņēmumiem. Gaidot kopējās ekonomiskās situācijas pasliktināšanos, mazāk skartie MVU izlēma rīkoties apsteidzoši, atliekot jaunu parādsaistību uzņemšanos, jaunu projektu uzsākšanu.

Papildu tam, ievērojama loma uzņēmumu līdzšinējās darbības uzturēšanā ir valsts izstrādātajiem uzņēmējdarbības atbalsta instrumentiem, par kuru klāstu, saņemšanas nosacījumiem un ar to saistītajiem izaicinājumiem iespējams iepazīties 3. sadaļā.

Lai saglabātu MVU likviditāti un rentabilitāti, neatņemama loma ir arī izmaksu samazināšanas pasākumiem. Pasākumu pirmajā posmā tiek veikta visu funkcionāli nozīmīgāko saimnieciskās darbības procesu analīze, identificējot jomas, kuras jaunos tirgus apstākļos kļūva nelietderīgi. Izvērtējumam visbiežāk seko tādi izmaksu optimizēšanas pasākumi, kā darbinieku štata reducēšana, atteikšanās no liekajām saimnieciskās darbības aktivitātēm un vitālo procesu īstenošanas pienākumu sadale palikušā darbinieku "kodola" starpā, līdz šim iegādāto ārpakalpojumu nepieciešamības pārskatīšana, uzņēmuma organizatoriskās struktūras konsolidēšana.

²⁰ J. Priede, K. Piģēns, N. Lāce, N. Malnačs, K. Oganisjana, G. Ciemleja, I. Pokromoviča, T. Laizāns. Inovāciju attīstības tendences un priekšlikumi inovāciju veicināšanai ekonomiskās krīzes laikā. Latvijas Universitātes produktivitātes zinātniskais institūts, Latvijas Zinātņu akadēmijas Eiropas Politikas Pētniecības Institūts, Rīgas Tehniskā universitāte: Rīga, 2021. Pieejams vietnē: https://lzp.gov.lv/wpcontent/uploads/2021/05/Inovaciju_attistibas_tendences_un_priekslukumi_inovaciju_veicinasanai_ekonomiskas_krizes_laika.pdf

²¹ Pieejama vietnē: <https://www.luminor.lv/lv/pusei-baltijas-valstu-uznemumu-covid-19-del-krites-apgrozijums>

²² Pieejams vietnē: [Uzņēmējdarbība Covid-19 gadā: krīze un atbildes \(makroekonomika.lv\)](https://www.makroekonomika.lv/uznemējdarbība-Covid-19-gadā:krīze-un-atbildes)

Papildu ienākumu avotu gūšanai savukārt tiek īstenotas mārketinga aktivitātes, kuras ietver jauna produkta vai pakalpojuma izstrādi, vai arī esošo produktu un pakalpojumu konkurētspējas uzlabošana, kā arī tirgus virzības pasākumi. Šo mārketinga aktivitāšu īstenošanai nepieciešamas investīcijas, taču šeit priekšplānā izvirzās MVU raksturīgā problēma – nespēja piesaistīt pietiekamus kredītresursus investīciju projektu realizācijai. Turklāt ekonomiskās krīzes apstākļos, kad liela daļa MVU saskaras ar naudas plūsmas problēmām un likviditātes deficītu, finansējuma piesaiste kļūst teju neiespējama. Šīs tirgus nepilnības pārvarēšanai smagāk skartajiem MVU jāpaļaujas uz atbilstoša profila valsts finanšu instrumentiem.

2.2 MĀRKETINGA AKTIVITĀTES

Kā tika minēts, daļa uzņēmumu pandēmijas laikā saredzēja iespējas atgūties no lejupslīdes ne tikai optimizējot izmaksas, bet arī pilnveidojot uzņēmuma konkurētspēju un pat pārsniedzot pirms-pandēmijas apgrozījuma līmeni. Papildu ienākumus MVU guva, vai nu caur jaunu klientu piesaisti vai arī jaunu noieta kanālu apgūšanu, taču visbiežāk tas tika panākts, virzot tirgū jaunus vai uzlabotus produktus vai pakalpojumus (šīs aktivitātes vieno to piederība mārketinga jomai). Tomēr šādu aktivitāšu īstenošanai MVU saskārās ar noteiktiem šķēršļiem.

Viens no galvenajiem apstākļiem, kas liedz MVU īstenot tirgus daļas paplašināšanas pasākumus, ir finanšu sadaļā minētā problēma par spējām finansēt šāda veida iniciatīvas, ko pasliktina pandēmijas radītās likviditātes deficīts.

Tiek minēts arī cits traucējošs faktors, proti, cilvēkresursu trūkums, kuru kompetence ļautu ar augstu varbūtības pakāpi realizēt pētniecības un attīstības projektu. Tomēr bieži vien par noteicošo cilvēkresursu rakstura traucēkli inovāciju radīšanai kalpo nevis darbinieki, bet gan pati uzņēmuma vadība, kura, vai nu neredz tajā principiālu vajadzību (uzņēmējdarbības mērķus sasniedz tradicionālā veidā), vai arī nesaskata riskiem adekvātus ieguvumus no inovatīvās uzņēmējdarbības. Tāpat pētījumos tiek izcelts, ka MVU trūkst sadarbības kultūras jeb motivācija veidot inovatīvus kopprojektus ar citiem partneriem, t.i., ekspluatēt ārējo inovāciju attīstības modeļus, kuri ir būtiski efektīvāki par iekšējiem inovāciju attīstības modeļiem, kuri balstās uz pieticīgajiem MVU iekšējiem resursiem.

2.3 DIGITALIZĀCIJA

Digitalizācija ir unikāla stratēģija, kura spēj sniegt pienesumu visām trijām uzņēmējdarbības stratēģiskajām iniciatīvām krīzes apstākļos. Pirmkārt, digitalizācija ļauj uzņēmumiem uzturēt to saimniecisko darbību epidemioloģisko ierobežojumu ēnā, proti, ar minimāliem pārejas perioda produktivitātes zudumiem "balto apkaklīšu" funkciju īstenošanu pārnesot no epidemioloģiski nedrošā biroja darba organizācijas uz attālinātā darba organizāciju. Otrkārt, digitalizācija ir pašsaprotama attīstības stratēģija, ja prioritātē ir vajadzība pēc izmaksu optimizēšanas. Izmaksu optimizēšana digitalizācijas rezultātā tiek panākta, samazinot laika patēriņu noteiktu procesu īstenošanā, tādējādi atbrīvojot cilvēkstundas citu saimnieciskās darbības aktivitāšu īstenošanai. Papildu tam, iespējams integrēt digitālos risinājumus, kuri ļauj pilnībā vai daļēji aizvietot noteiktu profesiju darbiniekus, tādējādi nodrošinot iespējas samazināt darba samaksas fiksētās izmaksas, neupurējot uzņēmuma ražīgumu. Treškārt, digitalizācija paver iespējas mārketinga ieceru īstenošanai, piemēram, kā vairākkārt tika minēts, attīstot tiešsaistes noieta kanālu.

Atbilstoši iepriekš izklāstītai informācijai pandēmija kļuva par iegānu pastiprinātai Latvijas uzņēmumu pievēršanai digitālajiem risinājumiem, tostarp e-komercijas aktivitātēm un attālinātā darba organizācijai, informācijas apmaiņu pilnībā pārnesot digitālā vidē. Tomēr pētījumos novērotas tendences, kas liecina, ka arī pandēmijas apstākļos digitalizācijas potenciāls netiek pilnvērtīgi izmantots.

Lai arī lielāka daļa uzņēmēju, balstoties uz Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas (turpmāk – VARAM) un SIA SKDS veikto Latvijas uzņēmēju 2020. gada novembra–decembra aptauju par digitālo tehnoloģiju izmantošanu²³, ikdienā izmanto portāla *Latvija.lv* e-pakalpojumus, izsūta klientiem elektroniskus rēķinus un veic preču vai pakalpojumu pasūtījumus caur tīmekļa vietnēm vai mobilajām lietotnēm, bet aptuveni puse izmanto elektroniskā paraksta sistēmu un veic reklāmas un komunikācijas aktivitātes sociālajos tīklos²⁴, divas trešdaļas aptaujāto uzņēmēju norāda, ka Covid-19 pandēmijas ietekmē viņu uzņēmums nav ieviesis jaunus digitālos risinājumus vai palielinājis jau esošo digitālo risinājumu izmantošanu savā uzņēmējdarbībā. Aptaujātie uzņēmēji savās atbildēs norādīja, ka pasivitāte digitalizācijas iespēju izmantošanā ir saistīta ar to, ka tie nesaskata būtisku lietīšķo pienesumu no IT sistēmu apgūšanas un ka viņu ambīcijas tiek apmierinātas arī bez tām.

²³ Pieejama vietnē: <https://www.varam.gov.lv/lv/media/6045/download>

²⁴ Absolūtais vairākums uzņēmumu izmanto tādus digitālos risinājumus, kā e-pasts un Valsts ieņēmuma dienesta Elektroniskās deklarēšanās sistēma.

VARAM paspārnē īstenojamā *DigiBEST* pētnieciskā projekta ietvaros tika veikta aptauja²⁵, kurā nonākts pie secinājuma, ka cēlonis Latvijas uzņēmumu nepietiekamai digitalizācijas pakāpei, ir rodams to stratēģiskās plānošanas jomā. Daudzu uzņēmumu vadība neuztver digitalizāciju kā daļu no kopējās uzņēmējdarbības stratēģijas. Tāpat šajā pētījumā tiek akcentēta uzmanība uz to, ka uzņēmumi nepievērš sistēmisku uzmanību kibernetikas aspektiem.

²⁵ Pieejama vietnē: <https://www.varam.gov.lv/lv/media/6123/download>

3. NOZARU MVU PIEEJAMIE ATBALSTA INSTRUMENTI UN TO EFEKTIVITĀTES IZVĒRTĒJUMS

3.1 NOZARĒS STRĀDĀJOŠO MVU PIEEJAMIE ATBALSTA INSTRUMENTI

Pētījuma ietvaros tiek izdalītas divas uzņēmumu atbalsta instrumentu grupas:

- Speciāli izveidotas programmas, pasākumi COVID-19 pandēmijas izraisīto seku mazināšanai vai novēršanai;
- Citi pieejamie atbalsta instrumenti, kas mērķēti uz inovāciju kapacitātes paaugstināšanu (inovatīvu produktu vai procesu ieviešanu).

3.1.1 COVID-19 PANDĒMIJAS SEKŪ MAZINĀŠANAI UN NOVĒRŠANAI MĒRĶĒTIE ATBALSTA INSTRUMENTI

3.1.1.1 ATBALSTS ALGU SUBSĪDIJAI

Darba algas subsīdija pieejama darba devējiem to darbinieku atlīdzības daļējai kompensēšanai, pašnodarbinātām personām, mikro uzņēmumu īpašniekiem un individuālajiem komersantiem to ienākumu kompensēšanai, kā arī patenta maksātājiem atlīdzības kompensēšanai. Atbalstu algu subsīdijai piešķir darba devēja darbiniekiem, pašnodarbinātām personām un patenta maksātājiem, kuriem uz iesnieguma iesniegšanas brīdi ir sadarbības sertifikāts, kas apliecina vakcināciju pret COVID-19 infekciju vai šīs infekcijas pārslimošanas faktu vai uzsākta vakcinācija.

Atbalstam algu subsīdijai var pieteikties darba devējs, pašnodarbinātā persona vai patenta maksātājs, kas atbilst vienam no šādiem nosacījumiem:

- Tā ieņēmumi no saimnieciskās darbības konkrētajā 2021. gada atbalsta mēnesī, salīdzinot ar vidējiem ieņēmumiem šā gada jūlijā, augustā un septembrī, kad darba devējs, pašnodarbinātais vai patenta maksātājs faktiski darbojies, ir samazinājušies ne mazāk kā par 20% un šis ieņēmumu samazinājums ir saistīts ar saimnieciskās darbības ierobežojumiem;
- Tā ieņēmumi no saimnieciskās darbības par konkrēto atbalsta mēnesi, salīdzinot ar 2019. gada attiecīgā mēneša ieņēmumiem, ir samazinājušies ne mazāk kā par 30% un šis ieņēmumu samazinājums ir saistīts ar saimnieciskās darbības ierobežojumiem.

Atbalstu darba devējiem darbinieku algu subsīdijai, ņemot vērā Valsts ieņēmumu dienesta (turpmāk – VID) rīcībā esošo informāciju (darba devēja VID deklarētos datus) nosaka šādā apmērā:

- Darbiniekam - 50% apmērā no deklarētās mēneša vidējās bruto darba samaksas par laikposmu no 2021. gada 1. jūlija līdz 30. septembrim, bet ne vairāk kā 700 EUR kalendāra mēnesī;
- Darbiniekam, kurš atbalsta periodā no 2021. gada 1. oktobra līdz 2021. gada 30. novembrim atgriežas darbā no bērna kopšanas atvaļinājuma, - 50% apmērā no piešķirtā vecāku pabalsta vidējā apmēra par 2021. gada jūliju, augustu un septembri, bet ne vairāk kā 700 EUR par kalendāra mēnesi.

Atbalsta administrētājs – VID.

Papildus informācija: <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/valdiba-apstiprina-apgrozamo-lidzeklu-un-subsideto-darba-algu-atbalsta-programmas-covid-19-ietekmetajiem-uznemumiem>

3.1.1.2 GRANTS APGROZĀMAJIEM LĪDZEKĻIEM

Grants apgrozāmajiem līdzekļiem 30% no uzņēmuma bruto darba algas, tai skaitā arī veiktās darba devēja valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, kopsummas, par kuru aprēķināti darba algas nodokļi 2021. gada jūlijā, augustā un septembrī, bet ne vairāk kā 100 000 EUR katrā atbalsta perioda mēnesī atsevišķi (1 800 000 EUR saistītu personu grupai).

Atbalsts pieejams gan sīkiem (mikro), maziem un vidējiem uzņēmumiem, gan lieliem uzņēmumiem, kas reģistrēti VID kā nodokļu maksātāji un atbilst vienam no šādiem nosacījumiem:

- Atbalsta perioda mēnesī uzņēmuma apgrozījums ir krities vismaz par 20%, salīdzinot ar vidējo apgrozījumu šā gada jūlijā, augustā un septembrī kopā, un atbalsta perioda mēnesī apgrozījums krities vismaz par 30%, salīdzinot ar apgrozījumu 2019. vai 2020. gada atbilstošajā mēnesī un šis apgrozījuma

samazinājums ir saistīts ar saimnieciskās darbības ierobežojumiem, kas saistīti ar epidemioloģiskās drošības pasākumiem COVID-19 infekcijas izplatības ierobežošanai;

- Uzņēmums reģistrēts VID kā nodokļu maksātājs pēc 2021. gada 1. janvāra un atbalsta perioda mēnesī tā apgrozījums ir krities vismaz par 20%, salīdzinot ar vidējo apgrozījumu šā gada jūlijā, augustā un septembrī kopā un šis apgrozījuma samazinājums ir saistīts ar saimnieciskās darbības ierobežojumiem, kas saistīti ar epidemioloģiskās drošības pasākumiem COVID-19 infekcijas izplatības ierobežošanai;
- Atbalsta perioda mēnesī uzņēmuma apgrozījums ir krities vismaz par 30%, salīdzinot ar apgrozījumu 2019. gada atbilstošajā kalendāra mēnesī un apgrozījums 2021. gadā vismaz trīs mēnešus ir pārsniedzis 10% no 2019. gada atbilstošā kalendāra mēneša apgrozījuma un šis apgrozījuma samazinājums ir saistīts ar saimnieciskās darbības ierobežojumiem, kas saistīti ar epidemioloģiskās drošības pasākumiem COVID-19 infekcijas izplatības ierobežošanai.

Atbalsta administrētājs – VID.

Papildus informācija: <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/valdiba-apstiprina-apgrozamo-lidzeklu-un-subsideto-darba-algu-atbalsta-programmas-covid-19-ietekmetajiem-uznemumiem> .

3.1.1.3 NODOKĻU SAMAKSAS TERMIŅA PAGARINĀŠANA VAI SADALĪŠANA NOMAKSAS TERMIŅOS UZ LAIKU LĪDZ 3 GADIEM

Nodokļu maksātājiem, kuri valstī izsludinātās ārkārtējās situācijas un ieviesto epidemioloģiskās drošības pasākumu dēļ no 2021. gada 11. oktobra nevar veikt saimniecisko darbību, kas ir pamatdarbības veids (pamatdarbība pilnībā aizliegta, nevis ierobežota), ir iespēja savus nodokļu maksājumus sadalīt termiņos vai atlikt to samaksu uz laiku līdz 2023. gada 30. jūnijam. Savukārt uzņēmumu ienākuma nodokļa (UIN) maksātājiem par pārskata gadu, kas sākas 2021. un 2022. gadā, tiek paredzēts turpināt nodrošināt iespēju neveikt iedzīvotāju ienākuma nodokļa avansa maksājumus no saimnieciskās darbības ienākuma.

Tāpat noteikts, ka nodokļu maksātājam ir tiesības lūgt piešķirt nodokļu samaksas termiņa pagarinājumu tiem nokavētajiem nodokļu maksājumiem, kuru samaksas termiņš ir pagarināts saskaņā ar likuma "Par nodokļiem un nodevām" 24. pantu.

Šim nodokļu atbalsta pasākumam nodokļu maksātāji var pieteikties VID Elektroniskās deklarēšanas sistēmā, aizpildot tam īpaši paredzētu veidlapu.

Atbalsta administrētājs – VID.

3.1.1.4 APGROZĀMO LĪDZEKĻU AIZDEVUMI

Apgrozāmo līdzekļu aizdevums ir likviditātes atbalsts saimnieciskās darbības veicējiem - komersantiem, lauksaimniekiem un zivsaimniekiem, kuru darbību ietekmējusi COVID-19

- Apjoms līdz 1,5 milj. EUR, bet kopējais aizdevums nepārsniedz vismaz vienu no kritērijiem:
 - 25% no apgrozījuma 2019. gadā;
 - divkārtšus izdevumus par atalgojumu (t.sk. sociālās iemaksas) 2019. gadā (2019. gada dibinātiem plānotais apjoms divos gados);
 - nepieciešamais likviditātes apjomu darbības nodrošināšanai turpmākajiem 12 mēnešiem.
- Termiņš 1 - 4 gadi;
- Kredīta brīvdienas līdz 24 mēnešiem;
- Samazinātas nodrošinājuma prasības;
- Samazināta % likme.

Atbalsta administrētājs – Altum.

Papildus informācija: <https://www.altum.lv/lv/pakalpojumi/uznemejiem-covid-19/apgrozamo-lidzeklu-aizdevums-covid-19/par-aizdevumu/>

3.1.1.5 GARANTIJAS BANKU KREDĪTU BRĪVDIENĀM

Uzņēmumiem, kuriem COVID-19 izplatības dēļ bija radušās objektīvas grūtības veikt aizdevumu maksājumus bankās, tika piedāvāta kredīta garantija, kas ļauj bankai atlikt pamatsummas maksājumu.

- Pieejama saimnieciskās darbības veicējiem, lauksaimniekiem un zivsaimniecības un akvakultūras nozarei
- Garantijai var pretendēt MVU un lielie uzņēmumi
- Finanšu pakalpojuma summa, ko sedz garantija, nepārsniedz 25% no saimnieciskā darbības veicēja 2019. gada kopējā apgrozījuma, bet maksimālā garantijas summa nepārsniedz 5 MEUR
- Garantija sedz līdz 50 % no finanšu pakalpojuma summas (atlikuma garantijas piešķiršanas brīdī)
- Termiņš līdz 6 gadiem finanšu līzingu un investīciju aizdevumu finanšu pakalpojumiem, līdz 3 gadiem – apgrozāmo līdzekļu finanšu pakalpojumiem
- Garantijas prēmija 0,5% gadā
- Atbalsts tika sniegts līdz 2021. gada 31. decembrim.

Atbalsta administrētājs – Altum.

Papildus informācija: <https://www.altum.lv/lv/pakalpojumi/uznemejiem-covid-19/garantija-kredita-brivdienam-covid-19/par-garantiju/>

3.1.1.6 EKSPORTA KREDĪTU GARANTIJAS

Valsts atbalsts eksportētājiem – eksporta kredīta garantija:

- Sedz pircēja un politiskos riskus;
- Sedz pircēja saistību garantētāja riskus – cita uzņēmuma vai pircēja bankas riskus;
- Kalpo kā papildu nodrošinājums arī pircēja bankas garantijas vai akreditīva gadījumos, kad ir šaubas par bankas likviditāti;
- Kalpo kā nodrošinājums faktoringa vai cita apgrozāmo līdzekļu finansējuma saistībām savā bankā.

COVID-19 ietekmē ir atcelti garantiju saņemšanas ierobežojumi eksportētājiem uz attīstītajām valstīm, paplašinot programmas iespējas tieši lielo uzņēmumu segmentam:

- Atlīdzības maksimālais saistību apmērs par zaudējumiem, kas radušies ar vienu ārvalstu pircēju, ir 2 milj. EUR;
- Atlīdzības apmērs - 90% no pircēja limita;
- Maksimālais atliktā maksājuma termiņš - līdz 2 gadiem, lauksaimniecības produktu eksporta darījumiem līdz 547 dienām;
- Maksa par eksporta kredīta garantijas pakalpojumu (garantijas prēmija) tiek noteikta saskaņā ar cenrādi.

Atbalsta administrētājs – Altum.

Papildus informācija: <https://www.altum.lv/lv/pakalpojumi/eksporta-kreditu-garantijas/eksporta-kredita-garantijas/par-programmu/>

3.1.1.7 ATBALSTS KULTŪRAS NOZARES KOMERSANTIEM

Mākslas, izklaides un atpūtas pasākuma vai pasākumu cikla īstenošanas nodrošināšanai jeb organizēšanai. Pasākums vai pasākumu cikls var būt jau noorganizēts, bet nenotīcis COVID-19 ierobežojumu dēļ, kā arī tāds, kura organizēšana vēl nav uzsākta.

Piemēri par iespējamiem pasākumu veidiem:

- Teātra izrādes, koncerti, festivāli, mākslas izstādes, sporta pasākumi, konferences.

Atbalstu var saņemt:

- Mākslas, izklaides un atpūtas pasākuma vai pasākumu cikla īstenošanas nodrošināšanai jeb organizēšanai;
- Ja saņēmējs apliecina, ka pasākums tiks īstenots ne vēlāk kā 18 mēnešu laikā;
- Ja pasākumu kopējās izmaksas ir augstākas par 15 000 EUR;
- Vairāki viena pasākuma īstenošanā iesaistītie komersanti katrs par savām izmaksu pozīcijām.

Aizdevums apgrozāmajiem līdzekļiem:

- Apmērs atkarīgs no pieprasītā granta apmēra, ievērojot, ka granta un aizdevuma kopsumma nevar pārsniegt 100% no projekta izmaksām;
- Termiņš līdz 2 gadiem;
- Kredīta brīvdienas līdz 18 mēnešiem;
- Samazinātas nodrošinājuma prasības;
- Likme: 2,9%.

Grants:

- Viena pasākuma īstenošanai maksimālais granta apmērs nepārsniedz 40% no kopējā piešķirtā atbalsta apmēra pasākuma īstenošanai, arī tad, ja atbalstu saņem vairāki viena pasākuma īstenošanā iesaistītie atbalsta saņēmēji;
- Viena pasākuma īstenošanai maksimālais granta apmērs ir līdz 120 000 EUR;
- Ar grantu kompensē pasākuma mākslinieciskās sagatavošanas izmaksas un atlīdzību izpildītājiem (mākslinieki, scenogrāfija, režisori u.c.) un tehniskā nodrošinājuma izmaksas (skatuve, gaismas, telpas u.c.).

Atbalstu var saņemt Latvijā reģistrēts komersants, kas ir mikro, mazais vai vidējais komersants, kas:

- Nebija nonācis finanšu grūtībās uz 2019. gada 31. decembri vai uz lēmuma pieņemšanas brīdi;
- 2019. gada kopējais apgrozījums vismaz 40 000 EUR;
- ekonomiski dzīvotspējīgs un var pierādīt COVID-19 ietekmi.

Tā pamatdarbība vai blakus darbība ir kādā no šīm nozares grupām:

- Grupa 4.9. "Citur neklasificēti profesionālie, zinātniskie un tehniskie pakalpojumi"
- Grupa 77.39 "Citur neklasificētu pārējo mašīnu, iekārtu un materiālo līdzekļu iznomāšana un ekspluatācijas līzings"
- Grupa 90 "Radošas, mākslinieciskas un izklaides darbības"
- Grupa 91 "Bibliotēku, arhīvu, muzeju un citu kultūras iestāžu darbība"
- Grupa 93 "Sporta nodarbības, izklaides un atpūtas darbība"

Atbalsta administrētājs – Altum.

Papildus informācija: <https://www.altum.lv/lv/pakalpojumi/uznemejiem-covid-19/grants-kulturas-nozares-komersantiem-covid-19/grants-kulturas-nozares-komersantiem-covid-19/>

3.1.1.8 ATBALSTS COVID-19 KRĪZES SKARTAJĀM KULTŪRAS, ATPŪTAS UN IZKLAIDES VIETĀM

Atbalsta programma apgrozījuma krituma kompensācijai COVID-19 krīzes skartajiem kultūras, atpūtas un izklaides vietu tiesiskajiem valdītājiem un nomniekiem par to īpašumā, pārvaldībā vai nomā esošo kultūras, atpūtas un izklaides vietām. Programmas ietvaros par kultūras, atpūtas un izklaides vietu uzskata kultūras, atpūtas un izklaides pasākumiem paredzētu vietu iekštelpās.

Atbalsts tika sniegts granta veidā, kā vienreizējs atbalsts periodam no 2021. gada 1. oktobra līdz 31. decembrim, lai segtu ar ēkas un telpu lietošanu saistītas operacionālās izmaksas no 2021. gada 1. oktobra līdz 2022. gada 30. jūnijam.

Atbalsta apmērs - Vienreizējs maksājums 25 EUR par katru kultūras, atpūtas un izklaides vietas kadastrālās uzmērīšanas lietā norādītās kopējās platības kvadrātmetru, izņemot iznomātās biroja telpas un tirdzniecības telpas komercdarbībai (veikalus un kafējnīcas).

Atbalsta administrētājs – Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra (turpmāk – LIAA).

Papildus informācija: <https://www.liaa.gov.lv/lv/atbalsts-covid-19-krize-skartajam-kulturas-atputas-un-izklaides-vietam>

3.1.1.9 ATBALSTS COVID-19 KRĪZES SKARTAJIEM SPORTA CENTRIEM

Atbalsta programma apgrozījuma krituma kompensācijai COVID-19 krīzes skartajiem sporta centru tiesiskajiem valdītājiem un nomniekiem par to īpašumā, pārvaldībā vai nomā esošo sporta centru.

Atbalsta programmas izpratnē par sporta centru uzskata sportam paredzētas iekštelpas - fitnesa centrus, sporta klubus, sporta zāles, ledus halles, publiskas lietošanas peldbaseinus un olimpiskos sporta centrus.

Atbalsts tika sniegts granta veidā, kā vienreizēju atbalstu periodam no 2021. gada 1. oktobra līdz 31. decembrim sporta centru tiesiskajiem valdītājiem un nomniekiem par to īpašumā, pārvaldībā vai nomā esošo sporta centru, lai segtu ar ēkas un telpu lietošanu saistītas operacionālās izmaksas no 2021. gada 1. oktobra līdz 2022. gada 30. jūnijam.

Atbalsta apmērs – vienreizējs maksājums 25 EUR par katru sporta centra iekštelpu kadastrālās uzmērīšanas lietā norādītās kopējās platības kvadrātmetru, izņemot iznomātās biroja telpas un tirdzniecības telpas komercdarbībai (veikalus un kafejnīcas).

Atbalsta pasākuma ietvaros (visām trīs aktivitātēm kopā) pieejamais valsts budžeta finansējums ir 50 000 000 EUR.

Atbalsta administrētājs – LIAA.

Papildus informācija: <https://www.liaa.gov.lv/lv/atbalsts-covid-19-krize-skartajiem-sporta-centriem>

3.1.1.10 ATBALSTS COVID-19 KRĪZES SKARTAJIEM TIRDZNICĪBAS CENTRIEM

Atbalsta programma COVID-19 krīzes skartajiem komersantiem, lai kompensētu tā īpašumā esošā tirdzniecības centra nomas ieņēmumu kritumu, kas radies vīrusa izplatības ierobežošanas pasākumu dēļ.

Atbalstu – vienreizēju grantu - piešķir COVID-19 krīzes skartam komersantam tā īpašumā esošā tirdzniecības centra nomas ieņēmumu krituma kompensācijai, lai segtu operacionālās izmaksas (ar ēkas lietošanu saistītos maksājumus, tai skaitā par elektrību, ūdeni un siltumu, nekustamā īpašuma nomu, saistību maksājumus, tai skaitā kredīta maksājumus, un ārpakalpojumu izmaksas) no 2021. gada 1. oktobra līdz 2022. gada 30. jūnijam.

Atbalsta programmas izpratnē par tirdzniecības centru uzskata ēku, kura vienlaikus atbilst visām šādām pazīmēm:

- Iekārtota pastāvīgai un sistemātiskai tirdzniecībai;
- Kopējā tirdzniecības centra platība ir lielāka par 1 500 m²;
- Tās atsevišķās tirdzniecības vietās darbojas vismaz pieci tirdzniecības dalībnieki vai pakalpojumu sniedzēji;
- Pārtikas preču veikaliem atvēlētā kopējā platība (ieskaitot tajos atvēlēto platību nepārtikas precēm) neaizņem vairāk kā 50% no kopējās tirdzniecības centra platības (izņemot stāvlaukumus).

Nosacījumi, lai saņemtu atbalstu tirdzniecības centriem:

- Nodokļu maksātājs ir Komercreģistrā reģistrēts komersants;
- Nodokļu maksātājs atbilst sīkā (mikro), mazā vai vidējā uzņēmuma statusam;
- COVID-19 krīzes ietekmē kopējais nomas apgrozījuma kritums ir vismaz 30%, ņemot vērā izrakstītos rēķinus un kredītrēķinus, salīdzinot par 2021. gada oktobra, novembra un decembra izrakstīto rēķinu kopsummu ar rēķinu kopsummu, kas izrakstīti par 2021. gada jūliju, augustu un septembri;
- Piešķīris nomas atlaidi vismaz 50% apmērā (kumulatīvi) par 2021. gada novembra mēnesi vismaz par 50% tirdzniecības un pakalpojumu sniegšanas vietām, izņemot MK 2021. gada 9. oktobra rīkojuma Nr. 720 "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu" 5.16. apakšpunktā minētās tirdzniecības vietas (pirmās nepieciešamības preču tirdzniecības vietas).

Atbalsta apmērs – vienreizējs maksājums 15 EUR par katru tirdzniecības centra ēkas kadastrālās uzmērīšanas lietā norādītās kopējās platības kvadrātmetru, izņemot stāvlaukumus un pirmās nepieciešamības preču tirdzniecības un pakalpojumu sniegšanas vietas.

Atbalsta administrētājs – LIAA.

Papildus informācija: <https://www.liaa.gov.lv/lv/atbalsts-covid-19-krizes-skartajiem-tirdzniecibas-centriem>

3.1.1.11 ATBALSTS OPERACIONĀLO IZMAKSU SEGŠANAI VIESNĪCĀM

Valsts atbalsta programma "Atbalsts tūrisma nozares uzņēmumiem COVID-19 krīzes seku pārvarēšanai".

Uz atbalstu šajā programmā var pieteikties uzņēmumi:

- Kuru apgrozījums vienā mēnesī laika posmā no 2020. gada aprīļa līdz jūnijam, salīdzinot ar 2019. gada attiecīgo mēnesi, ir samazinājies par 30%, kā arī,
- Kuru 2020. gada marta vai aprīļa apgrozījums, salīdzinot ar 2019. gada divpadsmit mēnešu vidējiem ieņēmumiem vai to mēnešu vidējiem ieņēmumiem, kuros uzņēmums faktiski darbojies laikposmā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 1. martam, ir samazinājies par 30%.

Atbalsta programma paredzēja, ka viesnīcas var saņemt atbalstu operacionālo izmaksu segšanā – 4 EUR apmērā par kvadrātmetru un līdzekļus drīkst izlietot komunālo pakalpojumu, nekustamā īpašuma nomas un tamlīdzīgas saimnieciskās darbības izdevumiem.

Operacionālo izmaksu atbalstam varēja kvalificēties tie tūrisma nozares uzņēmumi, kuri līdz 2020. gada 1. martam savu darbības veidu bija reģistrējuši ar NACE kodu 55.10 "Izmitināšana viesnīcās un līdzīgās apmešanās vietās".

Atbalsta administrētājs – LIAA.

Papildus informācija: <https://www.liaa.gov.lv/lv/covid19/atbalsts-turisma-uznemumiem-krizes-seku-parvaresanai>

3.1.1.12 STARPTAUTISKĀS KONKURĒTSPĒJAS UN EKSPORTA VEICINĀŠANA

No 2021. gada 18. maija tika uzsākta eksporta atbalsta darbību pieteikumu pieņemšana, ievērojot MK noteikumu Nr. 678 nosacījumus.

Atbalsta saņēmējam sākotnēji jāiesniedz LIAA *Eksporta atbalsta darbību pieteikumu* par kalendārajā gadā plānotajām eksporta atbalsta darbībām:

- Dalībai starptautiskajās izstādēs ārvalstīs;
- Dalībai konferencēs/forumos un kontaktbiržās ārvalstīs klātienē un tiešsaistē;
- Dalībai starptautiskajās digitālajās nozaru platformās un digitālajās izstādēs;
- Produktu pielāgošanai ārvalstu tirgiem, tai skaitā preču zīmes un dizainparauga izstrādei un reģistrēšanai;
- Preču zīmes vai produkta, vai pakalpojuma publicitātei ārvalstu specializētajos nozaru drukātajos un digitālajos medijos, kā arī visa veida reklāmas satura sagatavošanai un mārketinga materiālu izstrādei;
- Telemārketinga pakalpojumi nozaru ārvalstu sadarbības partneru meklēšanai;
- Dalībai starptautiskajās nozaru asociācijās;
- Dalībai starptautiskajās digitālajās izstādēs, konferencēs, ārvalstu kontaktbiržās ar virtuālu stendu Latvijā, tai skaitā virtuālo prezentācijas pasākumu organizēšanai potenciālajiem klientiem;
- Tīmekļvietnes, internetveikalu, aplikāciju digitālo risinājumu un virtuālās komunikācijas platformu izstrādei;
- Tirgus pētījumu mērķa tirgos izstrādei un iegādei;
- Ārvalstu atbilstošās nozares eksperta piesaistei eksporta tirgos.

Iepriekš minētajām darbībām maksimālās attiecināmās izmaksas nepārsniedz 80 000 EUR ar atbalsta intensitāti 50% apmērā no attiecināmajām izmaksām jeb sniedzamā atbalsta apmērs nepārsniedz 40 000 EUR kalendārajā gadā. Savukārt, lai saņemtu atbalstu, atbalsta saņēmējs pēc katras vai pēc vairāku atbalstāmo darbību īstenošanas iesniedz maksājuma pieprasījumu ar darījumu un izmaksu apliecinājošu dokumentu kopijām.

Atbalsta administrētājs – LIAA.

Papildus informācija: <https://www.liaa.gov.lv/lv/programmas/skv-uznemejdarbiba>

3.1.1.13 ATBALSTS EKSPORTĒJOŠIEM UZŅĒMUMIEM DARBA SAMAKSAS KOMPENSĒŠANAI

Atbalsta programma eksportējošiem uzņēmumiem vīrusa COVID-19 izraisīto krīzes seku pārvarēšanai un nodarbinātības sekmēšanai. Eksportējošie uzņēmumi, kuri atbilda noteiktos minētajiem kritērijiem, varēja saņemt atbalstu 25% apmērā no 2019. gadā veiktajām valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām

(turpmāk – VSAOI). Maksimālais atbalsts vienam uzņēmumam vai uzņēmumu grupai var sasniegt 800 000 EUR. Programmu administrēja Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra.

Nosacījumi, lai saņemtu atbalstu:

- Eksporta apjoms 2019. gadā sasniedza vismaz 1 miljonu EUR;
- Ieņēmumi no saimnieciskās darbības vienā mēnesī laika periodā no 2020. gada aprīļa līdz augustam, salīdzinot ar 2019. gada attiecīgo mēnesi, ir samazinājušies par 20%;
- Darbiniekiem izmaksātā mēneša vidējā bruto darba samaksa, par kuru ir veiktas VSAOI, 2019. gadā ir ne mazāka kā 800 EUR;
- Uz iesnieguma iesniegšanas dienu uzņēmumam nav VID administrēto nodokļu (nodevu) parāds, kas kopsummā pārsniedz 1 000 EUR, izņemot nodokļu maksājumus, kuriem ir piešķirts samaksas termiņa pagarinājums, noslēgta vienošanās par labprātīgu nodokļu samaksu, vai noslēgts vienošanās līgums.

Atbalsta apmērs

- 25% no uzņēmuma 2019. gadā nomaksātajām VSAOI, bet ne vairāk kā 800 000 EUR;
- Eksportētājam, kura darbība atbilst NACE 2. red. C sadaļas grupai 10.2 "Zivju, vēžveidīgo un mīkstmiešu pārstrāde un konservēšana", atbalstu nosaka 25 % apmērā no eksportētāja 2019. gadā samaksātajām VSAOI, bet ne vairāk kā 120 000 EUR saistīto personu grupai.

Atbalsta administrētājs – LIAA.

Papildus informācija: <https://www.liaa.gov.lv/lv/covid19/atbalsts-eksportejosiem-krizes-seku-parvaresanai>

3.1.1.14 ATBALSTS TŪRISMA UZŅĒMUMIEM DARBA SAMAKSAS KOMPENSĒŠANAI

Vienreizējs atbalsts darba samaksas kompensēšanai un operacionālo izmaksu segšanai COVID-19 krīzes seku pārvarēšanai.

Atbalstam bija tiesīgi pieteikties:

- Saimnieciskās darbības veicēji, kas līdz 2020. gada 1. martam savu darbības veidu ir reģistrējuši tūrisma nozarē atbilstoši NACE 2.red. klasifikācijai.
- Ieņēmumi no saimnieciskās darbības COVID-19 krīzes ietekmē ir samazinājušies par 30% vienā no šādiem laika posmiem:
 - Vienā mēnesī laika periodā no 2020. gada aprīļa līdz jūnijam, salīdzinot ar 2019. gada attiecīgo mēnesi,
 - 2020. gada martā vai aprīlī, salīdzinot ar 2019. gada divpadsmit mēnešu vidējiem ieņēmumiem vai to mēnešu vidējiem ieņēmumiem, kuros uzņēmums faktiski darbojies laikposmā no 2019. gada 1. janvāra līdz 2020. gada 1. martam.
- Uz iesnieguma iesniegšanas dienu uzņēmumam nav VID administrēto nodokļu (nodevu) parāds, kas kopsummā pārsniedz 1 000 EUR, izņemot nodokļu maksājumus, kuriem ir piešķirts samaksas termiņa pagarinājums, noslēgta vienošanās par labprātīgu nodokļu samaksu, vai noslēgts vienošanās līgums.

Atbalsta apmērs - 30% no uzņēmuma 2019. gadā nomaksātajām VSAOI. Viesnīcas (NACE 2. red. klasifikācijai 55.10) papildus saņēma atbalstu operacionālo izmaksu segšanai - atbilstoši viesnīcas telpu kopējais platībai (4 EUR/m²).

Atbalsta apjoms nevar pārsniegt 800 000 EUR saistītai personu grupai.

Finansējums bija jāizlieto darba samaksai darbiniekiem un citām operacionālām izmaksām no iesnieguma iesniegšanas brīža līdz 2021. gada 30. jūnijam.

Atbalsta administrētājs – LIAA.

Papildus informācija: <https://www.liaa.gov.lv/lv/covid19/atbalsts-turisma-uznemumiem-krizes-seku-parvaresanai>

3.1.1.15 ATBALSTS INDIVIDUĀLO AIZSARDZĪBAS LĪDZEKĻU SERTIFIKĀCIJAI

Ar valdības rīkojumu 200 000 EUR tika novirzīti atbalstam uzņēmumiem ražotņu un produktu atbilstības novērtēšanai, tai skaitā sejas aizsargmasku sertifikācijas izdevumu segšanai. Atbalsts uzņēmumiem tika sniegts granta veidā, sedzot līdz 80% no sertifikācijas kopējām izmaksām.

Atbalsta administrētājs – LIAA.

Papildus informācija: <https://www.liaa.gov.lv/lv/covid19/medicinsko-masku-un-respiratoru-razosana>

3.1.1.16 APMĀCĪBAS NODARBINĀTO PRASMJU PILNVEIDEI

Pasākuma mērķis:

Veicināt sīko (mikro), mazo, vidējo un lielo komersantu produktivitāti, eksportspēju un darba efektivitāti, paaugstinot nodarbināto kvalifikāciju un prasmes, lai veicinātu komersantu transformāciju atbilstoši globālajām tendencēm, nodrošinātu maksimālu eksportspēju un kāpinātu augstas pievienotās vērtības produktu ražošanu, un nodrošināt atbalstu apmācībām, lai veicinātu investoru piesaisti.

Aktivitāte „Labās prakses pārņemšanas apmācības eksportspējas veicināšanai”

Komersanti, kuri:

- Reģistrēti Latvijā;
- Izstrādā produktus, tehnoloģijas vai sniedz pakalpojumus kādā no Latvijas viedās specializācijas stratēģijā noteiktajām specializācijas jomām vai nozares identificētā jaunā konkurētspējas nišā;
- Raksturo pētniecības un attīstības komponenti savā komercdarbībā;
- Līdz šim ir ieviesuši un plāno inovācijas komercdarbībā;
- Pamato labās prakses apmācību projekta atbalsta ietekmi uz produktivitāti, eksportspēju un augstas pievienotās vērtības produktu vai pakalpojumu radīšanu.

Aktivitāte "Augsta līmeņa apmācības"

Komersanti, kuri:

- Reģistrēti Latvijā;
- Izstrādā produktus, tehnoloģijas vai sniedz pakalpojumus kādā no viedās specializācijas stratēģijā noteiktajām specializācijas jomām vai nozares identificētā jaunā konkurētspējas nišā;
- Pamato augsta līmeņa apmācību projekta atbalsta ietekmi uz produktivitāti, eksportspēju un augstas pievienotās vērtības produktu vai pakalpojumu radīšanu;
- Raksturo pētniecības un attīstības komponenti savā komercdarbībā.

Piesakoties uz Executive MBA apmācībām, papildus iepriekš minētajam:

- Veic ieguldījumus pētniecībā un attīstībā, cilvēkresursu kompetenču celšanā vismaz virs 30 000 EUR gadā;
- Eksportējis pēdējā noslēgtajā gadā preces vai pakalpojumus vismaz 1 miliona EUR apmērā.

Maksimālais atbalsta apjoms vienam komersantam – 200 000 EUR.

Atbalsta administrētājs – LIAA.

Papildus informācija: <https://www.liaa.gov.lv/lv/programmas/atbalsts-darbinieku-apmacibam/apraksts>

3.1.1.17 ATBALSTS TŪRISMA OPERATORIEM REPATRIĀCIJAS IZMAKSU SEGŠANAI

2020. gada 20. jūnijā stājās spēkā MK noteikumi Nr. 400 "Īpašā atbalsta mehānisma repatriācijas izmaksu segšanas kārtība tūrisma operatoriem", paredzot, ka Latvijā reģistrēti un licencēti tūrisma operatori varēs iesniegt pieteikumus Patērētāju tiesību aizsardzības centrā (turpmāk – PTAC) grantu saņemšanai, lai kompensētu COVID-19 izplatības rezultātā radušās repatriācijas izmaksas. Tūrisma operatoriem pieteikumi bija jāiesniedz līdz šī gada 1. oktobrim.

Repatriācijas izmaksu segšanai piešķirts valsts finansējums 800 000 EUR apmērā, vienam tūrisma operatoram maksimālā grantu summa noteikta 220 000 EUR, paredzot, ka izmaksas ietver avioreisu (aviobiļešu) izmaksas.

Atbalstam varēja pieteikties tūrisma operatori, kas:

- Ir saņēmuši PTAC licenci un reģistrējušies PTAC Tūrisma operatoru un aģentu datubāzē;
- Repatriāciju organizēja laika posmā pēc 2020. gada 12. marta izsludinātā ārkārtējā stāvokļa Latvijā līdz 2020. gada 17. martā tika atcelti starptautiskie pasažieru pārvadājumi caur lidostām;

- Par repatriācijas reisu neiekasēja papildu samaksu no ceļotājiem.

Repatriācijas izdevumus sastāda avioreisu izmaksas.

Atbalsta administrētājs – PTAC.

Papildus informācija: <https://www.ptac.gov.lv/lv/jaunums/ptac-pieskir-grantus-turisma-operatoriem-repatriācijas-izmaksu-segsanai>

3.1.1.18 ATBALSTS NOMAS MAKSAS SEGŠANAI (VALSTS UN PAŠVALDĪBU IESTĀDES, KAPITĀLSABIEDRĪBAS)

COVID-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likuma 14. pants nosaka, ka nomas maksas samazinājumu vai atbrīvojumu var piešķirt komersantiem un citiem saimnieciskās darbības veicējiem, biedrībām un nodibinājumiem, kuri nomā publiskas personas vai publiskas personas kontrolētas kapitālsabiedrības mantu. Atbalstu piemēro valsts un pašvaldību iestādes, kā arī atvasinātas publiskas personas un publiskas personas kontrolētas kapitālsabiedrības, brīvostas un speciālās ekonomiskās zonas (iznomātāji).

Atbalsts paredzēts kā nomas maksas samazinājums atbilstoši ieņēmumu samazinājumam, bet ne vairāk kā 90% apmērā, nomas maksas atbrīvojums 100% apmērā, ja nomas objektu neizmanto vispār, vai kavējuma procentu un līgumsodu nepiemērošana samaksas kavējuma gadījumā. Nomnieks veic maksājumus par nomas objekta uzturēšanai nepieciešamajiem pakalpojumiem (piemēram, elektroenerģiju, siltumenerģiju, ūdensapgādi), nekustamā īpašuma nodokļa kompensāciju un sedz apdrošināšanas izdevumus.

Atbalsta administrētāji – valsts un pašvaldību iestādes, kapitālsabiedrības.

Papildus informācija: <https://likumi.lv/ta/id/315287-covid-19-infekcijas-izplatibas-seku-parvaresanas-likums> .

3.1.2 INOVĀCIJU KAPACITĀTES PAAUGSTINĀŠANAI MĒRĶĒTIE ATBALSTA INSTRUMENTI

3.1.2.1 INOVĀCIJU VAUČERU ATBALSTA PAKALPOJUMI

Atbalsta mērķis

Veicināt inovācijas aktivitāti komersantos ar tehnoloģiju pārnesi un augstas kvalifikācijas darbiniekiem, atbalstot jaunu vai būtiski uzlabotu produktu vai tehnoloģiju attīstību, kas sniedz ieguldījumu Latvijas Viedās specializācijas stratēģijas mērķu sasniegšanā.

Atbalsta saņēmēji var būt Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistra Komercreģistrā reģistrēti komersanti.

Sīkie (mikro), mazie un vidējie komersanti var pretendēt uz:

1. **Vienreizēju atbalstu 5 000 EUR apmērā (iepagāšanās vaučers)**, kas tiek sniegts saskaņā ar Eiropas Komisijas (turpmāk – EK) regulas Nr.1407/2013 (*de minimis*) nosacījumiem, pirmreizējai sadarbībai ar pētniecības organizācijām sekojošām darbībām:

- Tehniski ekonomiskā priekšizpēte;
- Rūpnieciskie pētījumi, kas nepieciešami jaunu produktu vai tehnoloģijas izstrādei;
- Eksperimentāla izstrāde, tajā skaitā prototipu izgatavošana;
- Produkta rūpnieciskā dizaina izstrāde.

2. **Atbalstu 25 000 EUR apmērā (klasiskais vaučers)**, kas tiek sniegts saskaņā ar EK regulas Nr.1407/2013 (*de minimis*) nosacījumiem, sekojošām darbībām:

- Tehniski ekonomiskā priekšizpēte;
- Rūpnieciskie pētījumi, kas nepieciešami jaunu produktu vai tehnoloģijas izstrādei;
- Eksperimentāla izstrāde, tajā skaitā prototipu izgatavošana;
- Produkta rūpnieciskā dizaina izstrāde;
- Testēšanas un sertificēšanas pakalpojumi;
- Rūpnieciskā īpašuma tiesību nostiprināšana (izgudrojums, dizainparaugs, pusvadītāju izstrādājumu topogrāfija);
- Augsti kvalificētu darbinieku piesaiste.

3. **Atbalstu 5 000 EUR apmērā (dizaina vaučers)**, kas tiek sniegts saskaņā ar EK regulas Nr.1407/2013 (*de minimis*) nosacījumiem, sekojošai darbībai:

- Dizainera pakalpojums jauna produkta, procesa un stratēģijas izstrādei inovāciju ieviešanai uzņēmumā.

Atbalsta apjoms vienai komersanta saistīto personu grupai kopā viena jauna produkta vai tehnoloģijas izstrādei: 25 000 EUR.

Kritēriji, lai pretendētu uz atbalsta saņemšanu:

- Jaunajam produktam vai tehnoloģijai ir pamatots pieprasījums un identificētas priekšrocības, kas spēj paaugstināt komersanta konkurētspēju un produktivitāti;
- Tam ir izstrādāts jaunu produktu vai tehnoloģiju biznesa un attīstības plāns no jauna produkta vai tehnoloģijas izstrādes līdz ieviešanai ražošanā;
- Projekts tiks īstenots atbalstāmajās nozarēs un projekta ietvaros tiks veiktas atbalstāmās darbības.

Lai saņemtu atbalstu, ir jābūt pamatotam jauna produkta vai tehnoloģijas izstrādes biznesa un attīstības plānam.

Atbalsta administrētājs – LIAA.

Papildus informācija: <https://www.liaa.gov.lv/lv/programmas/inovaciju-vauceri/apraksts>

3.1.2.2 ES STRUKTŪRFONDU FINANSĒJUMS PĒTNIECĪBAI, TEHNOLOĢIJU ATTĪSTĪBAI UN INOVĀCIJĀM

1. Programma: Praktiskas ievirzes pētījumi.

Atbalstāmās darbības: Atbalsts pētījumu projektu īstenošanai zinātniskajās grupās, kuras zinātniskajam un pētnieciskajam darbam piesaista zinātniekus, doktorantus un maģistrantus inovatīvu risinājumu izstrādei praktisku tautsaimniecības problēmu risināšanai, tajā skaitā veicinot sadarbību starp uzņēmumiem, zinātniskajām institūcijām un augstākās izglītības iestādēm, nodrošinot zināšanu pārnesi viedās specializācijas jomās, koncentrējoties uz projektiem ar augstu komercializācijas potenciālu.

Finansējuma saņēmēji: Zinātniskās institūcijas, komersanti.

Atlases veids: atklāta projektu iesniegumu atlase.

Atbildīgā iestāde: Izglītības un zinātnes ministrija.

Finansējuma avots: Eiropas reģionālās attīstības fonds (turpmāk – ERAF).

Kopējais finansējums 2014.-2020. gada plānošanas periodā: 93 329 841 EUR.

2. Programma: Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei kompetences centru ietvaros

Atbalstāmās darbības: Atbalsts kompetences centru darbībai Viedās specializācijas stratēģijas jomās, tā ietvaros atbalsts individuālo pētījumu un sadarbības pētniecības projektu īstenošanai, t.sk. rūpnieciskajiem pētījumiem, eksperimentālajām izstrādēm un tehniski ekonomiskās priekšizpētes veikšanai (atbalsts projektiem, kas vērsti uz jaunu produktu un tehnoloģiju attīstīšanu un ieviešanu ražošanā).

Finansējuma saņēmēji: kompetences centri un sadarbības partneri.

Gala labuma guvēji: komersanti, kas attīsta produktus un tehnoloģijas viedās specializācijas jomās, kā arī pētniecības un zināšanu izplatīšanas organizācijas.

Atlases veids: atklāta projektu iesniegumu atlase.

Atbildīgā iestāde: Ekonomikas ministrija.

Finansējuma avots: ERAF.

Kopējais finansējums 2014.-2020. gada plānošanas periodā: 79 143 615 EUR.

3. Programma: Atbalsts tehnoloģiju pārneses sistēmas pilnveidošanai

Atbalstāmās darbības: Atbalsts pētniecības organizācijām pētniecības rezultātu komercializācijai; inovāciju vaučeru piešķiršana maziem, vidējiem un lielajiem komersantiem jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei, rūpnieciskā īpašuma tiesību nostiprināšanai un sertificēšanas pakalpojumiem augsti kvalificēto darbinieku piesaistei u.c.; atbalsts jaunuzņēmumiem ārējo tirgu apgūšanai.

Finansējuma saņēmējs: Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra (LIAA).

Gala labuma guvēji: pētniecības organizācijas un komersanti.

Atlases veids: ierobežota projektu iesniegumu atlase.

Atbildīgā iestāde: Ekonomikas ministrija.

Finansējuma avots: ERAF.

Kopējais finansējums 2014.-2020. gada plānošanas periodā: 37 863 941 EUR.

4. Programma: Atbalsts jaunu produktu ieviešanai ražošanā

Atbalstāmās darbības: Atbalsts komersantiem jaunu produktu un tehnoloģiju ieviešanai ražošanā un komersantu produktivitātes paaugstināšanai, vienlaikus veicinot komersantu pašu ieguldījumus pētniecībā un attīstībā.

Finansējuma saņēmēji: komersanti.

Atlases veids: atklāta projektu iesniegumu atlase.

Atbildīgā iestāde: Ekonomikas ministrija.

Finansējuma avots: ERAF.

Kopējais finansējums 2014.-2020. gada plānošanas periodā: 70 588 235 EUR.

Papildus informācija: <https://www.esfondi.lv/petnieciba-tehnologijas-inovacijas>

3.1.2.3 GRANTI INOVATĪVU PRODUKTU IZSTRĀDEI

Vēl viens instruments inovāciju pieprasījuma stimulēšanā ir granti inovatīvu produktu izstrādei. Šajā nodaļā minēti daži grantu programmu piemēri, kuri 2020.-2021. gadā realizēti Latvijā.

1. Aizsardzības ministrijas grantu programma

2020. gadā grantu programmas konkurss norisinājās trešo reizi. Tajā Aizsardzības ministrija saņēma 31 projektu pieteikumu no dažādām ar bruņoto spēku nodrošinājumu saistītām jomām, tai skaitā, transportu, bezpilota sistēmām, sakaru un elektroniskās karadarbības risinājumiem, bruņojumu, kā arī citām.

Iesniegtie projekti tika vērtēti pēc šādiem kritērijiem: produkta pielietojamība aizsardzības un drošības nozarē, komersanta vispārējā spēja attīstīt projektu, produkta novitāte, tehnoloģiskā ietilpība, pētniecības organizāciju iesaiste, kā arī starptautiskā konkurētspēja un ekonomiskā ietekme uz komersanta turpmāko komercdarbību.

Tāpat aizsardzības nozare ņēma vērā projektu atbilstību šī gada grantu konkursa prioritārajām jomām – transports un bezpilota sistēmas, Valsts aizsardzības koncepcijā noteiktajām aizsardzības industrijas attīstības prioritātēm, projektu iesniedzēju tehnisko kompetenci, līdzšinējo pieredzi sadarbībā ar Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, kā arī projektu atbilstību Nacionālo bruņoto spēku izaicinājumiem.

Tika atbalstīti deviņi Latvijas uzņēmumi, kas saņēma Aizsardzības ministrijas līdzfinansējumu kopā 500 000 EUR apmērā.

Atbalsta īpatsvars vienam projektam ir 50% no attiecināmajām izmaksām, ko var palielināt līdz 75%, ja projekts paredz pētniecības iestāžu iesaisti vai to pētnieciskā darba rezultātu izmantošanu, veicinot tehnoloģiju pārnesei, kā arī sadarbību ar pētniecības iestādēm.

Projektu īstenošanas laikā Nacionālo bruņoto spēku eksperti uzņēmumiem sniedz konsultācijas, tādējādi veicinot inovatīvu un aizsardzības nozarē izmantojamu produktu attīstību.

Papildus informācija: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/am-deviniem-uznemumiem-pieskir-grantus-inovativu-produktu-izstradei.a386946/>

2. Lauku atbalsta dienesta granti inovācijām

Pasākuma ietvaros inovācija ir process, kurā tiek izstrādāti ieviešanai jauni vai ievērojami uzlaboti produkti, aprīkojums, procesi un metodes, vai tiek ievērojami uzlabotas to funkcionālās īpašības un paredzamais lietošanas veids (piemēram, būtiski mainīti tehniskie parametri, sastāvdaļas un materiāli, pievienotā programmatūra, lietotājam un videi draudzīgās īpašības), kā arī izpētītas inovatīvo produktu vai procesu tehniskās un ekonomiskās īstenošanas iespējas. Inovācija tehnoloģijā ietver būtiskas izmaiņas tehnoloģiskajā procesā, iekārtās un programmatūrā, lai ievērojami uzlabotu ražošanas procesu vai ražošanas metodes, un tās ieviešana nodrošina jaunu produktu ražošanu vai ražošanas procesa ievērojamu maiņu.

Desmitās kārtas projektu iesniegumu pieņemšana notika no 2021. gada 9. decembra līdz 2022. gada 31. janvārim.

Desmitās kārtas pieejamais publiskais finansējums 1. prioritātē "Veicināt videi ilgtspējīgu, resursu ziņā efektīvu, inovatīvu, konkurētspējīgu un uz zināšanām balstītu zvejniecību" - EUR 720 000.

Pasākuma mērķi:

- Inovācija zvejniecībā un zivju, vēžveidīgo un mīkstmiešu apstrādē, izstrādājot ieviešanai jaunus vai ievērojami uzlabotus produktus, aprīkojumu, procesus vai metodes;
- Inovācija akvakultūrā, tajā skaitā akvakultūras produkcijas apstrādē, izstrādājot ieviešanai jaunus vai ievērojami uzlabotus produktus vai procesus, lai ieviestu jaunas akvakultūras sugas ar labu tirgus potenciālu, tostarp izpētot inovatīvo produktu vai procesu tehniskās vai ekonomiskās īstenošanas iespējas.

Papildus informācija: <https://www.lad.gov.lv/lv/atbalsta-veidi/projekti-un-investicijas/atbalsta-pasakumi/inovacija-273>

3. Valsts izglītības attīstības aģentūras atbalsts dalībai projektos

Finansiālu atbalstu ES pētniecības un inovācijas programmu ietvaros apstiprinātiem projektiem Valsts izglītības attīstības aģentūra (turpmāk – VIAA) piešķir saskaņā ar MK 2015. gada 26. maija noteikumiem Nr. 259 "Atbalsta piešķiršanas kārtība dalībai starptautiskās sadarbības programmās pētniecības un tehnoloģiju jomā".

Finansiālu atbalstu var saņemt zinātniskā institūcija vai uzņēmums dalībai šādās programmās:

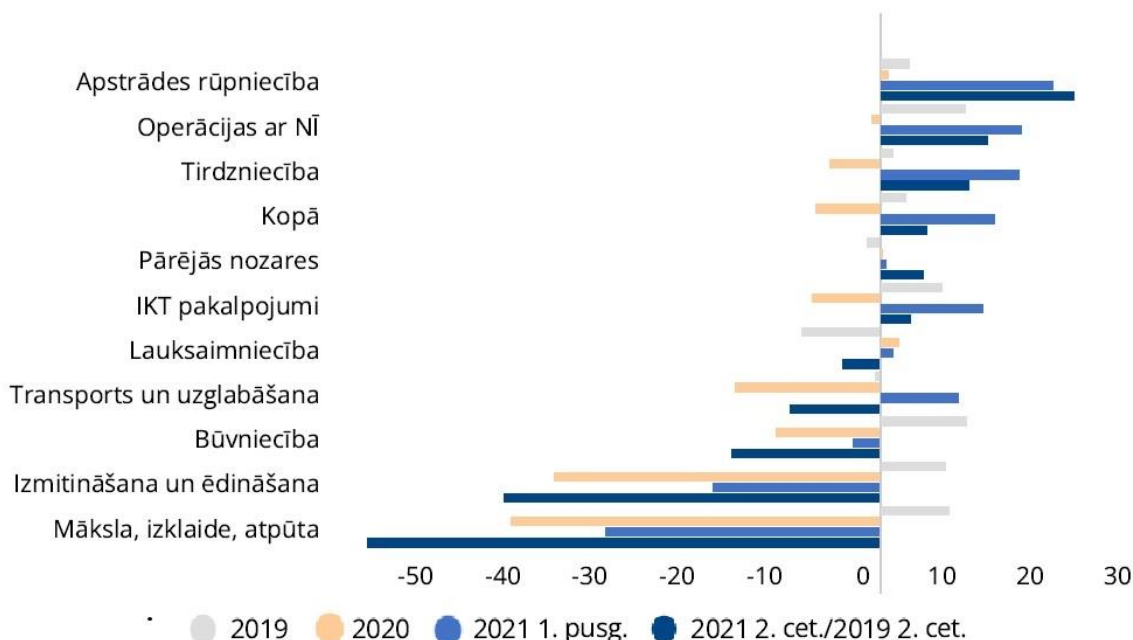
- 7. ietvara programma;
- Pētniecības un inovācijas atbalsta programma *Apvārsnis 2020*;
- EURATOM;
- ES dalībvalstu kopējās programmas vai kopuzņēmuma ietvaros atbalstīta projekta īstenošanai;
- *ERA-Net* aktivitātes atbalstīta pētniecības projekta īstenošanai;
- Dalībai *COST* akcijas organizētos pasākumos;
- Eiropas Pētniecības infrastruktūras *European Social Survey* organizētiem pētījumiem.

Papildus informācija: <https://www.viaa.gov.lv/lv/par-atbalstu-projektiem>

3.2 ATBALSTA INSTRUMENTU EFEKTIVITĀTES IZVĒRTĒJUMS

3.2.1 VALSTS ATBALSTS LATVIJĀ KOPUMĀ

Lai izvērtētu atbalsta instrumentu efektivitāti, sākumā aplūkosim Latvijas tautsaimniecības nozaru finanšu rādītājus COVID-19 pandēmijas periodā. 3-1. attēlā redzama nozaru apgrozījuma dinamika 2020.-2021. gadā, salīdzinot ar 2019. gadu.

3-1. ATTĒLS. TAUTSAIMNIECĪBAS NOZARU APGROZĪJUMA DINAMIKA 2019.-2021. GADĀ (%)

Avots: CSP, Latvijas Banka

Attēlā redzam, ka 2021. gada 2. ceturksnī uzņēmumu apgrozījums strauji pieaug, un vairākās nozarēs tas jau pārsniedza pirms-pandēmijas līmeni.

Apstrādes rūpniecības izaugsmi noteica gan cenu pieaugums, gan kopumā labais produkcijas izlaides sniegums dažādās apakšnozarēs, t.sk. kokrūpniecībā, mēbeļu ražošanā, farmācijā, ķīmisko vielu un produktu ražošanā un būvmateriālu ražošanā.

Spējā aktivitāte mājokļu segmentā kāpināja arī nekustamā īpašuma starpnieku uzņēmumu apgrozījumu.

Tirdzniecības apgrozījumu uzlaboja ierobežojumu mazināšana un atlikto pirkumu īstenošana, savukārt vairumtirdzniecības – arī importa un eksporta aktivitātes kāpums.

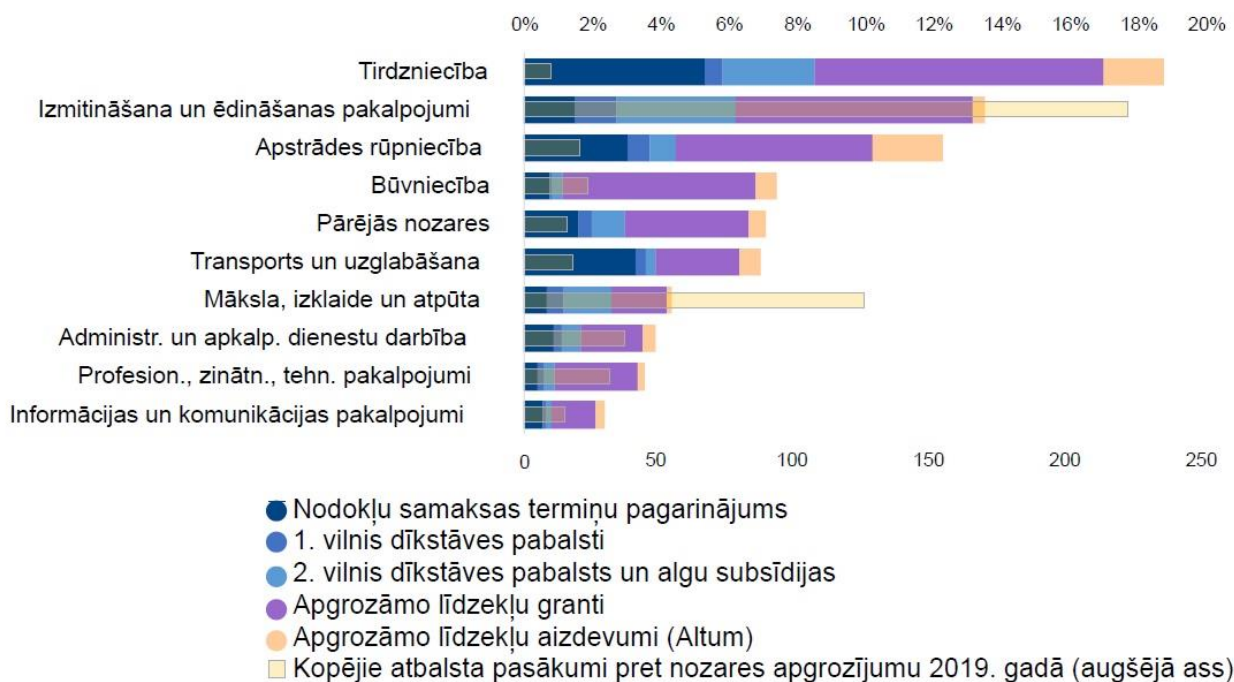
Pieprasījums pēc e-risinājumiem veicināja IKT nozares apgrozījuma kāpumu.

Transporta nozares apgrozījums pieaudzis visnotaļ spēji, taču tas atgūstas no ļoti zema līmeņa un joprojām ir ievērojami zemāks nekā pirms pandēmijas. Kāpumu transportā noteica autotransporta kravu apgrozības straujais kāpums (2021. gada 1. pusgadā par 17,9%, salīdzinot ar 2020. gada 1. pusgadu).

Būvniecības, izmitināšanas un ēdināšanas, kā arī mākslas, izklaides un atpūtas nozarēs fiksēts apgrozījuma samazinājums.

Tas skaidrojams ar valstī noteiktajiem ierobežojumiem, kas vissmagāk skāra tieši viesmīlības un kultūras/izklaides nozaru uzņēmumus. Savukārt būvniecības apgrozījuma kritumu ietekmēja nelabvēlīgie laikapstākļi 2021. gada 1. ceturksnī un būvmateriālu pieejamības problēmas.

Šajā periodā valsts sniedza un turpina sniegt atbalstu visu nozaru uzņēmumiem, bet visvairāk nozarēs, kuras krīze skāra vissmagāk. 3-2. attēlā redzams valsts atbalsta pasākumu apkopojums nozaru griezumā.

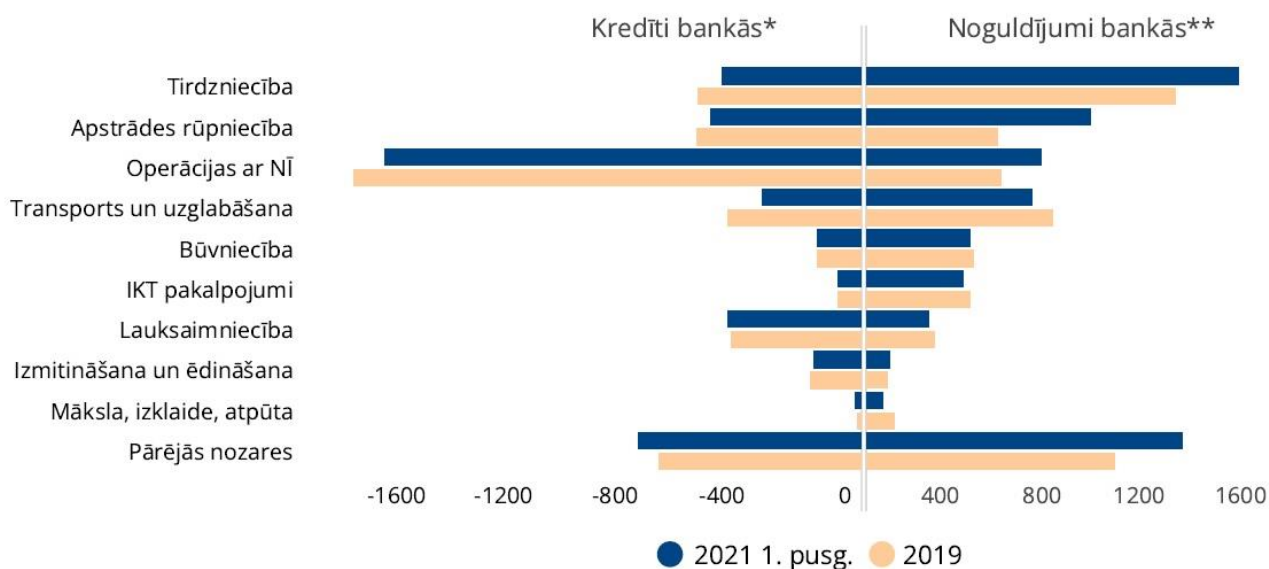

3-2. ATTĒLS. VALSTS ATBALSTS UZŅĒMUMIEM LAIKA PERIODĀ NO 2020. GADA MARTA LĪDZ 2021. GADA SEPTEMBRIM (MILJONI EUR UN % NO NOZARES APGROZĪJUMA)

Avots: Latvijas Banka

Redzams, ka procentuāli vislielāko atbalstu saņēmušas izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozare (17% no nozares apgrozījuma) un mākslas, izklaides un atpūtas nozare (10% no nozares apgrozījuma).

Absolūtā izteiksmē vislielāko atbalstu saņēmusi tirdzniecība (~240 milj. EUR), izmitināšana/ēdināšana (~170 milj. EUR) un apstrādes rūpniecība (~150 milj. EUR).

Avots: *Kredītreģistra dati. **CSP NFS apsekojuma dati.

3-3. ATTĒLS. UZŅĒMUMU NAUDAS LĪDZEKĻU DINAMIKA 2019.-2021. GADĀ NOZARU GRIEZUMĀ

Avots: Kredītreģistrs, CSP, Latvijas Banka

Būtisks uzņēmumu naudas līdzekļu pieaugums bankas kontos daudzās tautsaimniecības nozarēs liecina par uzņēmumu piesardzību investēt. Investīciju kūtrums arī ir viens no iemesliem, kādēļ uzņēmumu kreditēšana ir gausa. Vāja investīciju aktivitāte rada konkurētspējas pasliktināšanās riskus un kavē atgūšanos no krīzes.

Tāpat naudas līdzekļu pieaugums liecina, ka turpmākajiem valsts atbalsta pasākumiem COVID-19 pandēmijas laikā jābūt ļoti mērķētiem uz krīzes visbūtiskāk skartajiem uzņēmumiem.

Lielākais naudas līdzekļu īpatsvara pieaugums aktīvos vērojams tirdzniecības un apstrādes rūpniecības nozarēs, kas absolūtā izteiksmē saņēma visvairāk valsts atbalsta līdzekļu.

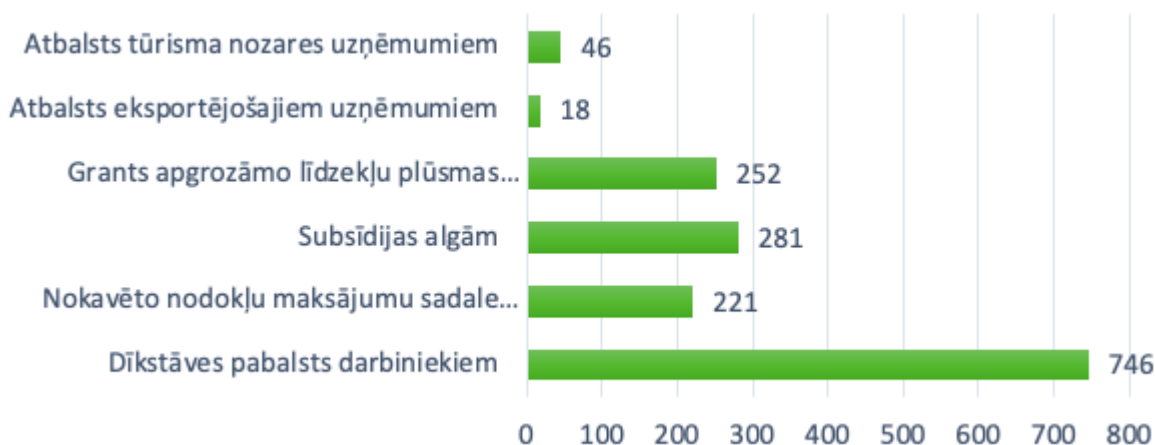
Savukārt līdz šim visintensīvāk atbalstītājās (t.i., ar lielāko atbalsta pasākumu īpatsvaru kopējā apgrozījumā) un COVID-19 krīzes vissmagāk skartajās nozarēs naudas līdzekļu īpatsvars aktīvos nav pieaudzis, to finansiālā ievainojamība aizvien ir augsta.

3.2.2 VALSTS ATBALSTS VIDZEMES REĢIONĀ

Saskaņā ar Lursoft veikto pētījumu par pandēmijas ietekmi uz uzņēmējdarbību Vidzemes reģionā²⁶, 2020. gadā Vidzeme bija vienīgais reģions Latvijā, kurā no jauna izveidoto uzņēmumu bija vairāk nekā likvidēto.

Lursoft pētījumā minēts, ka 2020. gadā no Vidzemē reģistrētajiem teju 17 tūkstošiem uzņēmumu valsts atbalstu COVID-19 pandēmijas seku mazināšanai saņēmuši 6% uzņēmumu.

Nākamajā attēlā redzams Vidzemes reģionā valsts atbalstu saņēmušo uzņēmumu skaits sadalījumā pa atbalsta veidiem.

3-4. ATTĒLS. VALSTS ATBALSTU SAŅĒMUŠO UZŅĒMUMU SKAITS VIDZEMĒ SADALĪJUMĀ PA ATBALSTA VEIDIEM, 2020. GADS

Avots: Lursoft

No attēla redzams, ka visbiežāk atbalsts piešķirts uzņēmumu dīkstāvē esošajiem darbiniekiem (746 uzņēmumos), tāpat arī 281 uzņēmums Vidzemē saņēmis subsīdijas darbinieku algām, bet vēl 252 izmantojuši iespēju piesaistīt grantu apgrozāmo līdzekļu plūsmas nodrošināšanai. Vairāk nekā 200 uzņēmumiem VID atbalstījis nokavēto nodokļu nomaksas termiņa atlikšanu vai pagarinājumu.

Līdzīgi kā valstī kopumā, arī Vidzemē visbiežāk valsts atbalstu saņēmuši uzņēmumi no mazumtirdzniecības, sabiedriskās ēdināšanas sektoriem, kā arī komersanti, kas sniedz individuālos pakalpojumus, piemēram, skaistumkopšanas pakalpojumus. Starp nozarēm, kurām valsts atbalsts piešķirts visbiežāk, Vidzemē un arī Latvijā kopumā ierindojas arī transporta un izmitināšanas pakalpojumu jomās strādājošās firmas.

Nākamajā tabulā redzams Vidzemes pašvaldībās reģistrēto uzņēmumu skaits un valsts atbalstu saņēmušo uzņēmumu īpatsvars.

²⁶ <https://blog.lursoft.lv/2021/03/23/vidzeme-vienigais-regions-kura-perm-jauno-uznemumu-bijis-vairak-neka-likvideto/>

3–1. TABULA. VIDZEMES REĢIONA PAŠVALDĪBAS TERITORIJĀS REĢISTRĒTO UZŅĒMUMU SKAITS UN UZŅĒMUMU, KAS SAŅĒMUŠI VALSTS ATBALSTU, ĪPATSVARŠ (2020. GADS)

Pašvaldība	Pašvaldības teritorijā reģistrēto uzņēmumu skaits	Uzņēmumu īpatsvars, kas saņēmuši valsts atbalstu, %
Alūksnes novads	1 323	5,06
Amatas novads	666	4,35
Apes novads	288	1,39
Beverīnas novads	366	4,10
Burtnieku novads	807	4,58
Cēsu novads	1 654	8,22
Cesvaines novads	191	4,71
Ērgļu novads	226	3,10
Gulbenes novads	1 351	5,40
Jaunpiebalgas novads	226	2,65
Kocēnu novads	625	4,48
Līgatnes novads	306	8,17
Lubānas novads	113	3,54
Madonas novads	2 002	5,69
Mazsalacas novads	297	3,70
Naukšēnu novads	185	2,70
Pārgaujas novads	501	3,59
Priekule novads	797	7,78
Raunas novads	462	3,90
Rūjienas novads	332	2,41
Smiltenes novads	1 054	6,26
Strenču novads	197	4,57
Valkas novads	598	6,02
Valmiera	1 760	10,17
Varakļānu novads	193	5,18
Vecpiebalgas novads	417	1,92

Avots: Lursoft

Pēc Lursoft aprēķiniem, 18,19% no visiem Vidzemes uzņēmumiem, kuri saņēmuši valsts atbalstu, reģistrēti Valmierā, 13,82% – Cēsu novadā, bet 11,58% – Madonas novadā. Jānorāda, ka Valmierā un Cēsu novadā ir arī augstākais atbalstu saņēmušo uzņēmumu īpatsvars. Lursoft izpētījis, ka valsts atbalstu COVID-19 krīzes seku mazināšanai līdz šim saņēmuši 10,17% no visiem Valmierā reģistrētajiem uzņēmumiem, Cēsu novadā to īpatsvars veido 8,22%. Trešajā vietā ar 8,17% ierindojas Līgatnes novads. Viszemākais valsts atbalsta saņēmušo uzņēmumu īpatsvars Vidzemē šobrīd ir Apes novadā, kur no 288 novadā reģistrētajiem uzņēmumiem atbalstu līdz šim saņēmuši tikai 4, kā arī Vecpiebalgas novadā, kur valsts atbalsts piešķirts 8 no novadā reģistrētajiem 417 uzņēmumiem.

3.3 ATBALSTA INSTRUMENTU LABĀS PRAKSES PIEMĒRI

Analizējot iepriekš aprakstītos atbalsta instrumentus, Pētījuma Autori kā labās prakses piemērus vēlas izcelt divus atbalsta instrumentus.

Kā viena no veiksmīgākajām un uzņēmēju pozitīvāk novērtētajām atbalsta programmām, kas tika izstrādātas COVID-19 pandēmijas seku likvidēšanai, minama Altum administrētā programma "Atbalsts kultūras nozares komersantiem".

Tā tika izstrādāta ciešā sadarbībā ar nozares nevalstiskajām organizācijām (Latvijas Pasākumu norišu vietu asociāciju un Latvijas Pasākumu producentu asociāciju), līdz ar to atbalsta saņemšanas nosacījumi tika veiksmīgi pieskaņoti reālajai situācijai nozarē, lai iespējami efektīvāk palīdzētu pandēmijas iespaidā cietušajiem kultūras nozares uzņēmumiem.

Pētījuma Autori tikās ar vienu no atbalsta programmas iniciatoriem Latvijas Pasākumu producentu asociācijas valdes priekšsēdētāju Gunti Ērgli-Lāci. Viņš pastāstīja, ka kopā ar Finanšu ministriju izstrādājot atbalsta programmas nosacījumus, galvenais mērķis bija panākt, ka daļu riska, kas uzņēmumiem rodas kultūras un atpūtas pasākumu organizēšanas gaitā, uzņemas valsts.

Pētījuma Autori tikās arī ar vienu no šī atbalsta saņēmējiem – Vidzemes reģionā strādājošā atpūtas kompleksa "Zeit" īpašnieku Marģeru Zeitmani, kurš pastāstīja, ka šī programma uzņēmējiem ir nenovērtējams drošības spilvens, turklāt tās īstenošanas gaitā rodas sinerģija – tiek palīdzēts gan koncertu un citu kultūras pasākumu organizatoriem, gan pēc tam finansējums nonāk arī pie māksliniekiem, kas uzstājas atbalsta saņēmēju rīkotajos pasākumos. Marģers Zeitmanis arī atzinīgi novērtēja Altum darbu programmas administrēšanā, ļaujot uzņēmējiem ātri, efektīvi un bez liekas birokrātijas saņemt atbalstu.

Tādējādi programma "Atbalsts kultūras nozares komersantiem" uzskatāma par labās prakses piemēru gan programmas izstrādes metodikas ziņā – sadarbojoties valsts institūcijām un nevalstiskajām organizācijām, gan inovatīva atbalsta sniegšanas mehānisma izmantošanā – kombinējot aizdevumu ar neatmaksājamu finanšu atbalstu (grantu).

Kā vienu no veiksmīgākajiem inovāciju veicināšanas atbalsta instrumentiem var minēt VPR Interreg Baltijas jūras reģiona projekta "GoSmart BSR" ietvaros izveidoto "Inovāciju brokera" pakalpojumu.

Par "Inovāciju brokera" pakalpojumu Pētījuma Autoriem pastāstīja VPR projektu vadītāja Zane Pīpkalēja. Pakalpojums ietver konsultācijas uzņēmējiem un risinājumus viņu vajadzību apmierināšanai, kā arī jaunu produktu un pakalpojumu izstrādē, atbalstu jaunu tirgu un sadarbības partneru meklēšanā ārvalstīs. Inovāciju brokeris apkopo informāciju par Latvijā un ārvalstīs pieejamiem finansējuma avotiem un konsultē uzņēmējus par attīstības projektu finansēšanas un sadarbības iespējām, kā arī citiem risinājumiem uzņēmumu attīstībai.

Viens no šī pakalpojuma saņēmējiem Charles Bušmanis no Cēsīs strādājošā SIA "Design Elevator" uzsvēra, ka pakalpojuma izmantošana ļāva uzņēmumam labāk organizēties, labāk sevi saprast un plānot uzņēmuma darbību. Viņš piebilda, ka inovāciju brokera pakalpojums palīdzēja uzņēmuma darbībai un stratēģiskai lēmumu pieņemšanai.

"Inovāciju brokera" pakalpojums uzskatāms par labās prakses piemēru galvenokārt tā starptautiskās dimensijas dēļ. Tas tiek īstenots sadarbībā ar partneriem no Somijas, Vācijas, Dānijas, Polijas, Zviedrijas, Lietuvas un Igaunijas, kas ļauj Vidzemes reģiona uzņēmumiem atrast noieta tirgu un sadarbības partnerus citās Baltijas jūras valstīs.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. ALTUM: Apgrozāmo līdzekļu aizdevums | COVID-19
<https://www.altum.lv/lv/pakalpojumi/uznemejiem-covid-19/apgrozamo-lidzeklu-aizdevums-covid-19/par-aizdevumu/>
2. ALTUM: Kredītu brīvdienu garantija | COVID-19
<https://www.altum.lv/lv/pakalpojumi/uznemejiem-covid-19/garantija-kredita-brivdienam-covid-19/par-garantiju/>
3. ALTUM: Eksporta kredīta garantija
<https://www.altum.lv/lv/pakalpojumi/eksporta-kreditu-garantijas/eksporta-kredita-garantijas/par-programmu/>
4. ALTUM: Atbalsts kultūras nozares komersantiem | COVID-19
<https://www.altum.lv/lv/pakalpojumi/uznemejiem-covid-19/grants-kulturas-nozares-komersantiem-covid-19/grants-kulturas-nozares-komersantiem-covid-19/>
5. AM deviņiem uzņēmumiem piešķir grantus inovatīvu produktu izstrādei
<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/am-deviniem-uznemumiem-pieskir-grantus-inovativu-produktu-izstradei.a386946/>
6. Aptauja: Gada griezumā COVID-19 ietekmē pārvietošanās paradumi mainījušies 2/3 rīdzinieku
<https://rdsd.lv/jaunumi/2021/09/aptauja-gada-griezuma-covid-19-ietekme-parvietosanas-paradumi-mainijusies-2-3-ridzinieku>
7. COVID-19 infekcijas izplatības seku pārvarēšanas likums
<https://likumi.lv/ta/id/315287-covid-19-infekcijas-izplatibas-seku-parvaršanas-likums>
8. COVID-19 izraisītais elektrisko skrejriteņu bums ir sācies. Vai tas būs vienīgais?
<https://www.la.lv/virus-liek-parsesties-uz-skrejriteņiem>
9. Digitālā mākslas izstāde "145 metri virs jūras līmeņa"
<https://latviainside.com/explore/tours/art/gulbene145m/index.htm>
10. ES fondi: Pētniecība, tehnoloģiju attīstība un inovācijas
<https://www.esfondi.lv/petnieciba-tehnologijas-inovacijas>
11. Ekonomikas atkopšanās no COVID-19 ierobežojumiem un pāreja uz zaļo ekonomiku
<https://www.luminor.lv/lv/prognozes/ekonomikas-atkopsanas-no-covid-19-ierobezojumiem-un-pareja-uz-zalo-ekonomiku>
12. Grozījumi MK 2020. gada 12. marta rīkojumā Nr. 103 "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu"
<https://www.vestnesis.lv/op/2020/60A.6>
13. Ko maksājumu karšu norēķini var pastāstīt par pandēmijas ekonomisko ietekmi?
<https://www.makroekonomika.lv/ko-maksajumu-karsu-norekini-var-pastastit-par-pandemijas-ekonomisko-ietekmi>
14. Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījuma ziņojums
<https://www.km.gov.lv/lv/media/11801/download>
15. LAD: Atbalsts inovācijām
<https://www.lad.gov.lv/lv/atbalsta-veidi/projekti-un-investicijas/atbalsta-pasakumi/inovacija-273>
16. Latvijas uzņēmēju 2020. gada novembra–decembra aptaujas "Digitālo tehnoloģiju izmantošana uzņēmumos" rezultāti
<https://www.varam.gov.lv/lv/media/6045/download>
17. LIAA: Atbalsts COVID-19 krīzē skartajām kultūras, atpūtas un izklaides vietām
<https://www.liaa.gov.lv/lv/atbalsts-covid-19-krize-skartajam-kulturas-atputas-un-izklaides-vietam>
18. LIAA: Atbalsts COVID-19 krīzē skartajiem sporta centriem
<https://www.liaa.gov.lv/lv/atbalsts-covid-19-krize-skartajiem-sporta-centriem>
19. LIAA: Atbalsts COVID-19 krīzes skartajiem tirdzniecības centriem
<https://www.liaa.gov.lv/lv/atbalsts-covid-19-krizes-skartajiem-tirdzniecibas-centriem>
20. LIAA: Atbalsts tūrisma nozares uzņēmumiem COVID-19 krīzes seku pārvarēšanai
<https://www.liaa.gov.lv/lv/covid19/atbalsts-turisma-uznemumiem-krizes-seku-parvaresanai>

21. LIAA: Starptautiskās konkurētspējas veicināšana (uzņēmējdarbība)
<https://www.liaa.gov.lv/lv/programmas/skv-uznemejdarbiba>
22. LIAA: Atbalsts eksportējošiem uzņēmumiem COVID-19 krīzes seku pārvarēšanai
<https://www.liaa.gov.lv/lv/covid19/atbalsts-eksportejosiem-krizes-seku-parvaresanai>
23. LIAA: Medicīnisko masku un respiratoru ražošana
<https://www.liaa.gov.lv/lv/covid19/medicinsko-masku-un-respiratoru-razosana>
24. LIAA: Pasākuma "Atbalsts darbinieku apmācībām" apraksts
<https://www.liaa.gov.lv/lv/programmas/atbalsts-darbinieku-apmacibam/apraksts>
25. LIAA: Programmas "Inovāciju vaučeru atbalsta pakalpojumi" apraksts
<https://www.liaa.gov.lv/lv/programmas/inovaciju-vauceri/apraksts>
26. Likuma "Par valsts budžetu 2021. gadam" paskaidrojumi, 2.nodaļa Fiskālais apskats
<https://www.fm.gov.lv/lv/media/2933/download>
27. Lursoft: Vidzeme – vienīgais reģions, kurā pērn jauno uzņēmumu bijis vairāk nekā likvidēto
<https://blog.lursoft.lv/2021/03/23/vidzeme-vienigais-regions-kura-pern-jauno-uznemumu-bijis-vairak-neka-likvideto/>
28. MK 2020. gada 12. marta rīkojums Nr. 103 "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu"
<https://www.vestnesis.lv/op/2020/51A.1>
29. Pandēmija mudina uzkrāt
<https://www.makroekonomika.lv/pandemija-mudina-uzkrat>
30. Par RATIO projektu
http://www.vidzeme.lv/lv/projekti/regionalie_pasakumi_darbibas_programmu_inovacijai_ratio/info/
31. Piešķirto līdzekļu sadalījums un izlietojums
<https://covid19.gov.lv/atbalsts-sabiedribai/ekonomika/finansu-ieguldijums-krizes-parvaresanai/pieskirto-lidzeklu>
32. Pusei Baltijas valstu uzņēmumu COVID-19 dēļ krities apgrozījums, taču katram desmitajam to izdevies audzēt
<https://www.luminor.lv/lv/pusei-baltijas-valstu-uznemumu-covid-19-del-krities-apgrozijums>
33. PTAC piešķir grantus tūrisma operatoriem repatriācijas izmaksu segšanai
<https://www.ptac.gov.lv/lv/jaunums/ptac-pieskir-grantus-turisma-operatoriem-repatriacijas-izmaksu-segsanai>
34. Tūrismā turpinās "sasalums", tomēr cerīgs skats uz nākotni
<https://www.makroekonomika.lv/turisma-turpinas-sasalums-tomer-cerigs-skats-uz-nakotni>
35. Uzņēmējdarbība COVID-19 gadā: krīze un atbildes
<https://www.makroekonomika.lv/uznemejdarbiba-covid-19-gada-krize-un-atbildes>
36. Valdība apstiprina apgrozāmo līdzekļu un subsidēto darba algu atbalsta programmas COVID-19 ietekmētajiem uzņēmumiem
<https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/valdiba-apstiprina-apgrozamo-lidzeklu-un-subsideto-darba-algu-atbalsta-programmas-covid-19-ietekmetajiem-uznemumiem>
37. Vakcinācijas sertifikāts un nodarbinātība
<https://covid19.gov.lv/index.php/atbalsts-sabiedribai/ka-drosi-rikoties/vakcinacijas-sertifikats-un-nodarbinatiba>
38. VARAM īstenotā *DigiBEST* pētnieciskā projekta 2020. gada marta-aprīļa aptauja par MVU digitālās transformācijas sniegumu
<https://www.varam.gov.lv/lv/media/6123/download>
39. VIAA: Atbalsts dalībai projektos
<https://www.viaa.gov.lv/lv/par-atbalstu-projektiem>
40. Ziņojums "Inovāciju attīstības tendences un priekšlikumi inovāciju veicināšanai ekonomiskās krīzes laikā", LZA, RTU, 2021.
https://lzp.gov.lv/wpcontent/uploads/2021/05/Inovaciju_attistibas_tendences_un_priekslukumi_inovaciju_veicinasanai_ekonomiskas_krizes_laika.pdf

41. Is the COVID-19 Pandemic a Supply or a Demand Shock?
<https://research.stlouisfed.org/publications/economic-synopses/2020/05/20/is-the-covid-19-pandemic-a-supply-or-a-demand-shock>
42. European Centre for Disease Prevention and Control: COVID-19 Vaccine Tracker
<https://vaccinetracker.ecdc.europa.eu/>
43. Supply and demand shocks in the COVID-19 pandemic: an industry and occupation perspective
https://academic.oup.com/oxrep/article/36/Supplement_1/S94/5899019#207811363